Jak uczyć ciekawie o Konstytucji i prawie

Tydzień Konstytucyjny dla Nauczycieli i Nauczycielek

Stowarzyszenie im.prof. Zbigniewa Hołdy

Warszawa 2019

Wydawca: Stowarzyszenie im. Profesora Zbigniewa Hołdy, Warszawa 2019.
CC BY NC. Niektóre prawa zastrzeżone na rzecz Stowarzyszenia im. Profesora Zbigniewa Hołdy i Kooperatywy Trenerskiej.

Redakcja: Maria Ejchart-Dubois (Stowarzyszenie im. Prof. Zbigniewa Hołdy), Maciej Sopyło (Kooperatywa Trenerska, Stowarzyszenie Młodych Dziennikarzy „Polis")

Współpraca: Marcin Grudzień (Kooperatywa Trenerska, Stowarzyszenie Młodych Dziennikarzy „Polis"), Zuzanna Piechowicz (radio TOK FM, Stowarzyszenie Młodych Dziennikarzy „Polis")

Publikacja zawiera wybrane scenariusze powstałe na potrzeby kolejnych edycji Tygodnia Konstytucyjnego we współpracy ze Stowarzyszeniem Młodych Dziennikarzy "Polis", zaadaptowane na potrzeby publikacji oraz scenariusze nowe, powstałe specjalnie na potrzeby niniejszego wydania. Adaptacja: Maciej Sopyło

Autorzy i autorki nowych i zaadaptowanych scenariuszy: Maciej Sopyło, Marcin Grudzień, Izabela Meyza, Piotr Toczyski, Agnieszka Krawczak-Chmielecka.

Konsultacja scenariuszy edycji Tygodnia Konstytucyjnego, które zaadaptowano następnie na potrzeby publikacji: Zuzanna Piechowicz, Jolanta Steciuk

Autor pomysłu na kazusy scenariusza "Sprawiedliwie, czyli jak?", zaadaptowanego następnie na potrzeby publikacji: Wojciech Ronatowicz

Projekt graficzny i łamanie: Anna Burchard

Publikacja sfinansowana z grantu Ministerstwa Spraw Zagranicznych Królestwa Niderlandów

spis treści

WSTĘP 8

1. Dlaczego trzeba uczyć o Konstytucji i prawie? Słowo od prof. Mirosława Wyrzykowskiego. 8

2. Dlaczego powstała ta książka? Słowo od twórczyń Tygodnia Konstytucyjnego Sylwii Gregorczyk-Abram i Marii Ejchart-Dubois. 10

3. O konstytucji i prawie, i o publikacji. Słowo od autorów Macieja Sopyło i Marcina Grudnia. 11

O Konstytucji i prawie 11

O publikacji 12

CZĘŚĆ I. 14

1. Jak ciekawie uczyć o Konstytucji? 14

1.1 Nasze zasady efektywnej pracy z grupami 14

1.2 Metody aktywne w pracy z uczniami i uczennicami 14

1.3 Doświadczanie 16

1.4 Dobór przykładów 17

1.5 Samodzielne wyciąganie wniosków 17

1.6 Zastosowanie 18

2. Narzędzie: Cykl Kolba 18

CZĘŚĆ II 23

Scenariusze ćwiczeń. 23

Scenariusz I. Klasowe prawo, klasowa konstytucja 26

Scenariusz II. Konstytucja wyspy 29

Scenariusz III. Język ma znaczenie 32

Scenariusz IV. Symulacja rozprawy sądowej 38

Scenariusz V. Wybory w szkole. 48

Scenariusz VI. Głosowanie. 53

Scenariusz VII Sprawiedliwie, czyli jak? 59

Scenariusz VIII. Plusy i minusy członkostwa w Unii Europejskiej 63

Scenariusz IX. Szkolny Klub Filmowy 67

Scenariusz X. Konstytucję może czytać każdy. 73

Scenariusz XI. Praca z orzeczeniem sądowym. Komu należy się płaca minimalna? 79

Scenariusz XII. Wolność słowa a godność osobowa człowieka. 88

Scenariusz XIII. Czego dzięki Konstytucji już nie wolno kontrolerom biletów? 97

Część III. 106

Jak łączyć ćwiczenia i budować własne scenariusze zajęć? 106

Zbieranie pomysłów i porządkowanie materiałów 106

Pytania, które warto sobie zadać 107

Elementy składowe scenariusza 109

Prawa autorskie 116

Superwizja (koleżeńska) 117

WSTĘP

1. Dlaczego trzeba uczyć o Konstytucji i prawie? Słowo od prof. Mirosława Wyrzykowskiego.

Wspaniała idea „Tygodnia konstytucyjnego“ ma wieloletnią tradycję. Rozmowy o treści konstytucji, zawartych w niej wartościach, nadziejach i zobowiązaniach jest udziałem pokolenia młodych obywateli. Świadomość obywatelska kształtuje się w różnych okolicznościach, zawsze dojmujących poprzez swoją powagę i konsekwencje.
Konstytucja wyznacza ramy i treść naszych wolności i praw i naszego statusu jako obywateli.
W tym świętym dla każdego świadomego obywatela słowie „kONsTYtucJA“ są trzy pierwsze zaimki osobowe liczby pojedynczej, które składają się na pierwszy zaimek osobowy liczby mnogiej - MY.
MY, wszyscy obywatele, i każdy obywatel z osobna, jesteśmy suwerenem. To do nas należy władza i to MY przekazujemy naszym posłom i senatorom uprawnienie do jej wykonywania.
Pod podstawowym wszakże warunkiem: że nasi reprezentanci będą ją wykonywali na podstawie i w granicach konstytucji. Tylko taka sytuacja daje nam bezpieczeństwo konstytucyjne.
A bezpieczeństwo konstytucyjne to pewność, że nasze wolności i prawa jako obywateli będą przestrzegane, że nikt nie nadużyje władzy dla niegodziwych celów, że każde naruszenie prawa przez osoby pełniące funkcje publiczne będzie odpowiednio sankcjonowane. Do nas, obywateli, należy władza, ale nawet my jako suweren nie jesteśmy nieograniczeni w tworzeniu podstaw porządku prawnego. Wiążą nas bowiem umowy międzynarodowe, które zawierają podstawowe zasady organizacji państwa i zestaw fundamentalnych wolności i praw jednostki oraz gwarancji ich przestrzegania. Skoro my jako suweren jesteśmy ograniczeni, to tym bardziej ograniczeni są nasi przedstawiciele,

wykonujący w naszym imieniu władze publiczną. Taka jest regulacyjna i gwarancyjna funkcja konstytucji.
Konstytucja gwarantuje wolności i prawa, także wolności i prawa uczniów, osób małoletnich, osób z niepełnosprawnościami, biednych i zapominanych. Jest tarczą, która broni przed atakami ze strony władzy. Jest mieczem, który pozwala dochodzić praw poprzez rożne mechanizmy ochronne. Jest rodzajem pochodni, która pozwala widzieć piękno podstawowych wartości konstytucyjnych i która nie pozwala wrogom konstytucji schronić się w ciemnościach ich niecnych uczynków.
Zrozumienie konstytucji to zrozumienie najważniejszych wartości organizujących nasze wspólne życie. To także świadomość, że wartości konstytucyjne, dla wielu dzisiaj oczywiste i bezdyskusyjne, stały się takimi dlatego, że okupione zostały cierpieniem, bólem, tragedią dramatycznego doświadczenia, nader często także życiem, milionów ludzi. Ludzi, który nie wiedzieli, dlaczego płacą cenę tak wysoką, ale którym wszystko zawdzięczamy. Jesteśmy ich dłużnikami. I spłacamy dług poprzez szacunek dla wartości konstytucyjnych jako dramatycznego doświadczenia pokoleń.

2. Dlaczego powstała ta książka? Słowo od twórczyń Tygodnia Konstytucyjnego Sylwii Gregorczyk-Abram i Marii Ejchart-Dubois.

Edukacja to dla nas, członków i członkiń Stowarzyszenia im. Prof. Zbigniewa Hołdy, jedno z działań priorytetowych, w którym widzimy skuteczne narzędzie promocji świadomego obywatelstwa, zachęcania młodych ludzi do większego zainteresowania się sprawami publicznymi oraz budowania kultury poszanowania prawa i praw człowieka. Dlatego, oddajemy w Państwa ręce publikację „Jak uczyć ciekawie o Konstytucji i prawie? Tydzień Konstytucyjny dla nauczycieli i nauczycielek". Podręcznik ten jest kontynuacją działań edukacyjnych prowadzonych systematycznie przez nasze Stowarzyszenie od lat. Celem tych działań, w szczególności cyklicznie organizowanego Tygodnia Konstytucyjnego, jest przystępne przybliżanie młodzieży problematyki konstytucyjnej i bezpośredniego wpływu praw zawartych w Konstytucji na codzienne życie każdego z nas.

Przygotowując tę publikację zastanawialiśmy się, czego potrzebuje nauczyciel, aby przeprowadzić ciekawą lekcję na temat Konstytucji i praw człowieka. Lekcję, która nie tylko pozwoli uczniom i uczennicom przyswoić wiedzę o ich prawach, lecz także pomoże im je należycie zrozumieć. Podczas Tygodnia Konstytucyjnego prawniczki i prawnicy odwiedzili tysiące szkół
w całej Polsce. Sześć edycji Tygodnia Konstytucyjnego, w których same brałyśmy udział, rozmowy z nauczycielami i nauczycielkami oraz uczniami i uczennicami nauczyło nas, że praca z młodzieżą wymaga stosowania innowacyjnych narzędzi dydaktycznych i atrakcyjnych form przekazu. Dlatego w publikacji, oprócz wskazówek merytorycznych, zamieściliśmy gotowe scenariusze lekcji, które ułatwią przekazywanie wiedzy poprzez doświadczenie i refleksję.

Materiały edukacyjne kierowane są przede wszystkim do nauczycieli i nauczycielek szkół podstawowych i ponadpodstawowych. Mogą być też wykorzystywane przez

pedagogów, pracowników młodzieżowych, liderów, wolontariuszy oraz wszelkie inne osoby zaangażowane w działalność edukacyjną.

Mamy nadzieje, że Podręcznik dostarczy Państwu pomysłów, zainspiruje i zmotywuje do rozmowy z młodymi ludźmi i młodymi obywatelami na temat konstytucyjnych wartości i praw człowieka.

3. O konstytucji i prawie, i o publikacji. Słowo od autorów Macieja Sopyło i Marcina Grudnia.

● O Konstytucji i prawie

- **Czy policjantka może wylegitymować kogoś na ulicy bez powodu? Czy musi podać przy tym swój stopień, imię i nazwisko?**
- **Ile czasu ma urzędnik, żeby odpisać na mail od obywatela i czy w ogóle musi to zrobić? Jakie uprawnienia ma obywatel, gdy odpowiedź nie przychodzi i jak w praktyce może z nich skorzystać?**
- **Czy okazanie dowodu tożsamości kontrolerowi biletów w pociągu czy metrze jest obowiązkiem podróżnego? A jeśli tego nie zrobi, czy kontroler może zatrzymać go siłą do przyjazdu policji?**

Prawo ma wpływ na nasze życie, a wszystkie nasze prawa i wolności mają swój początek w Konstytucji. Niezależnie od tego kim będą w przyszłości dzisiejsi uczniowie i uczennice, rozumienie prawa, umiejętność powoływania się na nie (law enforcement) będzie im potrzebna i pozwoli stać się bardziej świadomymi obywatelami i obywatelkami.

Profesor Wiktor Osiatyński, konstytucjonalista, współtwórca polskiej Konstytucji mówił, że o prawach i wolnościach w czasach demokracji łatwo jest zapomnieć. Przypominamy sobie o nich dopiero, gdy jesteśmy w biedzie. Warto, więc zadać sobie pytanie po co Polakowi Konstytucja?

Wiktor Osiatyński odpowiadał tak:

- **żeby nie czuł się poddanym, ale partnerem i współgospodarzem kraju,**
- **żeby był chroniony przed widzimisię władzy i przed szaleństwem polityków,**
- **żeby nie tylko miał zadeklarowane prawa, ale także środki dochodzenia praw, które sam może stosować,**
- **żeby w sprawach, które są dla niego najważniejsze był chroniony, także przed samowolą demokratycznej większości,**
- **żeby mógł poskarżyć się nawet na ustawę, jeżeli uważa, że jest ona sprzeczna z Konstytucją,**

(...)

- **żeby nikt, kto nie łamie prawo nie bał się państwa ani policji, ani najsilniejszej partii lub organizacji zawodowej, ani dominującego Kościoła, ani nawet zbyt silnego nacisku opinii publicznej lub większości**[1].

Możemy dyskutować o kształcie Konstytucji, o zapisanych w niej prawach i wolnościach, ale jej znajomość jest konieczna, a praktyczne uczenie o niej to obowiązek. Wierzymy, że w szkole jest na to miejsce.

O publikacji

Oddajemy w Twoje ręce publikację o tym, jak ciekawie uczyć o Konstytucji i prawie. Tworzyliśmy ją głównie z myślą o nauczycielach i nauczycielkach na co dzień pracujących z dziećmi i młodzieżą, ale również o osobach, które od czasu do czasu na zaproszenie, prowadzą zajęcia w szkołach.

Jest ona wynikiem doświadczeń kilku tysięcy godzin przepracowanych w szkołach z rodzicami, nauczycielami i nauczycielkami, a przede wszystkim - z uczniami i uczennicami. Czerpiemy w niej także z dorobku innych trenerów i trenerek, którzy w trakcie kolejnych edycji Tygodnia Konstytucyjnego tworzyli, współtworzyli i konsultowali niektóre scenariusze i ćwiczenia: Zuzanny Piechowicz, Izabeli Meyzy, dr. Piotra Toczyskiego,

1 Wiktor Osiatyński, Twoja Konstytucja, WSiP 1997 r.

Jolanty Steciuk, Agnieszki Krawczak-Chmieleckiej, Marii Ejchart-Dubois - czy myśleli nad pomysłami na kazusy (Wojciech Ronatowicz).

Publikacja składa się z trzech części. W pierwszej znajdziesz opis metod, którymi pracujemy i metodologiczne wskazówki, jak jeszcze ciekawiej i bardziej praktycznie uczyć o Konstytucji i prawie. W drugiej - przykładowe, gotowe to wykorzystania scenariusze ćwiczeń. Zarówno te, które powstały na potrzeby poprzednich edycji Tygodnia Konstytucyjnego, jak i zupełnie nowe, stworzone specjalnie na potrzeby tej publikacji. Trzecia część stanowi zachętę do łączenia ćwiczeń i budowania własnych scenariuszy i zawiera wskazówki, jak to robić.

Liczymy, że lektura kolejnych stron przekona Cię do metod, które sprawdzają się w naszej pracy, i że zainspirujemy Cię do tworzenia własnych materiałów o Konstytucji i prawie na wzór tych, które proponujemy.

Niniejsza publikacja to propozycja bardzo otwarta - zachęcamy, bierz z niej to, co pasuje do Twojego warsztatu i grupy, śmiało modyfikuj i łącz nasze propozycje ćwiczeń, dodawaj własne.

Testuj, próbuj. Wszystko po to, by osoby kończące szkołę wychodziły z niej mądrzejsze, wyposażone w przydatną wiedzę i umiejętności jak jej użyć. Zachęcone do dalszych, samodzielnych poszukiwań. Wzmocnione, że potrafią i mogą.

CZĘŚĆ I.

1. Jak ciekawie uczyć o Konstytucji?

● 1.1 Nasze zasady efektywnej pracy z grupami

Metody, którymi pracujemy i które sprawdzają nam się w pracy z grupami w różnym wieku, zarówno w obszarze Konstytucji i prawa, jak i innej tematyce, bazują na łączeniu kilku, znanych pedagogice i wypróbowanych w pracy w szkołach, zasad:

Ćwiczenia i aktywności dają więcej niż bierne słuchanie.

Doświadczanie buduje uważność i zaangażowanie.

Im bliższy przykład, tym zaangażowanie większe.

Samodzielne wyciąganie wniosków warte jest więcej niż podawanie wiedzy na tacy.

W którymś momencie warto zdradzić, do czego uczestnikom i uczestniczkom się to przyda.

● 1.2 Metody aktywne w pracy z uczniami i uczennicami

Integracja. Daj każdemu/każdej po dwie małe kartki. Poproś, by każda osoba indywidualnie zapisała na nich po jednym pytaniu, które chciałaby zadać komuś z grupy. Gdy wszyscy są gotowi, każda osoba znajduje parę - zadaje jedno z napisanych przez siebie pytań i odpowiada na jedno z pytań partnera/partnerki. Następnie osoby w parze wymieniają się kartkami z zadanymi pytaniami (przed następną kolejką każda osoba ma w ręku jedno własne pytanie i jedno otrzymane). Na Twój znak szukają sobie nowej pary i decydują, które z dwóch pytań zadać. Po kilku kolejkach zabawy możesz zapytać na forum, kto usłyszał ciekawą odpowiedź, którą chciałby się podzielić

Konstytucja. Podziel uczniów i uczennice na grupy. Pozwól wylosować każdej numer rozdziału Konstytucji, któremu się następnie przyjrzy. Poproś, aby każda grupa stworzyła plakat z najważniejszymi informacjami danego rozdziału. Następnie grupy prezentują plakaty na forum lub wszyscy oglądają je w ramach wystawy. [2]

Metody aktywizujące wymagają od Ciebie, osoby prowadzącej, więcej kompetencji niż wykładanie. Jeśli włączasz w swój warsztat ćwiczenia, podczas zajęć wcielać się będziesz w rolę moderatora, animatora, trenera - słowem: będziesz zarządzać procesem uczenia się. Ćwiczenia aktywizujące trzeba też dobrze zaplanować. To dużo więcej niż wejść do klasy i opowiedzieć temat lekcji.

Dlaczego więc warto?

Oto korzyści, które widzimy:

Aktywne włączanie uczniów i uczennic w pracę, wykonywanie zadań samodzielnie i w grupach, różnorodność metod i dynamiki pracy pozwala im dłużej niż podczas wykładu utrzymać koncentrację i zaangażowanie, a tym samym nauczyć się i zrozumieć więcej.

Podczas zajęć pracujesz z wykorzystaniem nie tylko własnych zasobów, ale przede wszystkim potencjału grupy. Przy dobrze zaplanowanych aktywnościach każda osoba potrafi dołożyć coś do wspólnego wysiłku i tym samym rozwijać swoje kompetencje niezależnie od poziomu, z którego zaczyna.

Jako osoba prowadząca będziesz… mniej zmęczony/zmęczona. Różnicę poczuje między innymi Twoje gardło.

Metody aktywne pozwalają realizować cele, na które w przeładowanej podstawie programowej czasu jest mało: praca w zespole ludzi, których dobrze znam i lubię, ale

2 Z ćwiczeniem zetknąłem się podczas warsztatów programu Liderzy PAFW Fundacji Szkoła Liderów [przyp. Maciej Sopyło].

też takich, których znam słabiej, i za którymi nie przepadam, praca terminowa, współodpowiedzialność za zadanie, umiejętność organizacji pracy, umiejętność dyskusji, kompromisu.

Przy okazji pozwalasz klasie budować i wzmacniać relacje, co sprzyja poprawie komunikacji i stwarzaniu bezpiecznych sytuacji edukacyjnych.

1.3 Doświadczanie

Głosowanie. Przeprowadź w klasie tajne głosowanie nad ważną dla grupy kwestią, której wynik jest łatwy do przewidzenia (np. kwestia wspólnej zgodny na picie napojów podczas lekcji). Przelicz głosy i ogłoś kategorycznie, że wszystkie były na nie (nikt nie był za tym, by można było pić napoje podczas lekcji). Gdy pojawią się głosy sprzeciwu („głosowałem inaczej", „proszę przeliczyć głosy raz jeszcze") - zbywaj je („nie ma głosów na tak", „przeliczyłem/przeliczyłam, wyszło tak samo"). Następnie zdradź, że głosowanie było pewnym doświadczeniem i pozmawiaj z klasą o wyborach i zasadach stojących na straży uczciwości wyborów.[3]

Doświadczenie pozwala zetknąć grupę z omawianym problemem. Sprawia, że wszyscy wiedzą i czują (dobrze, jeśli doświadczenie obejmuje emocje), o czym rozmawiamy w dalszej części lekcji. Doświadczenie daje mandat do tego, by mieć zdanie, wypowiadać się w danym temacie. Jest dla wszystkich obecnych wspólną bazą do pracy na zajęciach.

Doświadczeniem może być udział w danym zdarzeniu czy sytuacji (patrz przykład), ale także odegranie scenki czy obejrzenie fragmentu filmu lub przeczytanie kazusu, choć dwie ostatnie formy nie zawsze pozwalają zaangażować się emocjonalnie.

3 Ćwiczenie pochodzi ze scenariusza niniejszej publikacji pt. „Głosowanie".

1.4 Dobór przykładów

W marcu 2017 roku NIK ogłosił swój raport „Bezpieczeństwo i higiena nauczania w szkołach publicznych". Opisał w nim przypadek, w którym pisuar w toalecie dla chłopców jednej ze szkół znajdował się w oku kamery monitoringu. Pisuar oznaczony był kartką „popsuty", ale ponieważ działał i nie był w żaden inny sposób wyłączony z użycia, niektórzy z niego korzystali. Czy jest link między tą sytuacją a Konstytucją? Jaki? [4]

Trafnie dobrane, bliskie dzieciom i młodzieży przykłady pozwolą Ci budować zaangażowanie w zajęcia. Dużo też łatwiej jest na kolejnych zajęciach przywołać wiedzę, odwołując się właśnie do poruszanych przykładów.

1.5 Samodzielne wyciąganie wniosków

Szukanie odpowiedzi, dedukcja, wyciąganie wniosków sprawia, że uczniowie i uczennice czerpią z zajęć nie tylko wiedzę, ale także rozwijają umiejętności, budują swoją sprawczość, uczą się rozwiązywać problemy. A to, czego się nauczyli - zapamiętują na dłużej.

Pracując w ten sposób nie musisz też być osobą, która o Konstytucji i prawie wie wszystko. Nawet najwybitniejsi prawnicy i prawniczki nie wiedzą wszystkiego we wszystkich dziedzinach prawa. W tej metodzie jesteś osobą, która stawia lub pomaga stawiać pytania i szukać na nie odpowiedzi. Często - szukasz ich razem ze swymi uczniami i uczennicami.

4 Przykładu tego używa podczas swoich zajęć o Konstytucji trenerka Agnieszka Chmielecka.

● 1.6 Zastosowanie

Gdy już porozmawialiście o głosowaniu i zasadach, które mają czynić je uczciwym, poproś swoich uczniów i uczennice o napisanie regulaminu szkolnych wyborów tak, by były one sprawiedliwe.[5]

Jak mogę zastosować w praktyce to, czego się dowiedziałem/dowiedziałam? Co z przekazanej wiedzy wynika dla mnie? To pytania, na które warto poszukać z grupą odpowiedzi lub - jeszcze lepiej - stworzyć okazję, która to pokaże. Niektórzy uczniowie i niektóre uczennice dopiero na tym etapie uwierzą Ci, że ich wysiłek włożony w zajęcia był coś wart. I następnym razem być może zaufają Ci szybciej.

2. Narzędzie: Cykl Kolba

Narzędziem planowania warsztatów, które pozwala zastosować w naszej praktyce trenerskiej wszystkie wymienione powyżej zasady jest cykl Kolba.

Czytając o nim odkryjesz na pewno, że pewne jego elementy stosujesz z powodzeniem od dawna na lekcjach. Jeśli tak, tym łatwiej będzie Ci włączyć go w całości do swojego warsztatu pracy.

Cykl Kolba jest uznanym w świecie polskich i zagranicznych trenerów i trenerek sposobem konstruowania i prowadzenia zajęć. Opiera się na badaniach amerykańskiego naukowca Davida Kolba, których założeniem jest szczególna wartość uczenia się przez doświadczenie. Badania prowadzone przez Kolba wykazały, że każdy z nas ma jeden dominujący styl przyswajania wiedzy.

Kolb stworzył model uczenia, który pozwala połączyć wszystkie style, a tym samym przez określony czas podczas zajęć pracować w sposób preferowany przez danego uczestnika/uczestniczkę.

5 Ćwiczenie pochodzi ze scenariusza niniejszej publikacji pt. „Głosowanie".

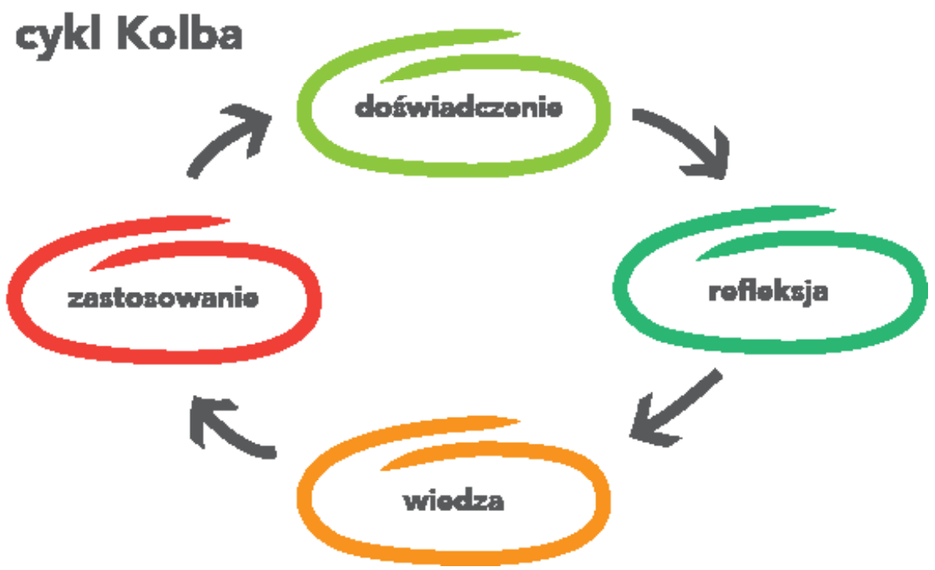

Pierwszym etapem cyklu jest doświadczenie, przeżywanie. Wspólnym doświadczeniem może być praca na przypadku, odegranie scenki, obejrzenie filmu. Im bardziej uda Ci się uruchomić

i zaangażować emocje uczniów i uczennic, tym lepiej. Granicą jest tu Twoja umiejętność zadbania o dobrostan osób, z którymi pracujesz - doświadczenie nie może ich emocjonalnie przerastać.

Na prowadzonych przez nas warsztatach najczęściej nie zapowiadamy tego, co się wydarzy.

Po prostu, rozpoczynamy doświadczeniem, filmem czy scenką. Temat zajęć definiują w następnym kroku (już po doświadczeniu) sami uczniowie i uczennice.

Poddaj uczniów i uczennice doświadczeniu głosowania, którego wyniki sfałszujesz.[6]

Są osoby, które najlepiej uczą się poprzez omówienie tego, czego doświadczyły. Ta

6 Ćwiczenie pochodzi ze scenariusza niniejszej publikacji pt. „Głosowanie".

preferencja znajduje odzwierciedlenie w drugim etapie cyklu - refleksji. Kluczowe tu jest pytanie, które postawisz. Ma ono otwierać grupę, pozwolić jej omówić to, co przeżyła, często - odreagować emocje. To moment, w którym nie ma złych odpowiedzi. Uczestnicy i uczestniczki opowiadają o swoich odczuciach. Mogą być one skrajnie różne, niekoniecznie też zgodne z tym, czego spodziewasz się Ty - prowadzący/prowadząca. W tej części nie poprawiaj, nie dopowiadaj. Zostaw przestrzeń uczniom i uczennicom. Pytania: „jak zareagowaliście?", „jak się czuliście?", „jak Wam było w tej sytuacji?", „co by Wam w niej pomogło?", „o czym był ten film/kazus?" są bardzo ważne. Wielu uczniów i uczennic nie jest przyzwyczajona do tego typu pytań. Dzielenie się jest dla nich trudne. Warto wytrzymać ciszę po zadaniu pytania, nie spieszyć się z kolejnymi, dać grupie czas na zebranie myśli. Na naszych zajęciach bardzo często z takiej ciszy rodzą się głębokie refleksje. Jednocześnie warto uważać, aby dyskusji nie przejęli wyłącznie najaktywniejsi. Warto w którymś momencie zapytać „czy ktoś spośród osób, które jeszcze się nie wypowiadały chciałby/chciałaby zabrać głos?". Doceniaj gotowość dzielenia się refleksjami i emocjami dziękując za nie - na końcu i w trakcie, zachęcając do kolejnych wypowiedzi.

Zapytaj osoby uczestniczące, jak czuły się po ogłoszeniu wyników? Dlaczego fałszerstwo było możliwe?]

Trzeci etap cyklu nazywany jest wiedzą, teorią lub uogólnieniem. Bliski on będzie tym spośród uczniów i uczennic, którzy do nauczenia się czegoś nowego potrzebują wyłożenia im wiedzy kawa na ławę. Na tym etapie Twoim zadaniem jest uogólnić to, czego doświadczyła i co omówiła grupa wcześniej - po to, by przekazać wiedzę, zasady, które wynikają z doświadczenia i refleksji. Możesz zastosować tu mini wykład lub przedstawić wiedzę pozostając w kontakcie z grupą, zadając pytania, pozwalając uczniom i uczennicom z Twoimi wskazówkami zdefiniować nowe pojęcia. Ważne, by nie przedłużać

nadmiernie tego etapu. Przekazywana tu wiedza powinna mieć związek, wynikać z doświadczenia.

Pokaż uczniom i uczennicom lub zachęć do poszukania tych przepisów Konstytucji, które gwarantują uczciwość wyborów. Upewnij się, że trafnie rozumieją znalezione zasady.

Ostatni etapem cyklu jest zastosowanie. Niektórzy najłatwiej uczą się w praktyce - poznając lub samemu wypracowując sposoby, na które mogą wykorzystać nową wiedzę i umiejętności w swoim życiu.

Zaproś uczniów i uczennice do stworzenia regulaminu szkolnych wyborów, który odporny będzie na próby fałszerstwa czy manipulacje.

W Internecie znajdziesz opracowania o cyklu Kolba dopuszczające rozpoczynanie go od dowolnego etapu. Warto jednak pamiętać, że autor metody stawiał na doświadczanie. Na bazie naszej praktyki zdecydowanie rekomendujemy rozpoczynanie zajęć właśnie od etapu doświadczenia. Po pierwsze, w ten sposób najłatwiej zaangażować uczestników i uczestniczki.

A dobre zajęcia muszą być jak dobre przemówienie - na początku pozyskać zainteresowanie osób słuchających, aby były one skoncentrowane - obecne nie tylko ciałem, ale umysłem.

Po drugie, rozpoczynanie od doświadczenia pozwala Ci dodatkowo poznać potrzeby grupy.

Na pierwszych dwóch etapach cyklu Kolba (doświadczenie, refleksja) Twoja rola sprowadza się bowiem do moderacji, zbierania opinii, wsłuchiwania się w głosy z sali.

Daje Ci to dodatkową możliwość zorientowania się, co wie grupa, czego potrzebuje,

jak głęboko możesz wejść w zagadnienia, które chcesz poruszyć. Dopiero na etapie wiedzy, wyposażony w dodatkową diagnozę, pokazujesz się jako osoba, która może zaproponować grupie coś nowego. Ostatni etap, zastosowanie, jest naturalnym domknięciem procesu.

Planowanie i następnie prowadzenie zajęć według cyklu Kolba ułatwia wprowadzanie różnych metod pracy, a tym samym pozwala ograniczyć oratorskie zapędy tych z nas, prowadzących, którzy mają naturalną skłonność do zagadywania grupy. Cykl Kolba pozwala także domknąć zajęcia tak, by wnioski z nich nie uciekły. Pod warunkiem oczywiście, że starczy Ci na wszystko czasu.

W kolejnym rozdziale prezentujemy scenariusze ćwiczeń napisane w oparciu o cykl Kolba. W rozdziale trzecim podpowiadamy natomiast, jak je samodzielnie modyfikować, łączyć i tworzyć własne.

CZĘŚĆ II

Scenariusze ćwiczeń.

Oddajemy w Twoje ręce 13 scenariuszy zajęć o konstytucji i prawie.

Ich kolejność w publikacji nie jest przypadkowa. Na początku znajdziesz scenariusze najprostsze, przeznaczone dla najmłodszych, nawet dla uczniów i uczennic II klasy szkoły podstawowej. Pozwolą one przybliżyć pojęcie prawa i Konstytucji jako pewnego zbioru zasad, a także zrozumieć, że język, którym się posługujemy ma znaczenie. Bazują one na prostych kazusach i grach.

Kolejne scenariusze, przeznaczone dla klas VI-VIII szkoły podstawowej oraz dla uczniów i uczennic szkół ponadpodstawowych, poruszają bardziej skomplikowane treści, takie jak trójpodział władzy , ustrój sądów czy prawne rozróżnienie hejtu i mowy nienawiści. Zawierają różnorodne metody pracy jak analiza przypadku, wcielanie się w role prawników i prawniczek, odgrywanie scenek, analiza orzecznictwa.

Podział, który proponujemy jest umowny - każdy ze scenariuszy można dostosować do pracy z trochę starszą lub młodszą grupą docelową niż ta, dla której go rekomendujemy. Zachęcamy do tego! Wskazówki, jak to robić znajdziesz w rozdziale trzecim.

Żeby ułatwić Ci wybór scenariusza, każdy scenariusz zawiera na początku informację:

dla kogo (jakiej grupy wiekowej) jest przeznaczony,jakie pojęcia możesz z jego pomocą wyjaśnić oraz jakie umiejętności uczniów i uczennic pogłębić,

jakie cele możesz zrealizować pracując danym scenariuszem.

Żeby ułatwić Ci pracę ze scenariuszami, każdy z nich zawiera informacje:

- **ile czasu rekomendujemy na jego realizację,**
- **Jakie metody pracy uwzględnia scenariusz,**
- **jakich materiałów potrzebujesz do jego realizacji i jakie materiały dodatkowo urozmaicą pracę,**
- **jaką organizację przestrzeni w klasie rekomendujemy.**

Niektóre scenariusze zrealizujesz podczas 45 minut lekcji. Czas realizacji innych wykracza poza godzinę lekcyjną i wynosi od 60 do 90 minut.

Opis ćwiczeń wszystkich scenariuszy bazuje na cyklu Kolba. Ich opis podzieliliśmy według kolejnych etapów cyklu: doświadczenie, refleksja, wiedza/uogólnienie i zastosowanie.

Scenariusze zawierają wyłącznie ćwiczenia merytoryczne. W zależności od potrzeb warto wzbogacić je o inne elementy - integrację, tworzenie kontraktu, zbieranie potrzeb czy ewaluację. Więcej na ten temat oraz propozycję takich ćwiczeń znajdziesz w części trzeciej publikacji.

Zakładamy, że zajęcia realizować będziesz w ramach oddziałów klasowych - a więc w gronie ponad dwudziestu znających się już osób. W takiej grupie młodzież i dzieci czują się najpewniej, co daje szansę na największą aktywność i otwartość podczas zajęć. Zwłaszcza wtedy, gdy trzeba skonfrontować własne opinie i emocje z opiniami i zdaniem innych.

Na wiele tematów uczniowie i uczennice mogą mieć swoje własne zdanie lub powtarzać zasłyszane opinie. Warto ustalić z klasą zasady pracy podczas zajęć (tzw. kontrakt). Jedna z zasad może brzmieć: nie krytykujemy siebie, ale dyskutujemy ze swoimi poglądami za pomocą argumentów. Podczas dyskusji warto zachęcać uczniów i uczennice do przyjrzenia się, temu co w ich wypowiedziach jest faktem, a co opinią. W weryfikacji faktów pomóc może Konstytucja, do której odwołują się wszystkie scenariusze. Nie narzucaj własnych poglądów, nie próbuj przekonać na siłę. Zajęcia będą dla wielu ich uczestników i uczestniczek okazją do usłyszenie innych od własnych punktów widzenia. To niewątpliwie ich wielka wartość.

Jak jeszcze ułatwić sobie i grupie pracę ze scenariuszami?

- **Wybierając scenariusz przyjrzyj się nie tylko pojęciom, które z jego pomocą przybliżysz, kompetencjom, które pogłębisz czy celom, które możesz realizować, ale także proponowanym metodom pracy. To Ty najlepiej znasz swoich uczniów i uczennice i wiesz, co będzie im służyć. Być może wybrany przez Ciebie scenariusz wymaga modyfikacji? Jeśli tak, pomóc w tym może trzeci rozdział publikacji.**
- **Ułatw uczniom i uczennicom wzajemną komunikację. Przy każdym scenariuszu sugerujemy, jak optymalnie przygotować przestrzeń pracy.**
- **Zadbaj o odpowiednią atmosferę i koncentrację - jeśli sytuacja tego wymaga, przeprowadź grę, która pobudzi, wyciszy, pomoże w koncentracji czy pozwoli dodatkowo poznać się grupie. Pomysły na elementy, o które możesz wzbogacić scenariusze znajdziesz w trzecim rozdziale publikacji.**
- **Pozwól uczniom i uczennicom dyskutować, proponować rozwiązania, doceniaj ich zaangażowanie.**
- **Pozostaw przestrzeń na samodzielne szukanie odpowiedzi na pytania. Pamiętaj - na pierwszych dwóch etapach cyklu Kolba (doświadczenie, refleksja) jesteś facylitatorem/facylitatorką procesu. Twoją wiedzą dzielisz się dopiero w trzecim kroku, jednak także tu warto być w kontakcie z grupą, zadawać pytania.**
- **Nie obawiaj się pytań. Jeśli nie znasz odpowiedzi - poszukaj jej razem z uczniami i uczennicami. Do wspólnych poszukiwań możecie wykorzystać zasoby Internetu. W ten sposób poszerzysz lekcje o dodatkowe, cenne umiejętności cenną umiejętność - poszukiwanie informacji i weryfikację źródeł.**

Prowadząc nasze zajęcia o konstytucji i prawie mamy w tyle głowy, że w tak rozległej dziedzinie nawet prawnicy i prawniczki nie wiedzą wszystkiego i często szukają odpowiedzi. Ważnym celem zajęć jest rozbudzenie ciekawości i zachęcenie do samodzielnych poszukiwań. Wyjście z lekcji z niedosytem może temu służyć.

Scenariusz I. Klasowe prawo, klasowa konstytucja

Autor: Maciej Sopyło

Czas trwania 45 min

Dla kogo?

Uczniowie i uczennice klas II - IV. Po dostosowaniu, także młodsi i starsi uczniowie i uczennice.

Podstawowe pojęcia

które możesz wyjaśnić i umiejętności, które możesz pogłębić z pomocą scenariusza: prawo, obowiązki, zasady, sprawiedliwość, umiejętność wyrażania myśli i abstrakcyjnego myślenia.

Cele ogólne

Poszerzenie wiedzy uczestników i uczestniczek o tym, że prawo jest ważne.

Cele szczegółowe

Wyjaśnienie znaczenia pojęć zasada, prawo i roli, jaką pełnią zasady i prawo.
Pogłębienie umiejętności dyskusji, abstrakcyjnego myślenia.

Wykorzystywane metody

praca na forum, praca w grupach, rysowanie.

Niezbędny sprzęt i materiały

flipchart lub szary papier, historia/bajka do przeczytania (patrz dalej).

Dodatkowy sprzęt i materiały

kredki i/lub mazaki, rzutnik i zdjęcie/zdjęcia, którymi możesz zilustrować opowiadaną bajkę/historię (patrz dalej), by dodać jej powagi i pobudzić wyobraźnię dzieci. W klasie, w zamkniętej grupie swoich uczniów możesz wykorzystać dowolne materiały, rekomendujemy jednak korzystanie z zasobów na otwartych licencjach (więcej o prawach autorskich patrz część III publikacji. Możesz także puścić odpowiednią muzykę.

Rekomendowane ustawienie sali

krzesła bez stolików ustawione w kręgu, z możliwością przestawienia do pracy w grupach.

Opis scenariusza:

Doświadczenie

Przeczytaj dzieciom bajkę/historię.

W pewnym mieście była sobie szkoła a w niej klasa, podobna do naszej. W klasie uczyły się dzieci. Wszystko robili razem i zgodnie, dopóki Pani nie powiedziała im: teraz Wy zdecydujecie, jak jutro spędzimy dzień. Możecie wybrać miejsce, w które pójdziemy na wycieczkę i zdecydować, czy posiłek zjemy w czasie wycieczki, czy po powrocie do szkoły. Dzieci najpierw bardzo się ucieszyły, że to one mogą o wszystkim decydować. Potem jednak zaczęły mówić wszystkie na raz, przekrzykiwać się i kłócić. W klasie było coraz głośniej i głośniej. Pani patrzyła na to kręcąc niezadowolona głową. W końcu zadzwonił dzwonek, a dzieciom nie udało się niczego ustalić. – A, to takie z Was ancymony? – powiedziała Pani – Skoro tak, to ja zdecyduję, gdzie pójdziemy i co będziemy robić. Ale za kilka dni znów dam Wam szansę decydowania, o tym co robimy. Zastanówcie się, co zmienić, żeby ją wykorzystać.

Refleksja

Zapytaj dzieci, co się wydarzyło? O czym była bajka? Czy dzieciom udało się porozumieć? Dlaczego?

Wiedza

Zapytaj co to są zasady? Czy można przyjąć, że zasady mogą tworzyć klasowy regulamin? Takie klasowe prawo? A co to jest prawo?

Zastanówcie się razem, jakie zasady mogą pomóc dzieciom z bajki wykorzystać szansę, jaką za kilka dni znów dostaną od Pani. Jakie zasady pomogłyby dzieciom, z którymi pracujesz, gdybyś i Ty dał/dała im szansę, jak Pani z opowieści? Postaraj się tak moderować dyskusję, żeby dzieci nie formułowały zakazów ("nie mówimy wszyscy na raz"), ale sfomułowania pozytywne ("słuchamy się", "mówimy pojedynczo"). Zapisuj to, co mówią dzieci. Zanim jednak zapiszesz – sprawdź, czy wszyscy zgadzają się na daną zasadę. Kto się zgadza, ten wstaje. Jeśli ktoś nie wstał, ma prawo powiedzieć, dlaczego się nie zgadza. Negocjacje trwają do uzyskania konsensusu.

Zastosowanie

Gdy powstanie już lista zasad, wywieś ją w widocznym miejscu i zobacz, czy działa. Pozwól dzieciom podjąć wspólnie jakąś decyzję. Może to być decyzja, gdzie pójść na wycieczkę lub co będą robić na następnej lekcji. Sprawdźcie zasady w praktyce. Jeśli nie zadziałały, zastanówcie się, jak je uzupełnić. Na końcu umówcie się, że teraz jest to część Waszego klasowego prawa. Jeśli zostało trochę czasu, możesz pozwolić dzieciom ozdobić kartę z zasadami rysunkami. A może warto podpisać się pod nimi na znak akceptacji?

Dodatkowe pomysły: Scenariusz łatwo można rozwijać - objąć nim inne klasy, wyjść na forum szkoły. Powołać szkolny parlament i w ten sposób rozwijać wiedzę dzieci i młodzieży o prawie, instytucjach, rządzeniu. I uczyć, jak mądrze z nich korzystać.

Scenariusz II. Konstytucja wyspy

Autorka: Izabela Meyza

Czas trwania: 45 - 60 min.

Dla kogo?

Uczniowie i uczennice klas IV - VI szkoły podstawowej. Po dostosowaniu - również uczniowie i uczennice klas VII-VIII oraz szkół ponadpodstawowych.

Cele ogólne

Poszerzenie wiedzy uczestników i uczestniczek o Konstytucji.

Cele szczegółowe

Wyjaśnienie znaczenia pojęć przewidzianych w scenariuszu.

Pogłębienie wiedzy o roli i znaczeniu Konstytucji.

Pogłębienie umiejętności dyskusji i współpracy.

Wykorzystywane metody

praca na forum, praca w grupach, rysowanie

Podstawowe pojęcia

które możesz wyjaśnić i umiejętności, które możesz pogłębić z pomocą scenariusza:

Konstytucja, prawo, prawa, obowiązki. Umiejętność współpracy

w grupie, pracy na deadline, dyskusji, argumentowania, uzasadniania swoich racji.

Niezbędny sprzęt i materiały

kartki flipchartowe (na plakaty) lub mniejsze, do notowania.

Dodatkowy sprzęt i materiały

egzemplarz Konstytucji (przynajmniej jeden), rzutnik pozwalający wyświetlić obraz wyspy (najlepiej obraz na wolnych licencjach - patrz część III publikacji).

Rekomendowane ustawienie sali

krzesła bez stolików ustawione w kręgu, z lub krzesła ustawione do pracy w podgrupach możliwością przestawienia do pracy w grupach.

Opis scenariusza

Doświadczenie

Podziel uczniów i uczennice na kilkuosobowe grupy. Poproś, by osoby uczestniczące wyobraziły sobie, że znalazły się na bezludnej wyspie. Żeby przetrwać, powinny ustalić reguły, którymi będą się rządzić. Możesz zapisać na tablicy/flipcharcie pytania pomocnicze:

- **Kto będzie rządził Waszą wyspą i co będzie mu wolno?**
- **Kto i w jaki sposób wybierać będzie rządzących?**
- **Jakie prawa będziecie mieć Wy wszyscy – mieszkańcy wyspy?**
- **Czy mieszkańcy będą mieć jakieś obowiązki?**

Na wykonanie zadania grupy mają kilka-kilkanaście minut.

Refleksja

Zapytaj grupy jak im się pracowało. Czy zadanie było trudne? Czy łatwo było dojść w grupie do porozumienia? Poproś grupy, aby podzieliły się na forum odpowiedziami. Mogą opowiedzieć o zasadach, które stworzyli, mogą pokazać narysowane plakaty

(jeśli o nie prosiłeś/prosiłaś), wreszcie możesz połączyć po dwie grupy razem ze sobą i poprosić je, by opowiedziały sobie wzajemnie o swych zasadach a potem – już na forum – sprawdzić, jak różniły się ich pomysły.

Wiedza

Powiedz grupom, że to co stworzyli jest konstytucją wyspy. Wyjaśnij, czym jest konstytucja, opowiedz o Konstytucji obowiązującej w Polsce: z czego się składa, co reguluje. Pokaż uczniom i uczennicom choć jeden egzemplarz, pozwól im zajrzeć do środka.

Zastosowanie:

Pokaż związek Konstytucji z życiem uczniów i uczennic. Możesz to zrobić, zadając pytania:

- **Co by było gdyby w naszym kraju nie było Konstytucji?**
- **Po co jest Konstytucja?**
- **Czy ma jakikolwiek wpływ na Wasze życie?**

● Scenariusz III. Język ma znaczenie

Autor: wersja A: Maciej Sopyło, (wersja B): Maciej Sopyło, Marcin Grudzień

Czas trwania: Wersja A: 45 min; Wersja B: 60 - 90 min.

Dla kogo?

Wersja A: Uczniowie i uczennice klas II - IV. Po dostosowaniu historii (patrz scenariusz, doświadczenie) - także uczniowie klas IV - VI.

Wersja B: Uczniowie i uczennice klas ponadpodstawowych, po modyfikacji omawianego fragmentu (patrz scenariusz, doświadczenie) - także uczniowie klas VI - VII.

Podstawowe pojęcia

które możesz wyjaśnić/pogłębić i umiejętności, które możesz pogłębić z pomocą scenariusza:

- Wersja A: prawo, język.

Cele ogólne

- Poszerzenie wiedzy uczestników i uczestniczek o tym, że język ma znaczenie.
- Pogłębienie umiejętności komunikacji i brania odpowiedzialności za słowa.

Cele szczegółowe

- Wyjaśnienie znaczenia pojęć prawo i roli, jaką pełni.
- Pogłębienie umiejętności prowadzenia dyskusji, abstrakcyjnego myślenia, współpracy.
- Wersja B: Wyjaśnienie pojęć wolność słowa, godność osobista.

Wykorzystywane metody

- Wersja A: praca na forum, rysowanie.
- Wersja B: praca indywidualna, praca z tekstem, dyskusja, mini wykład, film.

Niezbędny sprzęt i materiały

- Wersja A: historia do przeczytania (patrz dalej), flipchart do zapisania zasad.
- Wersja B: historia lub historie do przeczytania (patrz dalej), link do filmu "DNA Journey", ewentualnie link do filmu "Jak powstrzymać nękanie?", rzutnik, głośniki i laptop z dostępem do Internetu do wyświetlenia filmów, flipchart do zapisywania zasad, artykuł 30 i 54 Konstytucji:

art. 30 Konstytucji:

Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych.

art. 54 Konstytucji:

1. Każdemu zapewnia się wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji.
2. Cenzura prewencyjna środków społecznego przekazu oraz koncesjonowanie prasy są zakazane. Ustawa może wprowadzić obowiązek uprzedniego uzyskania koncesji na prowadzenie stacji radiowej lub telewizyjnej.

Rekomendowane ustawienie sali

krzesła bez stolików ustawione w kręgu, z możliwością przestawienia do pracy w grupach.

Opis scenariusza:

Doświadczenie:

Wersja A: Opowiedz uczniom i uczennicom krótką historię:

Jaś zaczął przezywać Monikę. Dołączyli do niego Staś i Gosia. Wkrótce nikt już nie bawił się z Moniką. Choć umiała i lubiła grać w dwa ognie, siatkówkę, zbijaka [wymień tu nazwę gry, w którą grają Twoi uczniowie i uczennice], nikt nie chciał być z nią w jednej drużynie. Kolejne osoby nie chciały też z nią siedzieć w jednej ławce, jeść obiadu, bawić się.

Wersja B. Poproś uczniów i uczennice o przeczytanie fragmentu reportażu lub innego tekstu ukazującego, to że konflikt zaczyna się od języka. Przykłady z historii to: II wojna światowa, konflikt w byłej Jugosławii, konflikt w Rwandzie. Przykładowy tekst: fragment reportażu Wojciecha Tochmana z Rwandy "Dzisiaj narysujemy śmierć" (Wydawnictwo Literackie, wydanie II, str. 17 i str. 81). Możesz rozdać kilka krótkich tekstów.

Refleksja:

Wersja A: Zapytaj uczniów i uczennice, o czym była historia. Co się w niej działo? Dlaczego Jaś zaczął przezywać Monikę? Czy powód jest tutaj ważny? Czy ma znaczenie dla oceny zachowania Jasia? A innych? Dlaczego inni też byli dla niej niemili? Jak w tych sytuacjach mogła się czuć Monika?

Jeśli wiesz, że możesz (że nie będzie to zbyt trudne emocjonalnie dla nikogo z grupy), spytaj, czy osobom w klasie zdarzyły się podobne historie. Zachęć do przywołania emocji, które im towarzyszyły.

Wersja B: Jeśli rozdałeś/rozdałaś uczniom i uczennicom kilka tekstów, zapytaj ich, co łączy te historie. Od czego zaczyna się konflikt? Czy znają inne, podobne wydarzenia historyczne, których początek był podobny – zaczynały się od werbalnych ataków, wykluczania jakiejś grupy czy społeczności.

Jeśli wiesz, że możesz (że nie będzie to zbyt trudne emocjonalnie dla nikogo z grupy), spróbuj przejść na poziom refleksji nad doświadczeniami uczestników i uczestniczek.

Czy szkolne lub klasowe konflikty nie mają często swego początku w języku, którego używamy? A może osoby uczestniczące znają takie historie ze swojego doświadczenia? Stwórz okazję do podzielenia się nimi. Możesz zapisać podawane przez osoby uczestniczące przykłady na tablicy lub flipcharcie – tak, żeby zobaczyły ich liczbę i różnorodność.

Wiedza:

Wersja A: Zwróć uwagę, na to że język, sposób, w jaki do siebie mówimy jest ważny, może mieć wpływ na to, jak się czujemy i czy dana osoba będzie szczęśliwa w klasie, w szkole.

Wersja B: Pokaż uczniom i uczennicom schemat Piramidy Gordona Allporta, amerykańskiego psychologa społecznego:

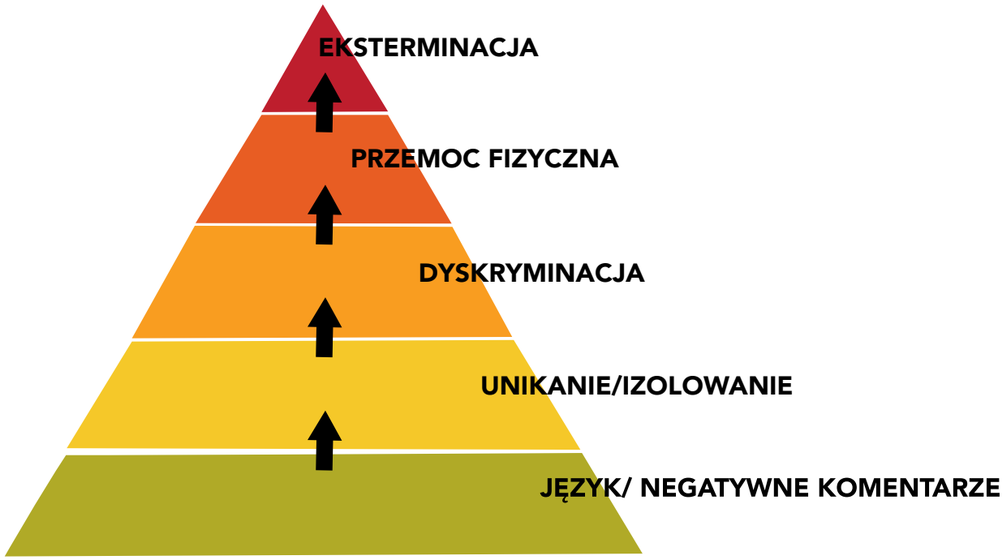

PIRAMIDA Gordona Allporta

Gordon Allport zauważył, że każdy konflikt zaczyna się na poziomie języka. Można go na tym poziomie zatrzymać, zakończyć, ale może on eskalować w kolejne stadia i zachowania, aż do eksterminacji. Dlatego język, którym mówimy jest ważny i ma znaczenie.

Zauważ, że wolność słowa jest bardzo ważną, konstytucyjną wartością. Przeczytaj uczniom art. 54 Konstytucji. Zauważ, że wolność słowa nie jest prawem absolutnym, nieograniczonym. Tym, co ją ogranicza są m.in. prawa i wolności innych ludzi. Godność to kluczowe dla praw i wolności człowieka i obywatela pojęcie, z którego wynikają wszystkie prawa i wolności i zakaz ich naruszania. Godność osobowa należy się każdemu z samego faktu, że jest człowiekiem. Nie można go jej pozbawić. Człowiek może stracić godność osobistą, czyli szacunek, ale nawet najgorszy czyn nie sprawia, że przestaje być człowiekiem, istotą ludzką – nie traci godności osobowej. [Więcej na ten temat przeczytasz w dostępnym online tekście Marka Nowickiego pt. Co to są prawa człowieka?]

Dodatkowe pomysły: Jeśli chcesz, a grupa jest na to gotowa, możesz wprowadzić tutaj pojęcia **hejtu i mowy nienawiści** (patrz wiedza scenariusza "Wolność słowa, a godność osobowa człowieka").

Zastosowanie:

Wersja A: Stwórz z osobami uczestniczącymi zasady komunikacji w klasie. Zapytaj, co jest ważne, by uniknąć takich sytuacji, jak ta z opowiedzianej historii. Postaraj się tak moderować dyskusję, żeby nie były to zakazy ("nie mówimy naraz"), ale sformułowania pozytywne ("słuchamy się", "mówimy pojedynczo"). Zapisuj to, co mówi grupa. Zanim jednak zapiszesz – sprawdź, czy wszyscy zgadzają się na daną zasadę. Kto się zgadza, ten wstaje. Jeśli ktoś się nie zgadza, zapytaj, dlaczego. Negocjacje powinny trwać do momentu osiągnięcia konsensusu. Możecie umówić się, że od teraz te zasady są elementem Waszego klasowego prawa. Obowiązuje ono wszystkich, także nauczycieli i nauczycielki. Możecie także pomyśleć, jak włączyć w nie rodziców. Każdy uczeń i każda uczennica jest od dziś strażnikiem/strażniczką tych zasad. Każda osoba ma też prawo zgłosić w nim zmianę, ale muszą się na nią zgodzić inni.

Jeśli grupa nie jest zmęczona i został czas, osoby uczestniczące:

- **mogą ozdobić spisane zasady swoimi rysunkam**
- **możesz zapytać o to, co mogą zrobić, jeśli ktoś łamie zasady, dokucza innym. Ustalcie klasowe zasady reagowania. Wątek ten może być także tematem kolejnej lekcji (rekomendujemy taki model).**
- **możesz poprosić dzieci, aby narysowały, jak zmieni się opowiedziana na początku zajęć historia, gdy dzieci zaczną stosować wymyślone przez Was zasady.**

Każdy z tych pomysłów może stanowić kontynuację pierwszej lekcji.

Wersja B: Jeśli widzisz, że jest to potrzebą grupy, możesz pójść w kierunku budowy zasad, które pomagają w dobrej komunikacji. Zapytaj uczniów i uczennice, co pomaga im rozmawiać z innymi – zapisz to, co mówią w postaci zasad/porad. Zapytaj także, co w komunikacji przeszkadza i także zanotuj (jako "unikamy" lub od pozytywnej strony, np. jeśli grupa uzna, że w dobrej komunikacji przeszkadza krzyk, zapiszcie "mów spokojnie/mówimy spokojnie nie podnosząc głosu").

Inny kierunek to przemyślenie z osobami uczestniczącymi, co mogą zrobić, gdy ktoś nie przestrzega zasad, o których mówicie. Co mogę zrobić ja, ofiara/świadek takiego zachowania? Warto pokazać, że ofiara ma czasem prawo nie zareagować, świadek powinien reagować zawsze, choć nie należy wymagać od każdego heroizmu, można wybrać bezpieczny dla siebie sposób.

Możesz wykorzystać tutaj materiał filmowy "Jak powstrzymać nękanie?": www.youtube.com/watch?v=t-O3TnwWgw8 (właściwy materiał zaczyna się od 1 min 13 sek. filmu). Film posiada polskie napisy.

Zastosowanie warto zakończyć pokazaniem filmu "DNA Journey" – reklamy testów DNA, stanowiącą zarazem eksperyment społeczny. Film posiada polskie napisy: www.youtube.com/watch?v=tyaEQEmt5l

Nie musisz komentować filmu, możesz zatrzymać go na haśle z 5 min.16 sek.: **"Otwarty świat zaczyna się od otwartego umysłu"**.

Scenariusz IV. Symulacja rozprawy sądowej

Autor: Maciej Sopyło

Czas trwania: 90 min.

Dla kogo?

Uczniowie i uczennice klas IV - VI szkół podstawowych. Po dostosowaniu poziomu omawiania ćwiczeń i przekazywanej wiedzy - także uczniowie i uczennice klas VII i VIII szkół podstawowych oraz uczniowie i uczennice szkół ponadpodstawowych

Podstawowe pojęcia

Podstawowe pojęcia, które możesz wyjaśnić i umiejętności, które możesz pogłębić z pomocą scenariusza: adwokat (obrońca), prokurator (oskarżyciel), sędzia, oskarżony, wina, kara, prawo do sądu, dwuinstancyjność postępowania sądowego, prawa i obowiązki człowieka i obywatela, Konstytucja.

Cele ogólne:

Poszerzenie wiedzy uczestników i uczestniczek o znaczeniu prawa oraz znaczeniu sądów w życiu człowieka.

Cele szczegółowe

- Poszerzenie wiedzy o tym, co to jest i jak wygląda proces sądowy
- Wyjaśnienie, co to znaczy uznać człowieka winnym lub niewinnym
- Poszerzenie wiedzy o tym, na czym polega rola adwokata, prokuratora i sędziego w postępowaniu sądowym
- Rozwinięcie umiejętności dyskusji, argumentacji, pracy zespołowej
- Rozumienie znaczenia kary

Wykorzystywane metody

symulacja sądowa, praca na forum, praca w grupach, burza mózgów, dyskusja.

Niezbędny sprzęt i materiały: Niezbędny sprzęt i materiały

post-ity (małe samoprzylepne kartki) w dwóch kolorach lub flamastry w dwóch kolorach (ich liczba zależy od liczby grup - patrz scenariusz), trzy arkusze szarego papieru lub trzy arkusze papieru flipchartowego z wypisanym na każdym z nich jednym zawodem prawniczym: sędzia, prokurator, adwokat, losy pozwalające rozdysponować między grupy role adwokatów, sędziów i prokuratorów (liczba losów uzależniona jest od liczby grup - patrz scenariusz), wydrukowane instrukcje dla poszczególnych grup (w odpowiedniej liczbie - patrz dalej),
art. 42, 45 § 1 i 176 § 1 Konstytucji.

art. 42 Konstytucji:

1. Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Zasada ta nie stoi na przeszkodzie ukaraniu za czyn, który w czasie jego popełnienia stanowił przestępstwo w myśl prawa międzynarodowego.
2. Każdy, przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne, ma prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania. Może on w szczególności wybrać obrońcę lub na zasadach określonych w ustawie korzystać z obrońcy z urzędu.
3. Każdego uważa się za niewinnego, dopóki jego wina nie zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu.

art. 45 Konstytucji:

§ 1 Konstytucji: Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.

art. 176 Konstytucji:

§ 1. Konstytucji: postępowanie sądowe jest co najmniej dwuinstancyjne. Oznacza to, że każdą sprawę rozpatrują przynajmniej dwa sądy.

Dodatkowy sprzęt i materiały

rzutnik, na którym na etapie wcielania się uczniów i uczennic w role sędziów, adwokatów i prokuratorów wyświetlisz tło w postaci zdjęcia z rozprawy sądowej, budując tym samym dodatkowo powagę sytuacji i atmosferę. W pracy w zamkniętej grupie uczniów wolno Ci skorzystać z dowolnego zdjęcia np. wziętego z Internetu, rekomendujemy jednak, aby wykorzystać zdjęcia na wolnych licencjach (więcej o prawie autorskim i wolnych licencjach - patrz część III publikacji). Egzemplarz Konstytucji do pokazania.

Rekomendowane ustawienie sali

krzesła ustawione w kręgu bez stolików, poza kręgiem ustawione stoliki i krzesła do pracy w grupach. Jeśli klasa jest za mała, by pomieścić dwie takie przestrzenie, na czas pracy
w grupach uczniowie i uczennice reorganizują ustawienie - przesuwają krzesła ustawiając je w grupach i pracują bez stolików.

Opis scenariusza

Doświadczenie

- **Powiedz uczniom i uczennicom, że czeka ich dziś ważne i odpowiedzialne zadanie – będą prawnikami i prawniczkami, od których mądrości, decyzji i wyborów zależeć będzie los człowieka. Zanim jednak to nastąpi, zastanowimy się, czym zajmują się podczas rozprawy sądowej poszczególni prawnicy i prawniczki.**
- **Zapytaj, kim jest prawnik, prawniczka? (Osoba, która zna się na prawie i pomaga innym osobom i firmom w kwestiach prawnych).**
- **Zapytaj, jakie zawody prawnicze związane z sądem znają uczniowie i uczennice (sędzia, adwokat, prokurator).**
- **Zapowiedz, że teraz zastanowimy się, co robi każda z tych osób i jaka musi być.**

Ćwiczenie:

Podziel uczniów i uczennice na grupy. Każda grupa losuje dla siebie jeden z zawodów prawniczych – sędziego, prawnika lub prokuratora. Przy klasie większej niż 15 osób rekomendujemy, by każdy zawód losowany był dwukrotnie. Rozdaj grupom flipcharty/arkusze szarego papieru z nazwą zawodu, który wylosowały oraz post-ity lub flamastry w dwóch kolorach. Poproś, by na jednych (jednym kolorem) zapisały, co robi (jakie czynności wykonuje) adwokat/sędzia/prokurator, np. sędzia – przesłuchuje świadków

itd. Na drugich (drugim kolorem) – jaki powinien być dobry sędzia/adwokat/prokurator, np. odważny, niezależny itd. Daj grupom około 10 minut na wykonanie zadania.

Refleksja

Zapytaj uczennice i uczniów jak im się pracowało. [Często padają tu odpowiedzi typu „świetnie", „znakomicie", „bardzo dobrze". Dopytaj wtedy: dlaczego? Co to znaczy? Co było świetne?] Czy zadanie było trudne czy łatwe? Dlaczego? Udało się wspólnie odkryć coś nowego?

Wiedza

Przyjrzyj się na forum wynikom pracy. Jeśli pracujesz w klasie do 15 osób, możesz pozwolić im podejść do zawieszonych flipchartów. Zatrzymaj się przy najważniejszych Twoim zdaniem cechach, którymi musi wykazać się adwokat/prokurator/sędzia. Możecie wybrać je wspólnie. Podkreśl je.

Podsumuj wyniki pracy: od decyzji i wyborów tych osób zależy często los człowieka, który trafił do sądu, dlatego poświęcamy im tyle miejsca i uwagi. Adwokat ma za zadanie zebrać wszystkie argumenty, które przemawiają na korzyść jego klienta. Podkreśl, że niezależnie od tego czy klient jest winny, czy nie, praca adwokata musi być rzetelna, bo każdy ma prawo do obrony. Możesz przywołać tutaj artykuł 42 Konstytucji. Prokurator oskarża w imieniu państwa i ma wskazać wszystkie okoliczności obciążające. Oskarżając kogoś musi jednak być przekonany, że to ta osoba popełniła przestępstwo. Nie wolno mu oskarżać przypadkowej osoby tylko dlatego, że byłby w stanie przekonać sąd, że to ona. Sąd natomiast ocenia racje obu stron, decyduje o winie, a potem decyduje, jaka kara będzie adekwatna i sprawiedliwa. Wątpliwości rozstrzyga zawsze na korzyść oskarżonego. Sędzia nie działa tak, że jeśli dowody winy są słabe, decyduje o mniejszej karze. Jeżeli dowody obciążające oskarżonego są słabe i mało przekonywujące sąd nie wymierza niższej kary. Jeśli nie ma pewności, że oskarżony jest winny popełnienia przestępstwa, musi uniewinnić taką osobę. Dopiero, gdy jest pewny, że oskarżony popełnił

przestępstwo, decyduje o karze. Czasem szczególne okoliczności sprawiają, że sąd, choć uznaje kogoś za winnego, nie wymierza mu kary.

Zastosowanie

- **Powiedz uczennicom i uczniom, że po tak dobrze wykonanej pracy są gotowi, by wcielić w życie to, co uznali za ważne w pracy adwokata, sędziego, prokuratora. Za chwilę każdy na sali stanie się na kilkanaście minut sędzią/adwokatem/prokuratorem i zmierzy się ze swoją – zapewne pierwszą w życiu – sprawą.**
- **Przedstaw ustnie instrukcje, możesz też rozdać instrukcje w wersji pisemnej.**
- **Rozdaj także opis sprawy, nad którą sąd – oraz pozostali, zgodnie ze swymi rolami – będzie się pochylał.**

Ćwiczenie:

Ogólna część instrukcji (dla wszystkich grup)

1. Wybierzcie gospodarza/gospodynię grupy. Ta osoba będzie odpowiedzialna za to, by wszyscy w grupie mieli szansę się wypowiedzieć.
2. Wybierzcie osobę, która będzie pilnować czasu – tak, abyście zdążyli wykonać zadanie.
3. Wybierzcie osobę, która będzie notować wyniki Waszej pracy.

Opis sprawy (dla wszystkich grup):

Paweł, lat 36, jest oskarżony o to, że w piątek 5 marca ukradł śpiącemu na przystanku mężczyźnie telefon i portfel. Paweł uważa, że portfel i telefon leżały na ziemi metr od tego mężczyzny. Zabrał je, żeby ktoś ich nie ukradł. Gdy rozglądał się, czy mógł je zgubić ktoś jeszcze, śpiący mężczyzna zniknął. "Widocznie obudził się i sobie poszedł" – wyjaśniał Paweł. Paweł zabrał portfel i telefon, twierdzi, że miał zamiar zanieść je na policję. Po drodze jednak sprzedał telefon. Za pieniądze kupił swoim dzieciom nowe piórniki, tornistry i trochę słodyczy – wcześniej nie miał na to pieniędzy. Z portfela wyjął jeszcze 50 zł, za które kupił jedzenie. Część zjadł sam, połowę dał spotkanemu bezdomnemu.
Portfel z resztą pieniędzy i dokumentami zaniósł na policję. Następnego dnia właściciel portfela zgłosił kradzież. Paweł stał się głównym oskarżonym.

Instrukcja dla adwokatów i adwokatek:

Paweł jest oskarżony o kradzież. Teraz grozi mu nawet 10 lat więzienia! Na szczęście każdej osobie w takiej sytuacji należy się obrona. Ten mężczyzna ma szczęście – trafili mu się najlepsi z najlepszych – Wy! Przeczytajcie uważnie, jak było z tą kradzieżą.
Jak możecie bronić w sądzie Waszego klienta? Jakich argumentów użyć, by sąd uznał go za niewinnego lub – uznając winę – wymierzył jak najniższą karę? Zapiszcie Wasze argumenty i wybierzcie jedną lub dwie osoby, które przedstawią je w sądzie. Uwaga! Na przedstawienie argumentów w sądzie będziecie mieć mało czasu – musicie być na to przygotowani.

Instrukcja dla prokuratorów i prokuratorek:

Paweł jest oskarżony o kradzież. Waszym zadaniem jako prokuratorów i prokuratorek jest udowodnić, że to on ukradł portfel i telefon i powinien ponieść za to karę. Możecie prosić sąd, aby skazał go nawet na 10 lat więzienia. Przeczytajcie uważnie o tym, co się stało. Jakich argumentów użyjecie, aby przekonać sąd, że to Paweł jest złodziejem i powinien ponieść karę? Zapiszcie Wasze argumenty i wybierzcie jedną lub dwie osoby, które przedstawią je w sądzie. Na przedstawienie argumentów w sądzie będziecie mieć mało czasu – musicie być na to przygotowani.

Instrukcja dla sędziów:

Paweł jest oskarżony o kradzież. Według prawa może spędzić za ten czyn aż 10 lat w więzieniu. To Wy, sędziowie, zdecydujecie, czy uznacie Pawła niewinnym i wypuścicie go na wolność, czy uznacie go winnym i wymierzycie karę.
Przeczytajcie uważnie opis historii Pawła. Jak myślicie, które fakty są ważne dla podjęcia decyzji? Zapiszcie je na kartce. Potem słuchajcie uważnie tego, co powiedzą strony. Zastanówcie się także, jak poprowadzicie rozprawę? Jak sprawiedliwie podzielicie między strony czas wystąpień?
Przekazując instrukcje ustal, ile czasu mają grupy na to zadanie. Nie powinno im ono zająć więcej niż 10 - 20 minut.

Po wykonaniu zadania zaproś grupy na rozprawę sądową. Warto zadbać o odpowiednie ustawienie krzeseł i stolików – sąd pośrodku, po prawej stronie sądu – oskarżenie, po lewej – obrona. Jeśli pracujecie w trzech grupach (jedna grupa adwokatów, jedna prokuratorów, jeden skład sędziowski) – sprawa jest prosta. Jeśli grup jest więcej - zadbaj o taki podział przestrzeni w sali, aby rozprawy mogły odbywać się równolegle i grupy nie przeszkadzały sobie wzajemnie.
Zaproś strony do wygłoszenia argumentów. Najpierw mowa oskarżycielska. Określ, ile ma trwać, jeśli jest taka potrzeba, daj jeszcze kilka minut na przygotowanie, następnie skrupulatnie mierz czas dając znać, gdy zostanie ostatnie 30 sekund pozwalając dokończyć zdanie. Teraz zmiana - przemawia obrona, reszta osób słucha. Następnie sąd udaje się na krótką naradę. Alternatywnie - możesz określić czas trwania tej części zajęć i pozostawić zarządzanie czasem i porządkiem składowi lub składom sędziowskim dając jedynie znać odpowiednio wcześniej, że czas dobiega końca. Rekomendujemy ten sposób. Wymaga on jednak omówienia zadań składów sędziowskich podczas rozprawy.

Zaproś do kolejnej części ćwiczenia

Instrukcja dla sędziów:

Wysłuchaliście argumentów stron. Waszym zadaniem jest podjąć teraz decyzję.
Czy Paweł jest winny czy niewinny? Jeśli winny, jak brzmi wyrok? Jeśli nie możecie dojść do porozumienia, głosujcie. Osoba, która myśli inaczej niż większość będzie mogła powiedzieć to na sali sądowej - zgłosić zdanie odrębne. Zastanówcie się nad krótkim uzasadnieniem Waszej decyzji. Następnie zastanówcie się nad wymiarem kary. Pamiętajcie, że kara ma być sprawiedliwa.

Instrukcja dla adwokatów/adwokatek i prokuratorów/prokuratorek na czas narady sędziowskiej:

Sędziowie udali się na naradę i zdecydują o losie Pawła. Zastanówcie się, czy udało Wam się ich przekonać? Czy wyrok będzie po Waszej myśli? Które argumenty drugiej strony były dobre i mogą sprawić, że jednak przegracie proces?

Po naradzie panowie sędziowie ogłaszają wyrok. Jeśli wyrok nie jest jednomyślny, najpierw ogłaszany jest wyrok (zdanie większości sędziów), następnie - zdanie odrębne (sędziego lub sędziów, którzy się nie zgadzali). Najpierw decyzja: winny czy nie. Potem kara. Jeśli składów było więcej niż jeden, poproś je najpierw po kolei o decyzję: winny czy nie, następnie wymiar kary, dopiero potem - o uzasadnienia.

Daj grupom chwilę na odreagowanie emocji - mogą być silne. Jeśli to potrzebne, zrób krótkie ćwiczenie wyprowadzające z ról. Na przykład: poproś, aby wszyscy stanęli w kręgu. Zapowiedz, że ćwiczenie dobiegło końca, przestajemy być prawnikami i prawniczkami. Poproś, by na “trzy” każdy zaklaskał trzy razy w ręce i podskoczył.

Refleksja

Zaproś wszystkich do zajęcia miejsc. Spytaj jak podobało im się całe ćwiczenie? Jak odnaleźli się w swoich rolach? Co było w nich trudne? Jak oceniają werdykt? Czy się z nim zgadzają? Jeśli składów orzekających było więcej niż jeden - czy ich decyzje i wymierzone kary są takie same? Z czego mogą wynikać różnice?
Wróć do flipchartów z cechami zawodów prawniczych. Które kluczowe dla danego zawodu czynności udało się podjąć, które cechy udało się wcielić w życie?

Wiedza

Przypomnij grupie, że każdy prawnik i prawniczka na sali sądowej ma swoją rolę: sąd decyduje o winie lub niewinności i o karze lub jej braku. Adwokaci i adwokatki bronią oskarżonego.

Prokuratorzy i prokuratorki go oskarża, ale ich obowiązkiem jest oskarżać nie osobę, której najłatwiej postawić zarzut, ale tę, która zdaniem prokuratora popełniła przestępstwo.
Powiedz grupie, że każdy w Polsce na prawo do sądu. Mówi o tym Konstytucja. Pokaż wszystkim jej egzemplarz. Zwróć uwagę, że nie jest to gruba księga, ale zawiera wszystkie nasze prawa. Wyświetl na rzutniku lub daj ochotnikowi/ochotniczce do przeczytania art. 45 § 1 Konstytucji. Wyjaśnij najważniejsze pojęcia dostosowując wiedzę do wieku uczniów i uczennic (więcej informacji znajdziesz na stronie Rzecznika Praw Obywatelskich: https://www.rpo.gov.pl/pl/kategoria-konstytucyjna/art-45-prawo-do-sadu, na stronie kliknij w „opis kategorii"]. Zapytaj, czy niezadowoleni (strona, która przegrała) może coś z tym zrobić? Odpowiedź znów znajdziemy w Konstytucji. Poproś o przeczytanie art. 176 § 1 Konstytucji: postępowanie sądowe jest co najmniej dwuinstancyjne. Oznacza to, że każdą sprawę rozpatrują przynajmniej dwa sądy. Czyli strona, która nie jest zadowolona może odwołać się od wyroku i drugi sąd przyjrzy się sprawie raz jeszcze. Może on utrzymać wyrok w mocy (potwierdzić decyzję pierwszego sądu), zmienić wyrok lub nakazać pierwszemu sądowi rozpatrzeć sprawę raz jeszcze.
Zachęć wszystkich do czytania Konstytucji - jak widać jest ona ważna, ale można ją zrozumieć.

Zastosowanie

Zapytaj, czy to, o czym rozmawiamy ma jakiś związek z nami i może się przydać?
W jakich sytuacjach?

Dodatkowe pomysły: Przeprowadzenie ćwiczenia w powyższym kształcie w dużej grupie osób wymaga odpowiedniej przestrzeni, która umożliwi równoległe prowadzenie symulacji rozpraw. Jeśli nie masz do tego warunków lub charakterystyka Twoich uczniów i uczennic na to nie pozwoli, proponujemy alternatywę.

Wybierz lub wylosuj spośród obecnych składy sędziów, obrońców i oskarżycieli. Reszta osób stanowić może publiczność. Zgodnie z prawem, jeśli sąd nie wyłączył jawności

postępowania, każdy obywatel/obywatelka ma prawo uczestniczyć w rozprawie. Rola publiczności jest ważna - jako społecznej kontroli przebiegu procesu.
Przed rozprawą udostępnij publiczności opis sprawy. Gdy składy prawnicze przygotowywać się będą do swoich zadań, poproś osoby stanowiące publiczność, by zastanowiły się w dwójkach i trójkach: oczekują uniewinnienia czy skazania? Jeśli skazania, jaka kara będzie ich zdaniem sprawiedliwa?
Po zakończonej rozprawie, gdy sędziowie udadzą się na naradę, poproś publiczność o wymienienie się w parach lub trójkach opiniami o jej przebiegu.
Gdy skład ogłosi swój wyrok, zrób osobom z publiczności miejsce na podzielenie się wrażeniami z przebiegu rozprawy oraz odpowiedź na pytanie, czy wyrok sądu jest zgodny z ich oczekiwaniami.

Możesz także wprowadzić do ćwiczenia role oskarżonego oraz świadków. Przygotuj krótkie instrukcje dla wcielających się w nie osób. Wyjaśnij, że szczegóły historii zawarte w Twoich instrukcjach są dla nich obligatoryjne (muszą się ich trzymać). Szczegóły, których w instrukcjach nie ma a o które mogą być podczas rozprawy pytane mogą wymyślić według uznania. Jeśli zdecydujesz się na ten wariant, szczególnie ważne jest wyprowadzenie uczniów i uczennic z odgrywanych ról po skończonych zajęciach. Odgrywanie oskarżonego o kradzież może być dla danego ucznia czy uczennicy stygmatyzujące.

● Scenariusz V. Wybory w szkole.

Autorzy: Maciej Sopyło, Izabela Meyza, Agnieszka Krawczak-Chmielecka, Marcin Grudzień

Czas trwania: 45 - 90 min

(w zależności od tego, ilu opisów przypadków użyjesz)

Dla kogo?

Uczniowie i uczennice klas VI szkół podstawowych oraz starszych, uczniowie i uczennice szkół ponadpodstawowych.

Podstawowe pojęcia

które możesz wyjaśnić i umiejętności, które możesz pogłębić z pomocą scenariusza: wybory, powszechność prawa wyborczego, czynne i bierne prawo wyborcze, sądowa kontrola wyborów, kadencyjność, równość, proporcjonalność, bezpośredniość wyborów, tajność głosowania. Umiejętność posługiwania się aktem prawnym i indeksem rzeczowym aktu prawnego (Konstytucji), umiejętność dyskusji, pracy w grupie, współpracy, obrony własnych poglądów, argumentowania.

Cele ogólne

Poszerzenie wiedzy uczestników i uczestniczek o wyborach i Konstytucji oraz znaczeniu sądów w demokratycznym państwie prawa.

Cele szczegółowe

Wyjaśnienie znaczenia pojęć przewidzianych w scenariuszu.

Pogłębienie wiedzy o roli i znaczeniu sądów w wyborach.

Budowanie współodpowiedzialności za sprawy swojej społeczności i aktywności obywatelskiej (warto chodzić na wybory).

Pogłębienie umiejętności dyskusji i współpracy.

Wykorzystywane metody

praca na forum, praca w grupach, praca na przypadku, praca z dokumentem (Konstytucją).

Niezbędny sprzęt i materiały

Niezbędny sprzęt i materiały: opisy przypadków (patrz dalej), egzemplarze Konstytucji (po jednej na grupę 2-4 uczniów/uczennic) lub kserokopie artykułów regulujących organizację i przebieg wyborów oraz ich sądową kontrolę, a także wybory sędziów czy Prezesa Radvy Ministrów, m.in:

- **art. Konstytucji: 96, 97, 98** (wybory do Sejmu i Senatu)
- **art. Konstytucji: 169** (wybory samorządowe)
- **art. Konstytucji: 127** (wybory prezydenckie)
- **art. Konstytucji: 98, 127** (kadencje Sejmu, Senatu i Prezydenta)
- **art. Konstytucji: 183, 185, 187** (kadencje Krajowej Rady Sądownictwa, Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, Prezesa Naczelnego Sądu Administracyjnego)
- **art. Konstytucji: 154** (wybór Prezesa Rady Ministrów),

Rekomendowane ustawienie sali

krzesła ustawione w kręgu bez stolików.

Opis scenariusza

Doświadczenie

Podziel uczniów i uczennice na trzy- lub czteroosobowe, grupy. Rozdaj grupom wybrane do pracy opisy przypadków. Wszystkie odnoszą się do wyborów szkolnych. Jeśli masz mniej czasu (jedną lekcję), rekomendujemy wybranie przypadku I lub II, jeśli do dyspozycji masz dwie lekcje, możesz uzupełnić je o przypadek trzeci. Poproś osoby uczestniczące, by odpowiedziały na załączone do opisów przypadków pytania. Na zadanie mają kilka - kilkanaście minut.

Przypadek I

Na początku roku szkolnego w pewnej szkole odbyły się wybory do samorządu uczniowskiego. Głosować mogli wszyscy uczniowie i uczennice obecni/obecne tego dnia w szkole. Kto chciał, podchodził do stolika, brał kartę do głosowania i oddawał swój głos. Nikt nie zapisywał głosujących. Według informacji wywieszonej na tablicy informacyjnej, wybory miały trwać od godziny 11.30 do 13.50. Wyniki zostały opublikowane na Facebooku szkoły już o 12.57.

1) Jak podobają się wam takie wybory?
2) Czy były one uczciwe? Jeśli nie, co było nie tak? Jakie nieprawidłowości w przeprowadzeniu wyborów widzicie?

Przypadek II

W pewnej szkole odbywały się wybory do samorządu uczniowskiego. Zgodnie z regulaminem wyborów osoby ubiegające się o miejsce w samorządzie startowały w dwójkach - kandydat/kandydatka na przewodniczącego samorządu wraz z kandydatem/kandydatką na zastępcę/zastępczynię. Do wyborów stanęły dwie dwójki kandydatów - dwóch chłopców rywalizowało z dwoma dziewczynkami. Kandydaci, w przeciwieństwie do kandydatek, nie należeli do uczniów lubianych i popieranych przez nauczycieli - znani byli z tego, że często wagarują i niezbyt dobrze się uczą. Ich rywalki miały w szkole opinię świetnych uczennic, angażujących się w różne szkolne przedsięwzięcia. Oddane głosy

liczyli dwaj nauczyciele - opiekunowie samorządu. Dwa dni po wyborach na tablicy wywiesili wyniki wyborów:

Po podliczeniu głosów stwierdzono, że w wyborach wygrały Arleta Kowalska i Marysia Nowak.

Chłopcy nie mogli pogodzić się z porażką i poprosili dyrekcję szkoły o informację, ile głosów otrzymali. Dyrekcja odpowiedziała, że jest już za późno i nikt nie ma takich informacji. Chłopcy zażądali ponownego przeprowadzenia wyborów.

1. Czy chłopcy mają rację?
2. Jak podobają się wam takie wybory?

Jakie nieprawidłowości w przeprowadzeniu wyborów zauważyliście?

Przypadek III

W pewnej szkole odbyły się wybory do samorządu szkolnego. Zgodnie z regulaminem każda klasa mogła wystawić jednego kandydata lub kandydatkę. Uczniowie i uczennice jednej z klas postanowili umówić się, jak zagłosują. Większość poparła Michała Kowalskiego, najbardziej nieśmiałego, zamkniętego w sobie ucznia w klasie. „Zróbmy to dla beki", „Będzie śmiesznie", „Ciekawe, jak sobie poradzi" - stwierdziła klasa. Michał wygrał głosowanie i - ku powszechnemu zaskoczeniu - wsparty przez wychowawczynię zgodził się być kandydatem klasy w wyborach szkolnych.

1. Jak oceniacie tę sytuację?
2. Jakie są jej konsekwencje?

Refleksja

Omów z uczniami i uczennicami ich odpowiedzi. Zadbaj o to, by głos miała szansę zabrać każda z grup pracujących nad danym przypadkiem. Jeśli uczniowie i uczennice mają kłopot ze wskazaniem nieprawidłowości w przeprowadzeniu wyborów czy konsekwencji takiego, a nie innego zachowania klasy (przypadek III), naprowadzaj ich tak, by jak najwięcej wniosków wyszło od nich.

Wiedza

- **Zapytaj uczniów i uczennice, jakie przykłady głosowań (wyborów) znają. Zatrzymaj się na chwilę przy wyborach samorządowych - zapytaj, czemu są one ważne (wybrani decydują o sprawach lokalnych, ich decyzje bardzo często dotyczą bezpośrednio mieszkańców i mieszkanek - tak, jak wybory szkolne dotyczą społeczności szkoły).**
- **Zapytaj, gdzie zapisane są najważniejsze zasady udziału w wyborach, głosowania, przeprowadzania wyborów (w Konstytucji).**
- **Wyświetl na rzutniku lub (rekomendujemy) rozdaj podzielonym na grupy uczniom i uczennicom egzemplarze Konstytucji czy fragmenty Konstytucji dotyczące wyborów. Poproś osoby uczestniczące, by zajrzały do środka, znalazły (jeśli mają cały dokument) i przeczytały odpowiednie artykuły. Zwróć uwagę, że najważniejsze regulacje dotyczące wyborów zawarte są w krótkich zdaniach, na kilku stronach. Zapytaj, czy są one zrozumiałe.**
- **Porozmawiaj z uczniami i uczennicami o najważniejszych prawach wyborczych, jakie gwarantuje Konstytucja (m.in. czynne i bierna prawo wyborcze, powszechność prawa wyborczego, powiązana z wyborami samorządność - prawo decydowania o najważniejszych dla mnie sprawach) oraz o regulacjach, które mają zapewniać uczciwość wyborów (m.in. sądowa kontrola wyborów czy kadencyjność).**

Zastosowanie

Zapytaj uczniów i uczennice, co każdy/każda z nich może robić, aby wybory (na razie szkolne, ale gdy dorosną - każde inne) były sprawiedliwe i uczciwe (chodzenie na wybory, przyglądanie się procedurom a może także zgłaszanie się do komisji itd.). Jeśli masz więcej czasu, możecie przyjrzeć się szkolnym procedurom wyborczym. Czy odpowiadają one standardom, o których mówi Konstytucja?

Scenariusz VI. Głosowanie.

Autorzy: Maciej Sopyło, Marcin Grudzień, Izabela Meyza

Czas trwania: 60 - 90 min.

Dla kogo?

Uczniowie i uczennice klas V szkoły podstawowej i klas starszych. Uczniowie i uczennice szkół ponadpodstawowych.

Podstawowe pojęcia

Podstawowe pojęcia, które możesz wyjaśnić i umiejętności, które możesz pogłębić z pomocą scenariusza: Konstytucja, prawo wyborcze, fałszerstwo wyborcze, demokracja, zasady państwa prawa, referendum, czynne i bierne prawo wyborcze, sądowa kontrola wyborów, ważności referendum, powszechność, równość, proporcjonalność, bezpośredniość wyborów, tajność głosowania, kadencja.

Umiejętność posługiwania się aktem prawnym i indeksem rzeczowym aktu prawnego (Konstytucji), umiejętność dyskusji, pracy w grupie, współpracy, obrony własnych poglądów, argumentowania.

Cele ogólne

Poszerzenie wiedzy uczestników i uczestniczek o wyborach i Konstytucji oraz znaczeniu sądów w demokratycznym państwie prawa.

Cele szczegółowe

Wyjaśnienie znaczenia pojęć przewidzianych w scenariuszu.

Pogłębienie wiedzy o roli i znaczeniu sądów w wyborach.

Budowanie współodpowiedzialności za sprawy swojej społeczności i aktywności obywatelskiej (warto chodzić na wybory).

Pogłębienie umiejętności dyskusji, współpracy.

Wykorzystywane metody

praca na forum, praca w grupach, doświadczenie (głosowanie), praca z dokumentem (Konstytucją).

Niezbędny sprzęt i materiały:

kartki do głosowania, egzemplarze Konstytucji (po jednej na grupę 2-4 uczniów/uczennic) lub kserokopie artykułów regulujących organizację i przebieg wyborów i referendum oraz ich sądową kontrolę, a także inne wybory, w tym sędziów czy Prezesa Rady Ministrów, m.in:

art. Konstytucji: 90, 125, 228 (referendum ogólnokrajowe)

art. Konstytucji: 170 (referendum lokalne)

art. Konstytucji: 96, 97, 98 (wybory do Sejmu i Senatu)

art. Konstytucji: 169 (wybory samorządowe)

art. Konstytucji: 127 (wybory prezydenckie)

art. Konstytucji: 98, **127** (kadencje Sejmu, Senatu i Prezydenta)

art. Konstytucji: 183, 185, 187 (kadencje Krajowej Rady Sądownictwa, Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, Prezesa Naczelnego Sądu Administracyjnego)

art. Konstytucji: 154 (wybór Prezesa Rady Ministrów)

Rekomendowane ustawienie sali:

krzesła ustawione w kręgu bez stolików.

Opis scenariusza:

Doświadczenie

Zasadniczym elementem scenariusza jest doświadczenie, które będzie udziałem uczniów i uczennic. Nie zapowiadaj go w żaden sposób - przejdź po prostu do zajęć i wprowadź plan w życie. Zaskoczenie jest tu kluczem do sukcesu. Jeśli wiesz, że będziesz powtarzać dany scenariusz w kolejnej klasie, zadbaj o to, aby uczestnicy i uczestniczki nie przekazali zawczasu informacji o nim innym.

- **Powiedz uczestnikom i uczestniczkom, że na potrzeby tej konkretnej lekcji chciałbyś/chciałabyś ustalić z nimi zasady pracy. Zasady ustalone zostaną demokratycznie, w głosowaniu. Zapowiedz, że jako nauczyciel/nauczycielka zadbasz o procedury. Zasady ustalicie w głosowaniu. Nie będzie to jawne głosowanie przez podniesienie ręki, ale głosowanie tajne, z użyciem kart do głosowania. Komisję skrutacyjną stanowić będziesz ty, bo masz ku temu najwyższe kwalifikacje.**
- **Powiedz, że pierwszą, istotną dla Ciebie kwestią jest to, czy można pić (napoje) podczas zajęć. Możesz wybrać inną, potencjalnie ważną dla grupy kwestię, na przykład: używanie telefonów komórkowych, honorowanie przerwy (dzwonka) czy żucie gumy na lekcji. Kluczem jest wybranie takiej kwestii, na której grupie zależy i co do której poglądy grupy są łatwe do przewidzenia. Uwaga! Uczniowie i uczennice mogą przywiązać się do zdobytego prawa i chcieć uczynić go elementem zasad na zajęciach z Tobą, bądź na to przygotowany/przygotowana.**

- **Rozdaj wszystkim małe kartki (post-ity), pełniące rolę kart do głosowania (możesz także przygotować bardziej profesjonalne karty). Poproś tych, którzy popierają wprowadzenie głosowanej zasady o napisanie na kartce „tak", tych, którzy są jej przeciwni - „nie" a tych, którzy nie mają zdania - „wstrzymuję się". Powiedz także, że można w ogóle nie głosować - takie osoby po prostu nie oddają swoich kartek. Poproś wybranego pomocnika/pomocniczkę o zebranie kart do głosowania lub zbierz je sam/sama. Następnie zdecydowanie podziękuj pomocnikowi/pomocniczce za pomoc mówiąc, że głosy policzysz sam. Jeśli będzie się upierać, że chce pomóc, użyj całego swojego autorytetu i odmów. Następnie policz głosy i zapisz wyniki tak, by nikt ich nie widział lub zapamiętaj je.**

Niezależnie od tego, jak rozłożyły się głosy ogłoś, że sto procent kart do głosowania zawierało słowo „nie", a więc sto procent osób zdecydowało, że podczas zajęć nie wolno pić. Podkreśl, że nikt nie był odmiennego zdania, dlatego - choć chciałeś/chciałaś inaczej - podczas zajęć nie wolno pić napojów. Ogłaszając wyniki użyj swojej pewności siebie i autorytetu, ale nie przesadź - chodzi o to, żebyś był/była wiarygodny/wiarygodna, ale nie zdusił/nie zdusiła w zarodku swoją pewnością głosów sprzeciwu. Te zapewne się pojawią. Przecież część osób wie, że głosowała inaczej! Gdy to nastąpi, udawaj zdziwienie. Powiedz, że nie widzisz sposobu, jak sprawdzić podany przez ciebie wynik. Jeśli padnie prośba o ponowne przeliczenie głosów utrzymuj, że nie ma to sensu lub policz raz jeszcze i ogłoś to samo. Na żądanie ujawnienia głosów podrzyj je, wyrzuć do kosza i powiedz, że zostały zniszczone. Sam/sama najlepiej wyczujesz moment, w którym należy zakończyć doświadczenie.

Uśmiechnij się i przyznaj, że specjalnie poddałeś/poddałaś grupę pewnemu doświadczeniu. Możesz przeprosić za to grupę wyjaśniając, że miałeś/miałaś w tym swój cel. Możesz też zapisać na tablicy prawdziwe wyniki głosowania i wcielić jego wynik w życie - pozwolić pić podczas zajęć (na tej lub wszystkich swoich lekcjach).

Refleksja

Zapytaj uczniów/uczennice o to, co tu się stało. Do czego doszło? [Uczniowie głosowali w ważnej dla siebie sprawie - świadczy o tym zaangażowanie i emocje, które wywołał ogłoszony, nieuczciwy wynik. Doszło do fałszerstwa wyborczego]. Zapytaj, dlaczego mogło dojść do sfałszowania wyników. Co temu sprzyjało? [Komisja skrutacyjna była jednoosobowa, nikt nie patrzył jej na ręce. Nie powstał protokół z głosowania. Głosy (karty do głosowania) zostały zniszczone po policzeniu głosów]. Kto ma prawo czuć się oburzony i oszukany takim liczeniem głosów? Czy osoby, które nie zagłosowały (możesz powiedzieć, ile ich było) mają prawo czuć się oburzone, czy nie? Czy ich prawo do oburzenia jest większe, czy mniejsze od prawa tych osób, które oddały głos nieważny? A osoby, które poparły zakaz picia napojów - czy jeśli rozstrzygnięcie było po ich myśli, mają podstawy do oburzenia?

Wiedza

Przejdź teraz do innych doświadczeń z wyborami. Spytaj, jakie przykłady głosowań (wyborów) osoby uczestniczące znają. Jakie procedury obowiązują w ich trakcie? Czy różnią się jakoś o tych, które obowiązywały w klasowym głosowaniu? Dlaczego takie reguły są ważne? Gdzie w polskim prawie zapisane są te najważniejsze przepisy, które regulują głosowanie i pilnują uczciwości? [w Konstytucji]

W zależności od czasu, jakim dysponujesz, wiedzę możesz przekazać na kilka sposobów. Jeśli masz na to czas, podziel uczniów i uczennice na grupy. Rozdaj im egzemplarze Konstytucji i poproś grupy, by znalazły i przeanalizowały przepisy regulujące organizację i przebieg wyborów i referendum oraz ich sądową kontrolę. Ten sposób rekomendujemy. Jeśli czasu jest mniej, wskaż grupom wybrane artykuły Konstytucji lub rozdaj tylko jej wybrane fragmenty. Jeśli czasu jest jeszcze mniej, pracę w grupach zastąp pracą na forum - zamiast pracy warsztatowej możesz zastosować mini wykład.
Niezależnie od wariantu, który wybierzesz:

1. Warto, aby Twoi uczniowie i uczennice mieli choć przez chwilę w ręku egzemplarz Konstytucji. Pozwól im zobaczyć na własne oczy, że przepisy regulujące najważniejsze sprawy w państwie to nie opasłe tomiska, ale krótkie, napisane zrozumiałym językiem zasady.
2. Zwróć uwagę uczniów i uczennic na te przepisy, które stanowią gwarancje wyborcze. Warto powiedzieć o czynnym i biernym prawie wyborczym, powszechności prawa wyborczego. Warto powiedzieć, że o prawidłowości przebiegu wyborów decyduje sąd. Warto zwrócić uwagę na rolę wyborów samorządowych. To wybory o najmniejszej frekwencji, tymczasem to na poziomie samorządowym decydują się sprawy istotne dla danej, lokalnej społeczności. Mój udział w nich sprawia, że pośrednio współdecyduję o najważniejszych dla mnie sprawach. (Warto tu wspomnieć o frekwencji i udziale w demokratycznych wyborach jako wyrazie patriotyzmu).
3. Jeśli masz jeszcze czas, zwróć także uwagę, że Konstytucja jasno określa, ile trwa kadencja wybieranych osób i kiedy można ją przerwać. Możesz także zauważyć, że Konstytucja reguluje także wybór sędziów czy Prezesa Rady Ministrów (art. 154).

Zastosowanie

Wróć raz jeszcze do doświadczenia głosowania. Zadaj pytanie: jeśli to wy, uczniowie i uczennice, przeprowadzalibyście podobne głosowanie w szkole (np. do samorządu szkolnego lub gdzie pojechać na wycieczkę), o co powinniście zadbać, żeby było ono uczciwe i oddawało wolę społeczności uczniów?
Jeśli zorientujesz się, że czas nie pozwala ci zrealizować tego punktu w powyższym kształcie, zastosuj wariant krótszy: zapytaj uczestników i uczestniczki, co każda/każdy z nich może robić, aby wybory (na razie szkolne, ale gdy dorosną - każde inne) były sprawiedliwe i uczciwe.

Scenariusz VII Sprawiedliwie, czyli jak?

Autorzy: Maciej Sopyło, Marcin Grudzień,

Czas trwania: 60 - 90 min.

Dla kogo?

Uczniowie i uczennice klas VI - VIII szkół podstawowych. Uczniowie i uczennice szkół ponadpodstawowych.

Podstawowe pojęcia

które możesz wyjaśnić i umiejętności, które możesz pogłębić z pomocą scenariusza: sąd, niezawisłość, niezależność, Konstytucja. Umiejętność dyskusji, logicznego myślenia, wnioskowania, współpracy.

Cele ogólne

- Poszerzenie wiedzy uczestników i uczestniczek o znaczeniu prawa oraz roli Konstytucji i sądów dla życia obywateli i obywatelek.
- Poszerzenie wiedzy uczestników i uczestniczek na temat praw i wolności człowieka i obywatela.

Cele szczegółowe:

- Wyjaśnienie pojęć niezawisłość i niezależność sądu oraz sędziów.
- Poszerzenie wiedzy na temat roli sądów i sędziów w demokracji.
- Pogłębienie umiejętności dyskusji, logicznego myślenia, wnioskowania, współpracy.

Wykorzystywane metody

praca na forum, praca w grupach, dyskusja, burza mózgów.

Niezbędny sprzęt i materiały

flpichart lub szary papier, markery, instrukcje dla grup (patrz dalej), kazus (patrz dalej), egzemplarze Konstytucji (po jednej dla każdej z grup) - wariant rekomendowany lub kserokopie art. 10 i art. 45 § 1 Konstytucji oraz rozdział VIII Konstytucji dla każdej z grup:

art. 10. Konstytucji

1. Ustrój Rzeczypospolitej Polskiej opiera się na podziale i równowadze władzy ustawodawczej, władzy wykonawczej i władzy sądowniczej.
2. Władzę ustawodawczą sprawują Sejm i Senat, władzę wykonawczą Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej i Rada Ministrów, a władzę sądowniczą sądy i trybunały.

- **art. 45. 1. Konstytucji** Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.

Dodatkowy sprzęt i materiały

rzutnik do wyświetlenia kazusa i pokazywania potrzebnych artykułów Konstytucji.

Rekomendowane ustawienie sali:

krzesła w kręgu ustawione bez stolików, z możliwością przestawienia do pracy w grupach.

Opis scenariusza:

Doświadczenie

Zaproś uczniów i uczennice do pracy w w 4-5 osobowych grupach.

Rozdaj grupom instrukcje pracy.

1. Wybierzcie gospodarza/gospodynię grupy. Ta osoba będzie odpowiedzialna za to, by wszyscy w grupie mieli szansę się wypowiedzieć.
2. Wybierzcie osobę, która będzie pilnować czasu - tak, abyście zdążyli wykonać zadanie.
3. Wybierzcie osobę, która będzie notować wyniki Waszej pracy.
4. Przeczytajcie uważnie kazus. Odpowiedzcie na umieszczone pod nim pytania.

Kinga Kowalska i Marta Nowak, uczennice trzeciej klasy gimnazjum, były najlepszymi koleżankami, ale pokłóciły się, obraziły na siebie i przestały ze sobą rozmawiać. Nauczycielka geografii dyżurująca na korytarzu przyłapała Kingę na tym, jak pisała obraźliwe wpisy dotyczące Marty na Messengerze, na zamkniętej grupie klasy. Wezwani do szkoły rodzice Kingi bronili córki. Stwierdzili, że to ona wcześniej była hejtowana przez Martę i zapowiedzieli przedstawienie zrzutów ekranu wcześniejszych wpisów na grupie. Konflikt między Kingą a Martą bardzo podzielił klasę.

Dyrektorka szkoły i jednocześnie ciocia Kingi wydała polecenie, aby sprawą zajęła się szkolna psycholożka. Miała ona ustalić, kto jest winny. Zgodnie z poleceniem Pani dyrektor psycholożce miał pomóc wicedyrektor szkoły i jednocześnie ojciec chrzestny Kingi. Zdaniem Dyrekcji był on idealną osobą do tego zadania ze względu na osobiste doświadczenia z hejtem - jego córka z powodu internetowej przemocy już trzy razy zmieniała szkołę.

Czy podoba Wam się rozwiązanie przyjęte przez Dyrekcję? Dlaczego?

Refleksja

Zapytaj uczniów i uczennice, jak im się pracowało. Czy zadanie było trudne, czy łatwe? Zbierz odpowiedzi. Zapytaj co osoby uczestniczące sądzą o rozwiązaniu zaproponowanym przez Dyrekcję? Co może wpłynąć na osąd wyznaczonych przez nią do zbadania sprawy osób?

Bazując na tym doświadczeniu, zapytaj jakie cechy powinien mieć dobry sędzia? Czym powinien się kierować? Na co musi być odporny? Zanotuj odpowiedzi uczniów i uczennic na flipcharcie lub szarym papierze.

Wiedza

Rozdaj grupom egzemplarze Konstytucji lub przygotowane kserokopie art. 10 i 45 § 1 Konstytucji. Poproś o ich przeczytanie. Wyjaśnij znaczenie pojęć: trójpodział władzy, niezależność sądów i niezawisłość sędziów. Trójpodział władzy zapisany został w art. 10 Konstytucji. Władza sądownicza pozostawiona została w gestii sądów i trybunałów. Z przepisu tego wynika niezależność sądów od innej władzy. Rozdaj osobom uczestniczącym rozdział VIII Konstytucji. Poproś, by odnaleźli tam przepisy określające pozycję sędziego. Wróć do cech, jakimi powinien wykazać się dobry sędzia, które osoby uczestniczące wskazały na poziomie refleksji. Czy odnajdują je w Konstytucji? Sędzia niezawisły to taki, który jest odporny na wszelkie wpływy i nie boi się orzekać. Więcej informacji znajdziesz na stronie RPO: www.rpo.gov.pl/pl/content/niezawislosc-sedziowska%3Adlaczego-potrzebna-jest-obywatelom%3F.

Zastosowanie

Poproś grupy, by jeszcze raz wróciły do historii, którą poznały na początku zajęć. Osoby uczestniczące znają już cechy dobrego sędziego, rozumieją pojęcie niezależności sądów i niezawisłości sędziów. Czy zasady Konstytucji można zastosować w szkole? Poproś, by zaprojektowały regulamin rozwiązywania takich sporów zgodny z zasadami, jakie obowiązują Państwo, a które określa Konstytucja. Kto powinien być sędzią/sędziami? Daj na zadanie kilka-kilkanaście minut. Zbierz propozycje.

● Scenariusz VIII. Plusy i minusy członkostwa w Unii Europejskiej

Autor: Maciej Sopyło

Czas trwania: 45 - 90 minut.

Dla kogo?

Uczniowie i uczennice klas VIII szkół podstawowych oraz uczniowie i uczennice szkół ponadpodstawowych.

Podstawowe pojęcia,

które możesz wyjaśnić i umiejętności, które możesz pogłębić z pomocą scenariusza: Unia Europejska, cztery wolności wspólnego rynku UE (przepływu osób, towarów, ludzi i usług), plusy i minusy członkostwa w UE.

Cele ogólne

Poszerzenie wiedzy o Unii Europejskiej.

Pogłębienie umiejętności komunikacyjnych i współpracy w zespole.

Cele szczegółowe:

Zachęcenie młodzieży do refleksji nad tym, jak członkostwo w UE wpływa na ich życie,

Przybliżenie zasad funkcjonowania UE.

Zachęcenie do samodzielnego myślenia i szukania rzetelnych informacji na temat UE i polskiej sytuacji w UE.

Pogłębienie umiejętności szukania i sprawdzania informacji, weryfikacji źródeł, budowania argumentów i formułowania myśli, dyskusji, bronienia swojego stanowiska.

Wykorzystywane metody

praca na forum, praca w parach, praca w grupach, głosowanie, burza mózgów, mini wykład.

Niezbędny sprzęt i materiały

tablica, flipchart lub szary papier do przyklejania kartek (post-itów) z argumentami uczestników i uczestniczek, karteczki samoprzylepne (post-ity) w dwóch kolorach).

Dodatkowy sprzęt i materiały

urządzenia ekranowe uczestników i uczestniczek z dostępem do Internetu lub inny sprzęt z dostępem do sieci (na którym osoby uczestniczące mogą sprawdzać fakty i opinie o UE)

Rekomendowane ustawienie sali

krzesła bez stolików ustawione w kręgu, z możliwością przestawienia do pracy w grupach. Alternatywnie: stoliki ustawione tak, by uczestnicy i uczestniczki mogli/mogły pracować w parach a następnie wygodnie stworzyć czteroosobowe grupy.

Opis scenariusza

Doświadczenie

Zaproś uczestników i uczestniczki do pracy w parach (jeśli liczba osób w klasie jest nieparzysta, może powstać jedna trójka). Poproś, by każda para zastanowiła się nad plusami i minusami - korzyściami i obciążeniami związanymi z członkostwem w Unii Europejskiej dla Polek i Polaków. Rozdaj grupom kartki samoprzylepne (post-ity) w dwóch kolorach. Poproś, aby wyniki dyskusji zapisały na karteczkach: minusy/obciążenia na kartce jednego koloru, plusy/korzyści - innego. Każdy plus/minus/koszt/korzyść

notują na oddzielnej kartce. Zaproś do dyskusji. Dwójki nie muszą ustalać wspólnego stanowiska - mogą zapisać argumenty każdej osoby z danej pary, ale po wcześniejszym przedyskutowaniu.

Na zadanie daj grupom 10 minut. Jeśli pod koniec tego czasu zobaczysz, że grupy dalej dyskutują, wydłuż go o dalszych kilka minut.

Po upływie czasu poproś pary, aby połączyły się z inną - powstaną w ten sposób 4-5 osobowe grupy. Poproś grupy, aby porównały swoje kartki - skleiły razem te argumenty, które się powtarzają i ewentualnie dopisały nowe. Znów - grupa nie musi się ze wszystkim zgadzać, na karteczkach mogą zapisać także głosy mniejszości/głosy odrębne.

Na wykonanie zadania daj grupom 5 - 10 minut.

W czasie, gdy grupy będą pracować, narysuj na tablicy/na flipcharcie balon. Może być schematyczny - ważne, by miał czaszę (która ciągnie balon w górę) i kosz (gdzie znajduje się balast ciągnący balon w dół). Na czaszy napisz „plusy/korzyści członkostwa w UE dla Polek i Polaków" i naklej post-it tego koloru, którego uczestnicy i uczestniczki używają do zapisywania plusów/korzyści. Z kolei na koszu napisz „minusy/koszty członkostwa w UE dla Polek i Polaków i przyklej karteczkę w kolorze, na którym uczestnicy i uczestniczki zapisują minusy/koszty.

Poproś grupy o przyklejenie wyników ich pracy w balonie w odpowiednich miejscach.

Refleksja

Zapytaj uczniów i uczennice, jak im się pracowało? Czy zadanie było trudne? Jak przebiegały prace w grupach? Co wzbudziło największe kontrowersje/dyskusję?

Uporządkuj argumenty - pogrupuj te, które się powtarzają/są podobne. Czytaj po kolei argumenty pytając (nie tylko ich autorów/autorki, ale wszystkie osoby uczestniczące) czy ktoś na sali osobiście spotkał się/wykorzystał dany plus/korzyść lub zderzył się z minusem/kosztem. Kartki na „tak" zostaw w środku balona (odpowiednio w czaszy i koszu), kartki na „nie" - przenieś poza balon.

Przyjrzyj się wynikom pracy z uczniami i uczennicami. Których karteczek jest najwięcej? Co to oznacza dla uczniów/uczennic? Jeśli na tablicy pojawią się argumenty warte

wspólnego przedyskutowania czy wzbudzające emocje - zatrzymaj się przy nich, pozwól na jeszcze jedną wymianę zdań pilnując kultury dyskusji. Warto, abyś podczas dyskusji zwracał uczniom i uczennicom uwagę na to, co jest faktem, a co opinią. Jeśli są co do tego wątpliwości, mogą poszukać źródeł w Internecie wykorzystując urządzenia ekranowe.

Na tę dyskusję poświęć 15 minut.

Wiedza

To czas na uruchomienie Twojej eksperckiej wiedzy. Pochwal grupę za wykonaną pracę. Jeśli trzeba, zabierz głos w związku z tymi argumentami, które wymagają wyjaśnienia (bo na przykład nie są prawdziwe lub są opinią, nie faktem). Przekaż uczestnikom i uczestniczkom wiedzę dotyczącą Unii Europejskiej, stosowną do ich potrzeb i wieku. Rekomendujemy, abyś wspomniał, że UE jest związkiem 28 krajów, w tym Polski, które dobrowolnie do niej przystąpiły (w Polsce w drodze referendum) po to, by współpracować i razem się rozwijać. Umówiły się przy tym na przestrzeganie wspólnych zasad i pewien tryb ich zmiany. Rynek UE opiera się na czterech wolnościach (przepływu osób, towarów, ludzi i usług) - mówiąc o nich możesz nawiązać do plusów, które dostrzegły osoby uczestniczące.

Zastosowanie

Podsumuj ćwiczenie zachęcając, by każdy pomyślał przez chwilę, jak w ciągu najbliższych dwunastu miesięcy zamierza skorzystać z tego, że Polska jest członkiem UE a każdy jej obywatel i obywatelka - obywatelem i obywatelką Unii. Jeśli czas pozwoli, możesz poprosić chętnych o podzielenie się refleksją na ten temat.

Scenariusz IX. Szkolny Klub Filmowy

Autor: Maciej Sopyło

Czas trwania: 60 - 90 minut.

Dla kogo?

Uczniowie i uczennice klas VII i VIII szkół podstawowych oraz uczniowie i uczennice szkół ponadpodstawowych.

Podstawowe pojęcia

które możesz wyjaśnić i umiejętności, które możesz pogłębić z pomocą scenariusza: Unia Europejska i podstawowe fakty z nią związane, plusy i minusy członkostwa w UE, prawo Unii Europejskiej, wolność w ramach wspólnoty. Umiejętności współpracy, komunikacji, dyskusji, obrony swojego zdania.

Cele ogólne

- Poszerzenie wiedzy o Unii Europejskiej i jej wpływie na życie uczestników i uczestniczek.
- Pogłębienie umiejętności komunikacyjnych i współpracy w zespole.

Cele szczegółowe:

- Zachęcenie młodzieży do refleksji nad tym jak członkostwo w UE wpływa na ich życie,
- Przybliżenie zasad funkcjonowania UE,
- Zachęcenie do samodzielnego myślenia i szukania rzetelnych informacji na temat UE i sytuacji Polski w UE.
- Pogłębienie umiejętności szukania i sprawdzania informacji, weryfikacji źródeł, budowania argumentów i formułowania myśli, dyskusji, bronienia swojego stanowiska.

Wykorzystywane metody

praca na forum, praca w grupach, mini wykład, grywalizacja (fakultatywnie), quiz online (fakultatywnie), praca z urządzeniem ekranowym ucznia (fakultatywnie).

Niezbędny sprzęt i materiały:

instrukcja pracy dla grup (patrz dalej), kartki A4 do notowania wyników pracy w grupach, długopisy.

Dodatkowy sprzęt i materiały:

urządzenia ekranowe uczestników i uczestniczek z dostępem do Internetu lub inne urządzenia ekranowe (na których osoby uczestniczące mogą sprawdzać fakty i opinie o UE i zagrać w quiz), quiz Kahoot lub inny, rzutnik i laptop do przeprowadzenia quizu.

Rekomendowane ustawienie sali:

krzesła bez stolików ustawione w kręgu, z możliwością przestawienia do pracy w grupach. Alternatywnie: stoliki ustawione tak, by uczestnicy i uczestniczki mogli pracować w parach, a następnie wygodnie stworzyć czteroosobowe grupy.

Opis scenariusza:

Doświadczenie

Zapowiedz, że dokładny temat zajęć wyjaśni się nieco później, tymczasem teraz zapraszasz wszystkich do pracy w mniejszych grupach.

Podziel uczestników i uczestniczki na grupy.
Rozdaj wszystkim grupom poniższą instrukcję pracy:

1. Wybierzcie gospodarza/gospodynię grupy. Ta osoba będzie odpowiedzialna za to, by wszyscy w grupie mieli szansę się wypowiedzieć.
2. Wybierzcie osobę, która będzie pilnować czasu - tak, abyście zdążyli wykonać zadanie.
3. Wybierzcie osobę, która będzie notować wyniki Waszej pracy.
4. Przeczytajcie poniższą historię i odpowiedzcie na załączone do niej pytania. Odpowiedzi zanotujcie na kartkach - tak, by móc o nich porozmawiać na forum.

Tomek i Beata przystąpili do Szkolnego Klubu Filmowego.
Każdy nowy członek i członkini klubu podpisuje obowiązujący wszystkich kontakt. Kontrakt, wypracowany 15 lat temu przez założycielki i założycieli Klubu, został zatwierdzony przez Dyrekcję, Radę Pedagogiczną oraz Radę Rodziców i jest częścią prawa szkoły. Zgodnie z zasadami szkoły, zainicjować jego zmianę może każdy członek i członkini Klubu, ale do nowych zapisów musi przekonać wszystkich pozostałych.
Przystępując do Klubu, Tomek i Beata również podpisali Kontrakt członków i członkiń Szkolnego Klubu Filmowego. Oto on:
My - członkowie i członkinie Klubu, umawiamy się i zgadzamy, że:

1. Celem Klubu jest wszechstronny rozwój jego członków i członkiń poprzez stały kontakt z dobrym kinem, promowanie dobrych filmów i pomoc w podjęciu innym decyzji, na co warto pójść do kina.

2. O przystąpienie do Szkolnego Klubu Filmowego ubiegać się może każdy uczeń i uczennica szkoły zainteresowany/zainteresowana filmem.
3. Członkiem/członkinią Klubu może zostać ten, kto: a) wykazał się w działaniami na rzecz innych i na rzecz szkoły, b) wypełnia podstawowe obowiązki ucznia/uczennicy.
4. O spełnieniu kryteriów i przyjęciu do Klubu decydują w głosowaniu tajnym zwykłą większością głosów członkowie i członkinie Klubu.
5. Każdy członek i każda członkini Klubu ma obowiązek być w kinie na co najmniej dwóch filmach w miesiącu - nowych lub powtarzanych, dostępnych w kinach na terenie miasta.
6. O liście oglądanych w danym miesiącu filmów decydują przez głosowanie, po wcześniejszej dyskusji, członkowie i członkinie klubu.
7. Członkowie i członkinie klubu otrzymują do 50 zł zwrotu kosztów biletów kinowych w miesiącu ze specjalnego funduszu Rady Rodziców.
8. Raz na dwa miesiące członkinie i członkowie Klubu mogą zwolnić się z maksimum trzech godzin lekcyjnych, jeśli to jedyny sposób, żeby obejrzeć dany film.
9. Członkowie i członkinie oceniają obejrzane filmy według specjalnego formularza i udostępniają swoje opinie wszystkim, którzy pobiorą aplikację Klubu.
10. Wstawienie swojej opinii do aplikacji powinna obowiązkowo poprzedzać dyskusja (offline lub online) wszystkich członków i członkiń Klubu, którzy widzieli dany film.
11. Na straży przestrzegania regulaminu stoi wybierany w głosowaniu na okres dwóch lat Sąd Koleżeński, którego decyzje są ostateczne.

Tomek i Beata chętnie korzystają z refundacji biletów i możliwości zwolnienia się z lekcji. Miesięcznie oglądają więcej niż dwa filmy, najczęściej są to jednak filmy spoza listy przyjętej przez Klub. Tomek i Beata tłumaczą, że ich propozycje na listę nigdy nie wchodzą. Tomek zwykle nie wrzuca swoich recenzji do aplikacji. Beata wrzuca, ale nie bierze udziału w pofilmowych dyskusjach. Oboje mówią, że nikt nie może im dyktować, co

mają robić i jak mają myśleć, bo statut szkoły zapewnia, że szkoła szanuje wolność poglądów każdego ucznia. Upominani przez Sąd Koleżeński nic sobie z tego nie robią.

Odpowiedz na pytania:

1. Jakie punkty regulaminu łamią Tomek i Beata?
2. Czy ich argumenty są do obrony?

Refleksja

Zapytaj uczestników i uczestniczki, jak pracowało im się w grupach. Do jakich wniosków doszli? Wysłuchaj odpowiedzi, pozwól uczniom i uczennicom podyskutować ze sobą, jeśli jest taka potrzeba. Zadawaj im pytania pomocnicze.

Następnie spytaj, czy Państwa (kraje) również gromadzą się w pewnych klubach. Czy mogą wymienić takie „kluby”? (UE, Rada Europy, ONZ itd.). Zapowiedz, że w dalszej części zajęć skupicie się na UE.

Wiedza

Zapytaj, jakie analogie widzą uczestnicy między opisanym w historii Szkolnym Klubem Filmowym, a UE. Odpowiedzi możesz schematycznie zapisywać na tablicy.

To część zajęć, podczas której - stosownie do wieku i poziomu wiedzy uczniów - możesz wprowadzać informacje o UE:

1. Kiedy powstała UE?
2. Po co powstała?
3. Ile liczy państw?
4. Co oferuje swoim członkom?
5. Kto rządzi w UE?
6. Jak podejmowane są w niej decyzje? Czy i jak jej członkowie mogą na nie wpływać?
7. Kiedy Polska znalazła się w tym klubie?
8. Kto i jak o tym zdecydował?

Jeśli czas na to pozwala, tę część możesz uatrakcyjnić realizując ją w postaci zespołowego quizu. Możesz przeprowadzić go tradycyjnie lub w programie Kahoot,

z wykorzystaniem komórek uczniów i uczennic z dostępem do sieci. Podpowiedzi, jak to zrobić znajdziesz m.in. na facebookowym profilu Kooperatywy Trenerskiej (www.facebook.com/kooperatywatrenerska, w razie pytań zapraszamy do kontaktu przez nasz profil).

Rozmawiaj z osobami uczestniczącymi i zadawaj pytania. Możesz zaprosić ich do szukania odpowiedzi w Internecie za pomocą ich komórek (jeśli szkoła pozwala na ich wykorzystanie na lekcjach). Opowiadając o UE pokazuj analogie do analizowanej przez uczniów historii Klubu.

Zapytaj, czy w UE zdarzają się zachowania takie, jak Beaty i Tomka. Czy zdaniem uczniów i uczennic takie zachowanie jest w porządku? Czy jest skuteczne? Czy powoływanie się danego kraju na swoją niezależność i mówienie o narzucaniu mu czegoś przez inne jest trafne? Pozwól uczniom podyskutować. Moderując ich rozmowy zwracaj ich uwagę na to, czy przytaczają fakty, czy opinie, pozwól im poszukać w sieci źródeł tego, co mówią.

Zastosowanie

Zapytaj uczniów i uczennice, czy im osobiście członkostwo w UE już coś dało? A może coś przez nie stracili? A ich bliscy? Jak zamierzają wykorzystać członkostwo w Unii?

W zależności od tego, ile czasu Ci pozostało, możesz zapytać o odpowiedź chętnych, poprosić, by przedyskutowali je w parach czy poprosić, by napisali odpowiedzi na kartkach, które następnie przyczepią do tablicy.

● Scenariusz X. Konstytucję może czytać każdy.

Autor: Maciej Sopyło

Czas trwania: 90 min.

Dla kogo?

Uczniowie i uczennice klas VII i VIII szkół podstawowych oraz uczniowie i uczennice szkół ponadpodstawowych.

Podstawowe pojęcia

które możesz wyjaśnić i umiejętności, które możesz pogłębić z pomocą scenariusza: Konstytucja, źródła prawa, hierarchia źródeł prawa, prawa i wolności człowieka i obywatela, demokracja, umiejętność wyszukiwania informacji (w Konstytucji), współpracy, pracy w grupach.

Cele ogólne

- Poszerzenie wiedzy uczestników i uczestniczek o znaczeniu prawa oraz roli Trybunału Konstytucyjnego i Konstytucji.
- Poszerzenie wiedzy uczestników i uczestniczek na temat praw i wolności człowieka i obywatela.

Cele szczegółowe:

- Pogłębienie umiejętności czytania ze zrozumieniem,
- Budowanie wiary we własne możliwości,
- Zachęcanie do sięgania po Konstytucję i samodzielnego poszukiwania wiedzy,
- Poszerzenie wiedzy na temat podstawowych praw i wolności człowieka i obywatela,
- Pogłębienie umiejętności wyszukiwania informacji, współpracy, pracy w grupach, czytania ze zrozumieniem, poruszania się po bazach danych, wykorzystania TIK w edukacji (fakultatywnie).

Wykorzystywane metody

praca na forum, praca w grupach, praca z bazą danych (fakultatywnie), praca z dokumentem (Konstytucją), rekomendowana praca z użyciem TIK (technologiami informacyjno-komunikacyjnymi).

Niezbędny sprzęt i materiały

kartki flipchartowe, szary papier lub kartki formatu A0, kolorowe markery, instrukcje poleceń dla grup (patrz dalej), egzemplarze Konstytucji (po jednej dla każdej grupy) lub urządzenia ekranowe uczniów i uczennic lub szkolne - z dostępem do Internetu (po 1-2 urządzenia na grupę, patrz scenariusz)

Dodatkowy sprzęt i materiały

konto w serwisie Kahoot i skopiowany do niego lub utworzony w nim test wiedzy (patrz dalej).

Rekomendowane ustawienie sali

praca w grupach - stoliki a wokół nich krzesła dla osób uczestniczących.

Opis scenariusza:

Doświadczenie

Podziel uczniów i uczennice na 3-4 osobowe grupy - tak, aby w każdej była przynajmniej jedna lub dwie osoby z urządzeniem ekranowym (smartphone, tablet, laptop) z dostępem do Internetu. Poproś o odnalezienie Konstytucji na stronie Sejmu. Wystarczy wpisać w wyszukiwarkę internetową słowo “konstytucja” i znaleźć wynik wyszukiwania: isap.sejm.gov.pl lub wejść na stronę isap.sejm.gov.pl i skorzystać z wyszukiwarki na stronie. Alternatywnie możesz rozdać każdej grupie po egzemplarzu Konstytucji.

Rozdaj grupom instrukcje zadań.

Część wspólna instrukcji dla wszystkich grup:

1. Wybierzcie gospodarza/gospodynię grupy. Ta osoba będzie odpowiedzialna za to, by wszyscy w grupie mieli szansę się wypowiedzieć.
2. Wybierzcie osobę, która będzie pilnować czasu - tak, abyście zdążyli wykonać zadanie.
3. Wybierzcie osobę, która będzie notować wyniki Waszej pracy.
4. Znajdźcie te części Konstytucji, które mówią o:

Grupa I. Prawach i wolnościach osobistych człowieka i obywatela

Grupa II. Prawach i wolnościach politycznych człowieka i obywatela

Grupa III. Prawach i wolnościach ekonomicznych, socjalnych i kulturalnych człowieka i obywatela.

Grupa IV. Obowiązkach człowieka i obywatela.

Grupa V. Rzeczniku Praw Obywatelskich.

Grupa VI. Sędziach.

5. Przeczytajcie informacje i zaprojektujcie - na kartkach lub urządzeniach ekranowych, na przykład z użyciem programu Canva - krótką infografikę na Facebooka dla Waszych kolegów/koleżanek o fragmencie Konstytucji, nad którym pracowaliście.

6. Zawrzyjcie w nim wszystkie Waszym zdaniem najważniejsze informacje. Jak zainteresować nimi innych? Jak je przedstawić, aby zostały zapamiętane? Narysujcie swoją infografikę.

Na wykonanie zadania daj grupom około 20 minut. Jeśli po jego upływie zobaczysz, że grupy pracują i zaangażowały się, warto go wydłużyć.
Upewnij się, że grupy znalazły odpowiednie artykuły w Konstytucji. Potem wspieraj, motywuj. Jeśli masz taką możliwość, poproś grupy, które skończyły o zrobienie komórkami zdjęć swoim infografikom lub przesłanie Ci tych tworzonych z pomocą urządzeń ekranowych - tak, by móc je kolejno wyświetlić z pomocą rzutnika całej klasie.

Refleksja

Zapytaj, dla kogo był to pierwszy kontakt z Konstytucją? Jak czytało im się ten dokument? Był zrozumiały, a może sprawił trudności? Jak pracowało się grupom? Zadanie było proste czy trudne?
Wyświetlaj kolejno infografiki. Zapytaj grupy, co tu widzą, co jest ważne. Pytaj autorów, czy uczestnicy i uczestniczki innych grup dobrze odczytują ich infografikę. Przejdź w ten sposób sprawnie przez wszystkie prace.
Jeśli nie robiłeś/nie robiłaś zdjęć, zróbcie to samo zadanie bez pomocy nowych technologii - prezentuj powoli plakaty lub poproś, by grupy pokazały je sobie wzajemnie (połącz grupy w pary) - ta metoda oznacza więcej hałasu i mniejszą kontrolę nad zadaniem, ale pozwoli zaoszczędzić Ci czas.

Wiedza

Powiedz, że Konstytucja to najważniejszy akt w krajowym porządku prawnym i tym samym najważniejsze źródło prawa. Wszystkie ustawy uchwalane przez Sejm i Senat czy rozporządzenia wydawane przez ministrów muszą być z nią zgodne.
Wyświetl/pokaż spis treści Konstytucji. Zwróć uwagę, że zapisane są w niej najważniejsze zasady ustroju Państwa, a więc podstawy demokracji: prawa, wolności i obowiązki

każdego z nas, zasady działania sądów, władz i instytucji. Konstytucja jest tak ważna, że aby ją zmienić trzeba większej liczby głosów, niż do zmiany każdej innej ustawy. Konstytucja napisana jest zrozumiałym językiem. Zdarza się, że jej prawne rozumienie lub interpretacja wywołuje spory polityczne, ale można ją czytać i dzięki temu wyrabiać sobie własne zdanie na tematy poruszane w danym momencie przez opinię publiczną. Konstytucja nie jest też bardzo grubym, opasłym aktem prawnym. Choć reguluje tak wiele treści, wszystko mieści się w nieco ponad 240 artykułach.

Zastosowanie

Zwróć osobom uczestniczącym uwagę, że poznały dziś ISAP, czyli Internetowy System Aktów Prawnych, pozwalający znaleźć im obowiązujące i archiwalne polskie akty prawne, w tym Konstytucję. Możesz pokazać, jak łatwo jest wyszukiwać w nim dokumentów. Osoby uczestniczące poznały też i zobaczyły, jak poruszać się mogą po Konstytucji.
Jeśli masz czas, lekcję możesz zakończyć krótkim zespołowym quizem z umiejętności wyszukiwania treści w Konstytucji. Możesz przeprowadzić go tradycyjnie lub w programie Kahoot, z wykorzystaniem komórek uczniów i uczennic z dostępem do sieci. Podpowiedzi, jak ułożyć quiz znajdziesz m.in. na facebookowym profilu Kooperatywy Trenerskiej (www.facebook.com/kooperatywatrenerska , w razie pytań zapraszamy do kontaktu za pomocą naszego profilu).
Przykładowe pytania, których możesz użyć:
Sprawdź w Konstytucji i wskaż prawidłową odpowiedź:

1. Kadencja sędziów Trybunału Konstytucyjnego trwa:

a. 9 lat
b. 5 lat
c. 8 lat
d. 2 lata

2. Konstytucja składa się z:

a. 5 rozdziałów
b. 13 rozdziałów
c. 8 rozdziałów
d. 10 rozdziałów

3. O zgodności ustaw z Konstytucją orzeka:

a. Sąd Najwyższy
b. Trybunał Stanu
c. Trybunał Konstytucyjny
d. Sądy wojskowe

4. Do zmiany Konstytucji potrzebna jest:

a. Zwykła większość głosów
b. Zgoda w Sejmie i bezwzględna większość w Senacie
c. Tylko zgoda Sejmu
d. Tylko zgoda Senatu

5. Podstawową jednostką samorządu terytorialnego jest:

a. Powiat
b. Województwo
c. Gmina
d. Żadne z powyższych

Dodatkowe pomysły:

A może...Warto wykorzystać infografiki, które powstały podczas zajęć. Może wśród osób uczestniczących są takie, które zechcą rozwijać pomysł? Stworzyć profil na Facebooku lub Instagramie, Snapchacie czy TikToku (młodsi) poświęcony Konstytucji czy prawom obywatela? A może prawom uczniów?

Wersje papierowe inforgrafik też warto wykorzystać - tak, by wiedza z nich wynikająca służyła innym.

Scenariusz XI. Praca z orzeczeniem sądowym. Komu należy się płaca minimalna?

Autor: Maciej Sopyło

Czas trwania: 90 min.

Dla kogo?

Uczniowie i uczennice szkół ponadpodstawowych. Po dostosowaniu uczennice i uczniowie klas VIII szkoły podstawowej.

Podstawowe pojęcia

które możesz wyjaśnić i umiejętności, które możesz pogłębić z pomocą scenariusza: dyskryminacja, równość, niezależność sądu i niezawisłość sędziów, prawa i wolności jednostki, skarga konstytucyjna, Konstytucja, hierarchia źródeł prawa, umiejętność pracy w zespole, współpracy, dyskusji, czytania ze zrozumieniem.

i wolności jednostki, skarga konstytucyjna, Konstytucja, hierarchia źródeł prawa, umiejętność pracy w zespole, współpracy, dyskusji, czytania ze zrozumieniem.

Cele ogólne

Poszerzenie wiedzy uczestników i uczestniczek o znaczeniu prawa oraz roli Trybunału Konstytucyjnego i Konstytucji.

Poszerzenie wiedzy uczestników i uczestniczek na temat praw i wolności człowieka i obywatela.

Cele szczegółowe

Poszerzenie wiedzy o tym, co to jest i czym się zajmuje Trybunał Konstytucyjny.

Poszerzenie wiedzy o prawach i wolnościach jednostki, w szczególności równości wobec prawa.Poszerzenie wiedzy o hierarchii źródeł prawa. Wyjaśnienie pojęcia dyskryminacja.

Przekazanie podstawowej wiedzy o skardze konstytucyjnej.

Pokazanie praktycznego znaczenia Konstytucji dla życia człowieka.

Rozbudzenie ciekawości prawa.

Podniesienie umiejętności interpretacji przepisów prawnych.Zachęcenie uczniów i uczennic do samodzielnego myślenia i sięgania po przepisy prawa.

Rozwijanie umiejętności czytania ze zrozumieniem, wyciągania wniosków, dyskusji, argumentacji, pracy zespołowej.

Wykorzystywane metody

praca na forum, praca w grupach, praca z przypadkiem, analiza orzeczenia sądowego, dyskusja, praca z dokumentem (orzeczenie sądowe).

Niezbędny sprzęt i materiały

kartki A4 lub większe, długopisy, instrukcje pisemne dla grup (patrz dalej), papier flipchartowy, szary lub tablica i kreda/flamastry, post-ity w trzech kolorach lub flamastry w trzech kolorach (po jednym zestawie dla każdej z grup, na które podzielisz osoby uczestniczące).

Dodatkowy sprzęt i materiały

rzutnik, na którym na etapie wcielania się uczniów i uczennic w role sędziów Trybunału Konstytucyjnego wyświetlisz tło w postaci zdjęcia z rozprawy sądowej, budując tym samym dodatkowo powagę sytuacji i atmosferę. W pracy w zamkniętej grupie uczniów wolno Ci skorzystać z dowolnego zdjęcia, rekomendujemy jednak, aby wykorzystać zdjęcia na wolnych licencjach więcej o prawie autorskim (patrz część III publikacji)

egzemplarze Konstytucji - po jednym dla każdej z grup (rekomendujemy ten sposób) lub kserokopie potrzebnych artykułów:

art. 30 Konstytucji

Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych.

art. 32 Konstytucji

Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne.

Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny.

art. 193 Konstytucji

Każdy sąd może przedstawić Trybunałowi Konstytucyjnemu pytanie prawne co do zgodności aktu normatywnego z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi lub ustawą, jeżeli od odpowiedzi na pytanie prawne zależy rozstrzygnięcie sprawy toczącej się przed sądem.

Wybrane fragmenty uzasadnienia wyroku Trybunału Konstytucyjnego (P 20/09):

Trybunał Konstytucyjny w związku z tym przypomina, że przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych (art. 30 Konstytucji)

Rekomendowane ustawienie sali

krzesła w kręgu bez stolików, poza kręgiem ustawione stoliki i krzesła do pracy w grupach. Jeśli klasa jest za mała, by pomieścić dwie takie przestrzenie, na czas pracy w grupach uczniowie i uczennice reorganizują ustawienie i pracują w grupach bez stolików.

Opis scenariusza

Doświadczenie.

Powiedz uczniom i uczennicom, że czeka ich dziś trudne zadanie. Wcielą się w role sędziów Trybunału Konstytucyjnego. Ich decyzja w tych rolach wpłynie na los kilkudziesięciu tysięcy ludzi, a w przyszłości - setek tysięcy.

Podziel uczniów i uczennice na 3-5 osobowe grupy. Najlepiej, by liczba osób w grupie była nieparzysta. Następnie zaproś do wykonania zadania opisanego w instrukcji.

Rozdaj każdej grupie kartki A4 lub większe - by mogła notować wyniki pracy.

Rozdaj instrukcje zadania. Praca w grupach powinna zająć uczniom i uczennicom 10 - 15 minut, ale jeśli zauważysz zaangażowanie i będzie to potrzebne, możesz ją przedłużyć.

Wybierzcie gospodarza/gospodynię grupy. Ta osoba będzie odpowiedzialna za to, by wszyscy w grupie mieli szansę się wypowiedzieć.

Wybierzcie osobę, która będzie pilnować czasu - tak, abyście zdążyli wykonać zadanie.

Wybierzcie osobę, która będzie notować wyniki Waszej pracy.

Przeczytaj poniższy stan faktyczny:

N. odbywał karę pozbawienia wolności w Zakładzie Karnym Nr 1 w Strzelcach Opolskich. Podczas pobytu w więzieniu chciał pracować. Na swoją własną prośbę został skierowany przez dyrektora zakładu karnego do pracy. W okresie od 6 czerwca 2006 r. do 10 lipca 2008 r. świadczył pracę w Przedsiębiorstwie Przemysłu Obuwniczego – Przedsiębiorstwie Państwowym w Strzelcach Opolskich.

Nie była to praca bezpłatna, otrzymywał za nią wynagrodzenie. Było ono jednak niższe od tzw. płacy minimalnej. N. uznał, że to niesprawiedliwe i postanowił wytoczyć o to

sprawę zakładowi karnemu i przedsiębiorstwu, które go zatrudniało. Przed sądem żądał dodatkowych pieniędzy, zgodnych z płacą minimalną, za cały okres zatrudnienia.

Musisz wiedzieć, że...

Płaca minimalna, inaczej minimalne wynagrodzenie, chroni pracowników przed wyzyskiem pracodawców. Ustala ją co roku rząd. Zgodnie z prawem, pracodawca zatrudniający pracownika nie może płacić mu mniej niż ustalona przez rząd kwota. W 2019 roku płaca minimalna wynosi 2250 zł brutto, czyli 1634 zł netto (tyle pracownik otrzyma "na rękę") a minimalna stawka godzinowa - 14,70 zł brutto. Jeśli ktoś zatrudniony jest na pół etatu, pracodawca nie może umówić się z nim na wynagrodzenie mniejsze niż połowa tej kwoty.

Ponieważ N. odbywał karę pozbawienia wolności, odnosił się do niego art. 123 § 2 kodeksu karnego wykonawczego: wynagrodzenie przysługujące skazanemu (...) ustala się w sposób zapewniający osiągnięcie co najmniej **połowy minimalnego wynagrodzenia** (...).

Sąd rozpatrujący sprawę N. uznał, że art. 123 § 2 Kodeksu karnego wykonawczego może być niezgodny z Konstytucją. I zadał pytanie Trybunałowi Konstytucyjnemu, który rozpatruje takie kwestie.

Przeczytajcie uważnie art. 30 i 32 Konstytucji i odpowiedzcie na pytanie:

Czy więzień ma rację i w myśl prawa powinien zarabiać tyle, co na wolności, a fakt, że podstawa wynagrodzenia (minimalna kwota, którą trzeba zapłacić osobie odbywającej karę pozbawienia wolności) jest mniejsza w przypadku więźnia niż człowiek wolnego jest niesprawiedliwy? Uzasadnijcie Wasze zdanie. Jeśli ktoś nie zgadza się ze zdaniem większości i nie da się przekonać, zapiszcie i jego argumenty jako głos odrębny (głos mniejszości).

W czasie, gdy grupy będą pracować, przygotuj:

Post – ity, flamastry lub kredy w trzech kolorach (najlepiej - dla każdej z grup po jednej karteczce/flamastrze/kredzie każdego koloru)

Tabelkę, w której grupy zaznaczą za pomocą kolorów swoją decyzję:

Czy więzień ma rację (powinien zarabiać tyle, co na wolności)

	TAK (kolor 1)	NIE (kolor 2)	Głosy odrębne? (kolor 3)

Gdy grupy skończą pracę, rozdaj im post-ity/flamastry/kredę i poproś, żeby za pomocą kolorów zaznaczyły w tabelce swoją decyzję (na razie nie podając jeszcze argumentów): jeśli decyzja w grupie jest jednomyślna - przyklejają karteczkę koloru 1 lub 2/zaznaczają pionową kreskę kolorem 1 lub 2 w odpowiedniej kolumnie. Jeśli głosy w grupie rozkładają się po równo, zaznaczają kreski w dwóch pierwszych kolumnach. Jeśli któryś głos dominował, ale w grupie była mniejszość, która nie dała się przekonać - zaznaczają głos większości (kolor 1 lub 2) oraz głos odrębny (kolor 3) - patrz tabelka.

Podsumuj wyniki. Grupy zagłosowały podobnie czy różnie? Były głosy odrębne? A może grupy inaczej uzasadniają swoje decyzje? Zaproś do wymiany argumentów. Moderuj dyskusję. Jeśli dasz radę, zapisz skrótowo padające argumenty na tablicy/flipcharcie.

Refleksja

Przypomnij, że sprawa, którą rozważały grupy jest prawdziwa i Trybunał naprawdę podjął w niej decyzję. Zapewnij, że wkrótce ją przytoczysz wraz z argumentami Trybunału, wcześniej jednak chcesz porozmawiać o pracy, jaką wykonały grupy. Zaproś do krótkiej dyskusji:

Jak przebiegały prace w grupie? Decyzje były proste czy nie? Dlaczego?

Co sprawiało ewentualną trudność? Czy artykuły prawne były zrozumiałe? Czy zmieniły sposób myślenia?

Podsumuj wyniki pracy. Co widać w tabelce? Grupy zagłosowały podobnie czy różnie? Były głosy odrębne? A może grupy inaczej uzasadniają swoje decyzje? Zaproś do wymiany argumentów. Moderuj dyskusję. Jeśli dasz radę, zapisz skrótowo padające argumenty na tablicy/flipcharcie. Dyskusja może wywołać emocje, miej to na uwadze i zadbaj o uczestników i uczestniczki. Na koniec podziękuj im za zaangażowanie.

Wiedza

Opowiedz teraz o tym, jak było ze sprawą N.

Sprawę N. sąd rozpatrywał dawno, bo w 2009 roku. Trybunał Konstytucyjny uznał, że art. 123 § 2 jest niezgodny z Konstytucją, dlatego dziś obowiązuje już zmieniona jego treść.

Obok innych argumentów Trybunał przytoczył następujące:

Trybunał Konstytucyjny w związku z tym przypomina, że przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych (art. 30 Konstytucji)

Praca osób skazanych musi (...) zostać unormowana w taki sposób, aby zapewnić pełną ochronę ich godności i uczynić zadość wymogom odpowiedniego traktowania tych osób.

(...) regulacje konstytucyjne określające zasady kształtowania minimalnego wynagrodzenia za pracę dotyczą wszelkich kategorii osób pracujących zarobkowo, a więc również osób skazanych na karę pozbawienia wolności. Osoby te mają konstytucyjne prawo do sprawiedliwego (godziwego) wynagrodzenia za świadczoną pracę oraz prawo do minimalnego wynagrodzenia umożliwiającego zaspokojenie ich podstawowych potrzeb. Zarówno skazany, jak i pracownik przebywający na wolności mają prawo do otrzymywania na podobnych zasadach minimalnego wynagrodzenia za wykonywaną pracę. Tymczasem ustawodawca istotnie różnicuje osoby wykonujące pracę na podstawie kryterium odbywania kary pozbawienia wolności.

Trybunał Konstytucyjny nie przyznał N. dodatkowych pieniędzy. Nie może tego robić. Odpowiedział jednak sądowi, do którego N. wniósł pozew na pytanie kluczowe dla podjęcia decyzji w jego sprawie. Wyrok był też podstawą zmiany prawa – w konsekwencji czego zmieniła się też sytuacja wszystkich pracujących więźniów.
Wytłumacz, że argumenty Trybunału Konstytucyjnego koncentrowały się wokół zasady niedyskryminacji.
Dyskryminacja to nierówne traktowanie bez uzasadnionej przyczyny. Np. czy sprawiedliwe jest to, że niewidomi nie mogą prowadzić samochodów? [tak, bo istnieje uzasadniona, obiektywna przyczyna - dopóki samochody nie prowadzą się same, powodowaliby wypadki, byliby zagrożeniem]. A czy w porządku byłby przepis pozwalający prowadzić samochody tylko kobietom, a mężczyznom nie? [nie, bo płeć nie ma znaczenia dla oceny kompetencji do prowadzenia pojazdu].
To samo Trybunał stwierdził w odniesieniu do więźniów: dla ustalenia wynagrodzenia nie jest istotne to, czy ktoś jest więźniem, czy nie, ale jakie ma kompetencje, odpowiedzialność, jaką pracę wykonuje.
Żeby prawo działało i skutecznie nas chroniło, te same zasady muszą być stosowane wobec wszystkich, także (a może szczególnie) wobec przedstawicieli i przedstawicielek grup, które są niepopularne i nie cieszą się szacunkiem, jak więźniowie. Niezależny sąd jest po to, by stosując wobec wszystkich te same zasady ocenić, czy prawa danej osoby zostały naruszone, czy nie. Stosuje tu prawo i własne doświadczenie, nie ma prawa natomiast kierować się stereotypami [zapisz słowo stereoptyp na tablicy: to uogólnione przekonanie na czyjś temat, np. Polacy kradną. Stereotyp jest zawsze fałszywy, bo jest uogólnieniem], czy uprzedzeniami [zapisz słowo uprzedzenie na tablicy: to stereotyp do którego dodamy emocje: np. nie lubię Polaków, bo oni kradną], bo one mogę prowadzić do dyskryminacji.
Prawo ochroni nas przed bezprawiem o tyle, o ile potrafi ochronić najsłabszych obywateli. Bo jeśli robi wyjątek dla więźniów, to kto zabroni mu zrobić kiedyś wyjątek dla nas i grup, do których należymy lub będziemy należeć?

Zastosowanie

Zapytaj uczniów i uczennice, czy zgodne z Konstytucją byłoby wprowadzenie zasady, że mężczyzna na tym samym stanowisku, tak samo wykształcony i kompetentny jak kobieta zarabia od niej mniej? [nie] A czy w porządku byłoby, gdyby szef postanowił płacić więcej osobie, która ma mniejsze oszczędności niż osobie wykonującej tę samą pracę, która nie ma oszczędności? [nie] Czy w porządku jest, że osoba posiadająca wyższe kompetencje i wykonująca ważniejsze zadania zarabia więcej? [tak]

Powiedz uczniom i uczennicom, że pytania Trybunałowi Konstytucyjnemu może zadawać nie tylko inny sąd, ale także każdy obywatel i obywatelka, jeżeli od odpowiedzi na pytanie prawne zależy rozstrzygnięcie sprawy toczącej się przed sądem. Mówi o tym artykuł 193 Konstytucji.

● Scenariusz XII.
Wolność słowa a godność osobowa człowieka.

Autor: Maciej Sopyło, Marcin Grudzień

Czas trwania: 90 min.

Dla kogo?

Uczniowie i uczennice klas VII i VIII szkół podstawowych oraz uczniowie i uczennice szkół ponadpodstawowych.

Podstawowe pojęcia

które możesz wyjaśnić i umiejętności, które możesz pogłębić z pomocą scenariusza: wolność słowa, niezbywalna godność człowieka, granice praw i wolności, hejt, mowa nienawiści, przestępstwo ścigane z urzędu i na wniosek, ksenofobia, antysemityzm, etnocentryzm.

Cele ogólne

- Poszerzenie wiedzy uczestników i uczestniczek o znaczeniu prawa oraz roli Trybunału Konstytucyjnego i Konstytucji;
- Poszerzenie wiedzy uczestników i uczestniczek na temat praw i wolności człowieka i obywatela.

Cele szczegółowe

- Zachęcanie do sięgania po Konstytucję i samodzielnego poszukiwania wiedzy;
- Pogłębienie wiedzy na temat podstawowych praw i wolności człowieka i obywatela, w szczególności - wolności słowa.
- Pogłębienie wiedzy o hejcie i mowie nienawiści.
- Pogłębienie umiejętności dyskusji, argumentowania.
- Poszerzenie umiejętności reagowania na hejt i mowę nienawiści w roli świadka.
- Poszerzenie umiejętności pracy zespołowej, dyskusji, argumentowania.

Wykorzystywane metody:

praca na forum, praca w grupach, praca z bazą danych, praca z Konstytucją lub jej artykułami, dyskusja, mini wykład, burza mózgów.

Niezbędny sprzęt i materiały

flipchart, szary papier lub tablica, post-ty (samoprzylepne karteczki) w trzech kolorach, rzutnik, instrukcje i przykłady dla grup (patrz dalej), art. 30 i 54 Konstytucji, art. 256 i 257 Kodeksu karnego, definicja mowy nienawiści wg Rady Europy.

art. 30 Konstytucji

Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych.

art. 54. Konstytucji

1. Każdemu zapewnia się wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji.
2. Cenzura prewencyjna środków społecznego przekazu oraz koncesjonowanie prasy są zakazane. Ustawa może wprowadzić obowiązek uprzedniego uzyskania koncesji na prowadzenie stacji radiowej lub telewizyjnej.

art. 256 Kodeksu karnego

§ 1. Kto publicznie propaguje faszystowski lub inny totalitarny ustrój państwa lub nawołuje do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Niezbędny sprzęt i materiały cd.

art. 256 Kodeksu karnego

§ 1. Kto publicznie propaguje faszystowski lub inny totalitarny ustrój państwa lub nawołuje do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwala lub sprowadza, nabywa, przechowuje, posiada, prezentuje, przewozi lub przesyła druk, nagranie lub inny przedmiot, zawierające treść określoną w § 1 albo będące nośnikiem symboliki faszystowskiej, komunistycznej lub innej totalitarnej.

§ 3. Nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego określonego w § 2, jeżeli dopuścił się tego czynu w ramach działalności artystycznej, edukacyjnej, kolekcjonerskiej lub naukowej.

§ 4. W razie skazania za przestępstwo określone w § 2 sąd orzeka przepadek przedmiotów, o których mowa w § 2, chociażby nie stanowiły własności sprawcy.

art. 257 Kodeksu karnego

Kto publicznie znieważa grupę ludności albo poszczególną osobę z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości lub z takich powodów narusza nietykalność cielesną innej osoby, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

Definicja mowy nienawiści została wypracowana i przyjęta przez Radę Europy, organizację zrzeszającą kilkadziesiąt państw, w tym Polskę, promującą demokrację i prawa człowieka

"Mowa nienawiści obejmuje wszelkie formy wypowiedzi, które szerzą, propagują czy usprawiedliwiają nienawiść rasową, ksenofobię, antysemityzm oraz inne formy nienawiści bazujące na nietolerancji m.in.: nietolerancję wyrażającą się w agresywnym nacjonalizmie i etnocentryzmie, dyskryminację i wrogość wobec mniejszości, imigrantów i ludzi o imigranckim pochodzeniu".

Rekomendowane ustawienie sali

krzesła bez stolików ustawione w kręgu, z możliwością przestawienia do pracy w grupach (patrz scenariusz - doświadczenie).

Opis scenariusza:

Powiedz, że dzisiejsze zajęcia rozpoczną się od pracy w grupach. Podziel uczniów i uczennice na 3-4 osobowe zespoły. Zapytaj uczniów i uczennice, czy są moderatorami jakiegoś forum w Internecie. Jeśli ktoś ma już takie doświadczenia, będzie mógł się do nich odwołać. Jeśli nie – wkrótce je zdobędzie.

Za chwilę rozdasz grupom przykłady komentarzy. Przykłady będziesz rozdawać pojedynczo, każda grupa otrzyma taki sam. Prosisz, by grupa wyobraziła sobie, że takie komentarze pojawiają się na forum internetowym, które moderują. Zadaniem grupy jest podjąć decyzję: usuwam dany komentarz z forum czy zostawiam? Decyzję należy uzasadnić.

Grupy będą miały chwilę na przedyskutowanie decyzji. Najważniejsze argumenty należy zapisać na kartkach, które posłużą jednocześnie do wyrażenia decyzji, co grupa chce zrobić z danym komentarzem:

Kartka (post-it) w kolorze x - zostawiam,

Kartka (post-it) w kolorze y - usuwam,

Kartka (post it) w kolorze z - głos odrębny.

Jeśli grupa nie może się porozumieć i wśród członków jest remis (np. dwie osoby za usunięciem, dwie za pozostawieniem komentarza), grupy przyklejają dwie kartki (koloru x i y) z wypisanymi na nich najważniejszymi argumentami obu stron. Jeśli w grupie jest głos odrębny (np. 2 osoby za usunięciem, ale jedna za pozostawieniem komentarza), grupy przyklejają kartkę odpowiadającą głosowi większości (x lub y) oraz kartkę odpowiadającą głosowi mniejszości (z) - znów: z wypisanymi najważniejszymi argumentami.

Po każdym namyśle, na dany przez Ciebie znak (żeby się nie sugerować), grupy przyklejają swoje decyzje do przygotowanej przez Ciebie tablicy/flpicharta/papieru głosowań:

Moderator forum

	ZOSTAWIAM	USUWAM	GŁOS ODRĘBNY
Przykład I	**(kolor x)**	**(kolor y)**	**(kolor z)**
Przykład II			
...			

Po każdym głosowaniu uzupełnij grupom kartki (post-ity) do głosowania i daj do pracy kolejny przykład komentarza z sieci. Nie rekomendujemy wyświetlania przykładów na rzutniku - pokazane w tej formie mogą utrwalać złe wzorce wśród młodzieży. Wyświetlenie ich na rzutniku może też narażać Cię no to, że ktoś na sali zrobi Ci zdjęcie z wypowiedzią będącą hejtem lub mową nienawiści i wrzuci do sieci bez kontekstu, wypaczając sens sytuacji.

Przykłady, które możesz użyć (wybierz kilka z nich. Dokonując wyboru weź pod uwagę wrażliwość osób, z którymi pracujesz - być może któryś przykład w konkretnej grupie z różnych powodów nie powinien paść?):

"Mów za siebie cymbale"

"Teraz każdy cygański brudas może Cię pozwać do sądu"

"Moim zdaniem to, co mówisz jest głupie"

"Jesteś głupi! Nie masz racji!"

"Nie kumpluję się z takimi, co nie lubią sportu. Bo po pierwsze, nudzę się z nimi a po drugie jak już taka osoba podbiegnie 100 metrów, śmierdzi"

"Polska dla białych, Afryka dla HIV"

"Ty mnie nazwałeś głupim, to ja mam prawo nazwać Cię czarnuchem"

Refleksja

Zapytaj uczennice i uczniów, jak im się pracowało. Jak przebiegały dyskusje w grupach? Które przykłady wywołały największe emocje?

Przeanalizuj z osobami uczestniczącymi wyniki głosowania. Podyskutujcie nad argumentami, które się pojawiły. Jeśli widzisz gdzieś taką potrzebę, zadaj dodatkowe pytania. Zwróć szczególną uwagę na te przykłady, które podzieliły uczestniczki i uczestników. Pamiętaj, że w tej części Twoja rola sprowadza się do moderowania i ewentualnie zadawania pytań, nie jesteś tu sędzią opowiadającym się po którejś ze stron. Dyskusja nad argumentami może ponownie wywołać emocje. Zadbaj o nie. Zapytaj o nie. Zapytaj na koniec, czy ktoś ma jeszcze jakąś refleksję, którą chciałby się podzielić. Podziękuj za udział w dyskusji.

Wiedza

Zapytaj, jak nazywamy język, który obraża innych - szczególnie w sieci, ale nazwę tę stosuje się też często poza siecią. Zapisz odpowiedzi: hejt i mowa nienawiści.

Zapytaj uczennice i uczniów, czy pojęcia te to synonimy, czy coś je różni? Pozbieraj odpowiedzi. Przedstaw pojęcia na zbiorach - jakie są możliwości? [a) to rozłączne zbiory, b) zbiory mają część wspólną, c) jeden zawiera się w drugim - pytanie tylko, który w którym?]

Wyświetl na rzutniku definicję mowy nienawiści wypracowaną i przyjętą przez Radę Europy, organizację zrzeszającą kilkadziesiąt państw, w tym Polskę, promującą demokrację i prawa człowieka.

Upewnij się, że grupa rozumie wszystkie pojęcia definicji, szczególnie pojęcie ksenofobii [strach przed obcymi], antysemityzmu [niechęć do Żydów], etnocentryzmu [uznawanie wyższości własnej kultury nad innymi].

Pokaż także art. 257 Kodeksu karnego

Zapytaj, czy te definicje coś wnoszą do dyskusji o tym czy hejt i mowa nienawiści są synonimami? Spróbuj tak poprowadzić dyskusję, by osoby uczestniczące samodzielnie doszły do prawidłowej odpowiedzi.

Wyjaśnij, że zgodnie z prawem mowa nienawiści to obrażanie, poniżanie, nawoływanie do przemocy i przemoc wobec kogoś ze względu na cechę tej osoby, na którą nie ma on wpływu. Polskie prawo karne mówi o trzech takich cechach: pochodzeniu etnicznym, pochodzeniu narodowym oraz religii (lub bezwyznaniowości).
Inne określenia, które według prawa nie są mową nienawiści, powszechnie nazywamy, hejtem. Prawo nie używa wprost tego pojęcia. Kodeks karny zna za to pojęcia zniesławienia - art. 212 kodeksu karnego, znieważenia (ubliżenie komuś) - art. 216 kodeksu karnego czy naruszeniem dóbr osobistych - art 23 i 24 kodeksu cywilnego.

Zatem każda mowa nienawiści jest hejtem, ale nie każdy hejt - mową nienawiści.
Wzajemną relację obu pojęć najlepiej oddają więc zbiory, z których jeden (mowa nienawiści) wpisany jest w drugi, większy (hejt).

Zauważ, że według prawa mową nienawiści nie jest obrażanie kogoś ze względu na orientację seksualną. Co jakiś czas wraca jednak dyskusja nad poszerzeniem pojęcia mowy nienawiści o tę przesłankę.
Możesz zapytać uczniów i uczennice, które z rozdanych im wcześniej przykładów są mową nienawiści:
“Teraz każdy cygański brudas może Cię pozwać do sądu”
“Polska dla białych, Afryka dla HIV”
“Ty mnie nazwałeś głupim, to ja mam prawo nazwać Cię czarnuchem”.

Zwróć uwagę na ostatni przykład. Pokaż słowo “usprawiedliwianie” w definicji Rady Europy. Zwróć uwagę, że to także jest mowa nienawiści. Zwróć uwagę, że aby dane określenie zostało uznane za mowę nienawiści, nie musi zawierać przekleństw.
W przypadku podejrzenia, że ktoś używa mowy nienawiści prokuratura i policja może (nawet powinna) rozpocząć ściganie z urzędu i doprowadzić do ukarania sprawcy. Nie

jest tu potrzebne zgłoszenie o popełnieniu przestępstwa, choć świadkowie lub ofiary mogą zawiadomić o możliwości jego popełniania.

Czy to znaczy, że w pozostałych przypadkach jesteśmy bezbronni, a osoba, która nas obraża jest w prawie? Nie, choć trudniej jest walczyć o sprawiedliwość.
Hejt (zniesławienie, znieważenie) to co do zasady przestępstwa prywatnoskargowe.
To osoba, która czuje się dotknięta musi dochodzić swoich praw - wytoczyć proces sprawcy. Może jednak poprosić policję i prokuraturę o pomoc, np. w zabezpieczeniu dowodów, ustalenie IP komputera sprawcy. [Więcej informacji na ten temat znajdziesz w dostępnej online publikacji Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka „Praktyczny przewodnik po art. 212. kk].

Przykłady - jak to działa?
Jeśli ktoś nazwie inną osobę czarnuchem (mowa nienawiści):

- **Prokuratura może sama wszcząć postępowanie, ma obowiązek zrobić to również, gdy otrzyma zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa od świadka tego zdarzenia lub osoby, która poczuła się nim dotknięta.**
- **Dla spawy nie będzie kluczowe, czy ten, kto to napisał lub powiedział obraził konkretną osobę, bo używając takiego określenia obraża całą grupę etniczną (osoby czarnoskóre).**

Jeśli ktoś powie o kimś, że jest głupi [hejt]:

- **Prokuratura rozpocznie postępowanie tylko wtedy, gdy zobaczy w tym ważny społeczny interes, w praktyce najczęściej nie rozpocznie postępowania dopóki nie otrzyma zawiadomienia. To osoba obrażona może wytoczyć proces i oskarżać w nim sprawcę.**
- **Dla sprawy ważne będzie, czy ktoś poczuł się tym określeniem obrażony.**

Jak pogodzić walkę z hejtem i mową nienawiści z wolnością słowa?

To pytanie pojawia się często. Poproś uczniów, żeby na swoich urządzeniach ekranowych odnaleźli art. 54 Konstytucji (wolność słowa) i art. 30 Konstytucji (godność osobowa). Powiedz, że z jednej strony Państwo ma obowiązek chronić naszą wolność wyrażania poglądów, z drugiej jednak strony - ograniczeniem naszej wolności (tu: wolności słowa) są prawa i wolności innych osób, które Państwo ma obowiązek chronić. Każdy człowiek ma przyrodzoną godność ludzką, z tego tytułu, że jest człowiekiem. Tej godności, godności osobowej, żadne czyny nas nie pozbawiają, w przeciwieństwie do godności osobistej, czyli tzw. opinii, na którą pracujemy i którą możemy stracić. To pojęcie, które sprawia, że wolność słowa nie jest nieograniczona. [Więcej na ten temat przeczytasz w dostępnym online tekście Marka Nowickiego pt. Co to są prawa człowieka?].

Zastosowanie

Zapytaj swoich uczniów i uczennice, co mogą zrobić, gdy widzą tego typu wpisy w Internecie, na przykład na swoim lub cudzym koncie w mediach społecznościowych, słowem: gdy są świadkami. Poszukajcie rozwiązań. Wśród nich na pewno są:

1. Wsparcie osoby, która jest ofiarą: publiczne (np. napisanie na forum: jestem z Tobą, a do sprawcy: przestań!) lub prywatne (w prywatnej wiadomości, na przerwie).
2. Zgłoszenie naruszenia regulaminu administratorowi forum. Jak to zrobić, możesz pokazać uczniom i uczennicom wyświetlając wybrany film kampanii Hejt Stop: www.youtube.com/watch?v=3JbrFcWbCR0&list=PL54i1HudA9YJkUWPFrA8mRoOM1o3fzLfj
3. Zablokowanie użytkownika - sprawcy: (warto pokazać jak to zrobić - na pewno w klasie jest ktoś, kto potrafi).
4. Zabezpieczenie dowodu (zapytaj uczniów i uczennice, czy potrafią zrobić zrzut ekranu w komputerze i na swoich smartphonach. A czy Ty potrafisz?).
5. Zgłoszenie na policję.

● Scenariusz XIII.

Czego dzięki Konstytucji już nie wolno kontrolerom biletów?

Autor: dr Piotr Toczyski, Maciej Sopyło

Czas trwania: 90 min.

(z możliwością przedłużenia, jeśli jest więcej czasu). Scenariusz daje możliwość rozwijania i poświęcania więcej uwagi tym częściom, które dla swojej grupy uważasz za najcenniejsze i skracania innych, które uważasz za mniej ważne.

Dla kogo?

Uczniowie i uczennice szkół ponadpodstawowych.

Podstawowe pojęcia,

które możesz wyjaśnić i umiejętności, które możesz pogłębić z pomocą scenariusza: skarga konstytucyjna, Konstytucja, prawa człowieka, wolność osobista, nietykalność osobista, reklamacja, środki przymusu bezpośredniego, uchylenie przepisów ustawy. Umiejętności dyskusji, argumentacji, obrony własnego zdania, pracy zespołowej.

Cele ogólne

1. Poszerzenie wiedzy osób uczestniczących o roli i znaczeniu Trybunału Konstytucyjnego.
2. Poszerzenie wiedzy o tym, na czym polega rola wnioskodawcy, ustawodawcy i składu sędziowskiego, a także obywateli i obywatelek (pasażerów i pasażerek, podróżnych, konsumentów i konsumentek) w dochodzenia praw wynikających z Konstytucji.
3. Rozwinięcie umiejętności dyskusji, argumentacji, pracy zespołowej.

Cele szczegółowe:

1. Poszerzenie wiedzy uczestników i uczestniczek o znaczeniu prawa oraz znaczeniu Konstytucji w ochronie praw obywatela wtedy, kiedy uczestniczy w życiu społecznym w roli pasażera/pasażerki czy podróżnego/podróżnej.
1. Zapoznanie uczestników i uczestniczek z przypadkiem uchylenia przepisu ustawy przez Trybunał Konstytucyjny (scenariusz spotkania na temat Konstytucji wykorzystuje ogólnie dostępne materiały i ukierunkowuje uczestników i uczestniczki na empowerment poprzez analizę codziennych sytuacji kontroli biletów i uprawnień kontrolerów, na kanwie uchylenia przez Trybunał Konstytucyjny w 2014 roku artykułu 87b Prawa przewozowego po skargach pasażerów).
1. Ukierunkowanie uwagi uczestników i uczestniczek na aspekty prawne i prawno-człowiecze nawet najprostszych sytuacji, z jakimi spotykają się młodzi ludzie.
1. Wskazanie, że rozstrzygnięcie nawet z pozoru błahych sytuacji ma korzenie w Konstytucji. Nastawienie uczestników na rozwijanie znajomości własnych praw i szukania narzędzi, które pozwalają każdemu z nas zaangażować w sprawę, za pośrednictwem uprawnionego wnioskodawcy, nawet tak odległy organ jak Trybunał Konstytucyjny.
1. Wyjaśnienie, co to znaczy uchylenie przepisu ustawy.
1. Poszerzenie wiedzy o tym, co to jest i jak wygląda posiedzenie Trybunału Konstytucyjnego.

Wykorzystywane metody

praca w grupach, praca na forum, burza mózgów, praca z przypadkiem, praca z dokumentem (orzeczenie sądowe, Konstytucja, ustawa Prawo przewozowe),

Niezbędny sprzęt i materiały

laptop z rzutnikiem i telefony lub tablety uczniów i uczennic z dostępem do Internetu, flipchart i markery w kilku kolorach lub tablica i kreda w kilku kolorach, przykłady wyroków do wyświetlenia (patrz dalej - wiedza), wydruki lub wersje online materiałów dla grup:

- **artykułów 87a i 87 b ustawy Prawo przewozowe:**

art. 87a. Podróżny, który w czasie kontroli dokumentów przewozu osób lub bagażu, mimo braku odpowiedniego dokumentu przewozu, odmawia zapłacenia należności i okazania dokumentu, umożliwiającego stwierdzenie jego tożsamości, podlega karze grzywny.

art. 87b. Podróżny, który w czasie kontroli dokumentów przewozu osób lub bagażu nie pozostał w miejscu przeprowadzania kontroli albo w innym miejscu wskazanym przez przewoźnika lub organizatora publicznego transportu zbiorowego albo osobę przez niego upoważnioną do czasu przybycia funkcjonariusza Policji lub innych organów porządkowych, podlega karze grzywny.

- **artykułów 31 i 41 Konstytucji:**

art. 31 Konstytucji

1. Wolność człowieka podlega ochronie prawnej.
2. Każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych. Nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje.
3. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Niezbędny sprzęt i materiały c.d.

art. 41 Konstytucji

1. Każdemu zapewnia się nietykalność osobistą i wolność osobistą. Pozbawienie lub ograniczenie wolności może nastąpić tylko na zasadach i w trybie określonych w ustawie.
2. Każdy pozbawiony wolności nie na podstawie wyroku sądowego ma prawo odwołania się do sądu w celu niezwłoc znego ustalenia legalności tego pozbawienia. O pozbawieniu wolności powiadamia się niezwłocznie rodzinę lub osobę wskazaną przez pozbawionego wolności.
3. Każdy zatrzymany powinien być niezwłocznie i w sposób zrozumiały dla niego poinformowany o przyczynach zatrzymania. Powinien on być w ciągu 48 godzin od chwili zatrzymania przekazany do dyspozycji sądu. Zatrzymanego należy zwolnić, jeżeli w ciągu 24 godzin od przekazania do dyspozycji sądu nie zostanie mu doręczone postanowienie sądu o tymczasowym aresztowaniu wraz z przedstawionymi zarzutami.
4. Każdy pozbawiony wolności powinien być traktowany w sposób humanitarny.
5. Każdy bezprawnie pozbawiony wolności ma prawo do odszkodowania.

Polecamy Ci, w ramach przygotowywania się do zajęć, materiały RPO o tych artykułach:

www.rpo.gov.pl/pl/kategoria-konstytucyjna
art-31-wolnosc-i-dopuszczalne-ograniczenia

oraz

www.rpo.gov.pl/pl/kategoria-konstytucyjna/
art-41-nietykalnosc-i-wolnosc-osobista-prawa-zatrzymanych

- wyrok Trybunału Konstytucyjnego K16/12: http://trybunal.gov.pl/postepowanie-i-orzeczenia/wyroki/art/6995-prawo-przewozowe-penalizacja-zachowania-podroznego-ktory-w-czasie-kontroli-biletow-nie-pozosta/
- stenogram rozprawy Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 lipca 2014 r.: http://trybunal.gov.pl/postepowanie-i-orzeczenia/wyroki/art/6995-prawo-przewozowe-penalizacja-zachowania-podroznego-ktory-w-czasie-kontroli-biletow-nie-pozosta/
- komunikat wydany po rozprawie Trybunału Konstytucyjnego 28 lipca 2014 r. - do pobrania ze strony: http://trybunal.gov.pl/postepowanie-i-orzeczenia/wyroki/art/6995-prawo-przewozowe-penalizacja-zachowania-podroznego-ktory-w-czasie-kontroli-biletow-nie-pozosta/

Rekomendowane ustawienie sali:

ustawienie stolików i krzeseł wokół nich - tak, by można było skoncentrować większość uwagi na dyskusję w małych grupach. W trakcie pracy możesz stosować rotacje - przesunięcia pojedynczych osób zgodnie z ruchem wskazówek zegara, albo w stronę przeciwną. Jeśli przydzielona sala jest za mała, by zorganizować takie rozstawienie, przed zajęciami zadbaj o usunięcie części stolików z sali na czas zajęć.

Doświadczenie

Zapytaj osoby uczestniczące o ich doświadczenia z kontrolerami/kontrolerkami biletów. Czy sytuacja kontroli biletów może prowadzić do nadużyć? Czy osoby uczestniczące słyszały o takich nadużyciach? A może słyszały o postępowaniach sądowych w tego typu sprawach?

Porozmawiajcie o tym w swobodnej atmosferze. Nie oceniaj odpowiedzi osób uczestniczących - ważne, by czuły, że mogą podzielić się swoimi historiami.

Powiedz, że właśnie analiza sprawy związanej z kontrolą biletów będzie przedmiotem dzi siejszych zajęć.

Podziel uczestników i uczestniczki na 3-5 osobowe grupy. Rozdaj im instrukcję pracy:

1. Wybierzcie gospodarza/gospodynię grupy. Ta osoba będzie odpowiedzialna za to, by wszyscy w grupie mieli szansę się wypowiedzieć.
2. Wybierzcie osobę, która będzie pilnować czasu - tak, abyście zdążyli wykonać zadanie.
3. Wybierzcie osobę, która będzie notować wyniki Waszej pracy.
4. Za chwilę otrzymacie zestaw materiałów dotyczących sytuacji związanej z kontrolą biletów - stenogram, wyrok i komunikat wydany po wyroku Trybunału Konstytucyjnego, wybrane artykuły Konstytucji oraz ustawy Prawo przewozowe.
5. Zapoznajcie się z nimi a następnie wypełnijcie tabelkę odpowiadając na zawarte w niej pytania.

Kto?
Co?
Jak ?
Gdzie?
Kiedy?
Dlaczego?
Z jakim skutkiem?

Określ, czas, jaki grupy mają na wykonanie zadania. W naszej ocenie powinien on wynosić co najmniej 20 minut, ale jeśli zobaczysz, że osoby uczestniczące wciągnęły się w materiały, możesz go wydłużyć.

Refleksja

Zapytaj osoby uczestniczące, jak im się pracowało. Czy zadanie było łatwe, czy trudne? Jakie mają refleksje po zapoznaniu się z materiałami i wykonaniu zadania?
Następnie przyjrzyjcie się na forum wynikom pracy grup. Weź flipchart/kredę lub otwórz pusty dokument w komputerze i, pytając osoby uczestniczące o kolejne ich odpowiedzi, spróbuj zebrać wyniki pracy grup w jednej tabeli.

Wiedza

Zwróć uwagę uczniów i uczennic, że prawo reguluje nasze codzienne zachowania w dużo większym stopniu, niż o tym na co dzień pamiętamy. Najlepszym dowodem jest analizowany przykład. Skarga niezadowolonego pasażera/pasażerki wysłana do Prokuratora Generalnego sprawiła, że zwrócił się on z pytaniem do Trybunału Konstytucyjnego, co doprowadziło do zainicjowania kontroli konstytucyjnej przepisów prawa dotyczących tego, co wolno kontrolującym bilety. W efekcie pojedyncza sprawa doprowadziła do zmiany prawa. Wyświetl uczniom ustawę Prawo przewozowe: http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19840530272/U/D19840272Lj.pdf - pokaż, że artykuł 87b został uchylony (przestał obowiązywać).

Pokaż uczniom i uczennicom przykłady dwóch innych, z pozoru błahych spraw, które znalazły swój finał w sądzie. Sąd orzekł w nich na korzyść pasażerów/pasażerek:

Przykład 1:

Warszawski ZTM po upływie roku od przejazdu kolejką pozwał 19-latkę i zażądał zwrotu 539 złotych orasz kosztów prawnika. Zdaniem ZTM kobieta dwa razy jechała kolejką na gapę.

- ☛ Za pierwszym razem kontroler uznał, że skasowała bilet dopiero po zorientowaniu się, że trwa kontrola.
- Sąd orzekł: to bez znaczenia. Skoro kasowniki nie były wyłączone, to skasowała bilet we właściwym momencie.
- Po kilku miesiącach w trakcie innej kontroli wyjaśniała, że jej chłopak właśnie kupuje w biletomacie bilet też dla niej. Kontroler uznał, że sama powinna stać w kolejce.
- ☛ Sąd orzekł: jest to podejście nieprzepisowe, niezrozumiałe, nielogiczne, nieuzasadnione, nadgorliwe i prawdopodobnie złośliwe. Przecież np. rodziny z dziećmi nie będą stać w kolejce tylko po to, żeby nie wzbudzać podejrzeń kontrolerów. Sąd uznał też za nadużycie przeprowadzanie kontroli zaraz po zamknięciu drzwi, kiedy pasażerowie stoją jeszcze w kolejce po zakup biletów. Dlatego pasażerka nie musi płacić, a za koszty procesu zapłacił ZTM (wyrok Sądu Rejonowego w Legionowie, sygn. akt I C 727/16).

Przykład 2:

Pasażer autobusu skasował bilet 20-minutowy. Ale kontrola biletów była po 25 minutach (kontroler twierdzi, że po 33). Pasażer złożył reklamację. Nie dostał odpowiedzi, tylko sądowy pozew o zapłatę.

- ☛ Sąd orzekł: skoro ZTM nie odpowiedział na reklamację, to znaczy, że uznał ją. A milcząc przed sądem w sprawie reklamacji i przyczyn opóźnienia autobusu - nie wykazał, że nie ponosi odpowiedzialności. Sąd znalazł w regulaminie ZTM zapis tolerujący opóźnienia do 3 minut lub przyśpieszenia autobusu do 1 minuty. Godziny odjazdów są w regulaminie określane jako planowane - czyli niejednoznacznie.

Należy je, więc tłumaczyć na korzyść konsumenta. Gdyby autobus jechał zgodnie z rozkładem, to nie byłoby żadnej opłaty dodatkowej. Dlatego sąd uznał, że pasażer nie musi płacić ponad 220 złotych, których domagał się od niego ZTM (wyrok Sądu Rejonowego w Legionowie, sygn. akt. I C 1834/14).

Warto znać swoje prawa i mądrze z nich korzystać.

Zastosowanie:

Poproś każdą z osób uczestniczących, aby zastanowiła się, czy miała w życiu sytuacje, w których - jak pasażer/pasażerka analizowanej sprawy - mogła mieć zastrzeżenia co do tego, czy została potraktowana sprawiedliwie, zgodnie z prawem. Do kogo w takich sytuacjach można się zwrócić? Co można zrobić? Zapisz odpowiedzi uczniów/uczennic na flipcharcie/tablicy.

Dodatkowe informacje:

Celem analizy dokumentów było zwrócenie uwagi osób uczestniczących na narzędzia obrony ich praw, które mają w ręku. Detale sprawy, którą badał Trybunał Konstytucyjny są dla lekcji drugorzędne. Osoby uczestniczące mogą się jednak nimi zainteresować. Podczas zajęć mogą pojawić się pytania o to, co wolno kontrolującemu bilety. Czy może on zatrzymać pasażera na przystanku siłą do czasu do przyjazdu policji. Czy pasażer może nie czekać na przyjazd policji i oddalić się.

Zapewne nie na wszystkie uda Ci się odpowiedzieć. Na przykład kwestia obywatelskiego zatrzymania, a zatem także uprawnień kontrolerów i kontrolerek w sytuacji, gdy osoba podróżująca nie ma biletu i zapada decyzja o wezwaniu policji, jest różnie oceniana przez sądy. Jeśli uczestnicy i uczestniczki wyjdą z Twoich zajęć głodni wiedzy, to dobrze. Ważne, aby nie wyszli z poczuciem, że wolno im wszystko, bo z pomocą kruczków prawnych zawsze uda wywinąć sprawiedliwości. Oto dodatkowe informacje, których możesz użyć, by tak się nie stało:

Jesteśmy w momencie zmiany społecznej. Coraz więcej jest już miast, w których przejazdy są finansowane w całości z podatków i nie trzeba kasować biletów. Dyskusja o bezwarunkowo bezpłatnej komunikacji zbiorowej jest coraz bardziej konkretna. Możemy więc spodziewać się, że uczestnicy będą prezentować spektrum postaw na ten temat. Dlatego warto mieć dla nich dodatkowe informacje o normie społecznej i normie prawnej w odniesieniu do tych przejazdów, które nie są (jeszcze?) bezpłatne.

Norma społeczna. Jazdę na gapę w autobusie źle ocenia mniej więcej dwóch na trzech mieszkańców Polski. W badaniu CBOS „Wartości i normy" zrealizowanym w lipcu 2013 r. na reprezentatywnej próbie losowej 1005 dorosłych (18+) mieszkańców Polski (www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_111_13.PDF) 68 proc. mieszkańców Polski skłania się do odpowiedzi, że jazda na gapę jest zawsze zła i nigdy nie może być usprawiedliwiona. 16 proc. jest przeciwnego zdania. Pozostali nie mają jednoznacznego poglądu.

Norma prawna. Według Prawa przewozowego (art. 87a) za odmowę zapłacenia należności i okazania dokumentu, umożliwiającego stwierdzenie tożsamości, przy braku odpowiedniego dokumentu przewozu, grozi kara grzywny. Grzywna wynosi od 20 zł do 5000 zł. Jest to duża rozpiętość i można spodziewać się, że sąd wymierzając tę karę uwzględnia różne okoliczności. Możemy spodziewać się, że w ocenie sądu osoba bez biletu uciekająca przed kontrolerem wyrządza większą szkodę niż ta, która spokojnie oczekuje na pojawienie się policji po to, żeby wyłożyć swoje racje (na przykład chce asysty policji, bo nie ufa kontrolerom).

Dodatkowe pomysły:

Warto po pewnym czasie wrócić do tematu lekcji i spytać, czy ktoś skorzystał w praktyce z narzędzi, o których mówiliście.

Naturalną kontynuacją zajęć jest lekcja, podczas której nauczycie się pisać reklamację czy zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa.

CZĘŚĆ III.

Jak łączyć ćwiczenia i budować własne scenariusze zajęć?

W tym rozdziale podpowiadamy Ci, w jaki sposób dopasowywać gotowe ćwiczenia do potrzeb Twoich grup docelowych, jak je łączyć w większe całości i jak myśleć o tworzeniu własnych scenariuszy zajęć.

● Zbieranie pomysłów i porządkowanie materiałów

Pomysły i inspiracje są wokół Ciebie. Może to być przeczytana, usłyszana bądź obejrzana informacja. Może to być historia kogoś bliskiego lub znajomego. Każdy z nas w codziennym życiu miewa sytuacje, które mogą stanowić źródło inspiracji do ćwiczenia dla uczniów i uczennic o Konstytucji i prawie. Jeśli oglądasz w telewizji czy słuchasz w radiu jakiś ciekawy materiał na temat prawa czy Konstytucji, jeśli czytasz w Internecie tekst, który może być dobrym przykładem lub przyczynkiem do dyskusji podczas zajęć, oglądasz serial, którego scena pasuje do tematu - notuj źródła. Nie wiadomo kiedy takie pomysły się przydadzą!

Zachęcamy, zbieraj je na bieżąco, twórz ze znajomymi grupy osób, z którymi będziesz się nimi wymieniać i inspirować. My robimy to niemal każdego dnia. Możesz wykorzystywać w tym celu mail, który zatytułujesz tak, by łatwo odnajdywać zapisane linki i historie. Możesz założyć dokument google (google docs) i zapisywać wszystko w jednym miejscu, z łatwą możliwością udostępniania innym. Wreszcie, do zapisywania inspiracji z sieci możesz wykorzystać jedną z wielu aplikacji do zapisywania linków - najnowsze znajdziesz bez trudu za pomocą wyszukiwarki Google.

Raz opracowane materiały warto zachować na przyszłość. Szczególnie, jeśli przygotowanie ich (przykładów, kart pracy) wymagało wysiłku. Przekonaliśmy się o tym jako trenerzy wielokrotnie tracąc niepotrzebnie czas na opracowanie czegoś, co już kiedyś mieliśmy,

ale po zrealizowanym szkoleniu - skasowaliśmy lub wyrzuciliśmy. Odpowiednio opisane pliki (pamiętaj o kopii zapasowej) lub - dla ceniących wersje papierowe - teczki pozwolą Ci korzystać z owoców Twojej pracy wielokrotnie.

● Pytania, które warto sobie zadać

Myśląc o zajęciach zadajesz sobie pewnie pytanie „co". Co zrobię podczas lekcji? Zmęczone i niezmotywowane osoby prowadzące dodają: … żeby dotrwać do dzwonka. I na tym poprzestają. Zmotywowane i wypoczęte, nieprzeciążone pracą idą w myśleniu dalej i zadają sobie także pytanie „jak". Jak przekażę daną wiedzę? Jak mogę budować kompetencje? Jak zmieniać postawy?

Oba pytania trzeba oczywiście przed zajęciami sobie zadać. Jednak odpowiedź na nie wnosić będzie coś do naszych zajęć tylko wtedy, jeśli wcześniej odpowiemy sobie na trzy inne kwestie.

Pierwsza z nich brzmi „kto". Kim są osoby uczestniczące w moich zajęciach? Co już wiedzą, umieją? Czego w danym temacie potrzebują? Co będzie dla nich ciekawe? Jak się uczą? Zbadanie grupy docelowej lub nawet, wzorem marketingowców, stworzenie na podstawie posiadanych informacji tzw. persony, czyli typowego przedstawiciela/przedstawicielki grupy, dla której przygotowujemy warsztat, to pierwsza rzecz na drodze ku dobrym zajęciom. Nauczyciele i nauczycielki są tutaj w uprzywilejowanej pozycji. Pracujesz ze swoimi uczniami systematycznie, znasz ich. Żaden zewnętrzny trener nie ma takiej wiedzy o nich, jak Ty.

Drugie pytanie to pytanie „dlaczego". Jaki jest cel lub cele Twoich zajęć? Warto przyjmować do osiągnięcia cele realne. Porywanie się z motyką na słońce skończy się frustracją i prawdopodobnie przeładowaniem scenariusza treściami. Ambitne cele wymagają podzielenia ich realizacji na poszczególne większą liczbę zajęć.

Trzecie, „po co", to pytanie o rezultaty. Warto planować je na trzech poziomach, kończąc w myślach lub na piśmie proste zdanie: Po zakończeniu warsztatów uczeń/uczennica:

1. wie/zna/rozumie - to poziom wiedzy.
2. potrafi/posługuje się/stosuje - to poziom umiejętności.
3. przejawia postawę/jest - to poziom postaw nazywany również poziomem kompetencji społecznych.

I znów jako nauczyciel/nauczycielka jesteś w komfortowej sytuacji. Ponieważ pracujesz z daną grupą cyklicznie, możesz planować rezultaty w czasie. I pokusić się nawet o zmianę postaw. Osoba z zewnątrz, wchodząca do szkoły punktowo nie ma takiego komfortu. Może tylko wierzyć, że jego/jej zajęcia otworzą na nowe myślenie, zasieją ziarno. Jednorazowe zajęcia postaw jednak nie zmienią. Dlatego tak ważna jest współpraca zewnętrznych trenerów i trenerek z nauczycielkami i nauczycielami - omawianie tego, co udało się osiągnąć i pozostawianie rekomendacji, jak kontynuować rozpoczętą pracę.

Dopiero, gdy uporządkowałeś/uporządkowałaś te trzy kwestie, możesz zmierzyć się z pytaniem, jakie treści wybierasz do przekazania na zajęciach („co") i z pytaniem o metody, które wykorzystasz („jak").

Ostatnie dwa pytania to „gdzie" i „kiedy". Jakich warunków i sprzętu potrzebujesz do przeprowadzenia zajęć? To ważne, nie lekceważ tego - niedziałający rzutnik może skutecznie rozproszyć uwagę. Kiedy przeprowadzisz zajęcia? To pytanie zarówno o umieszczenie treści konstytucyjnych w podstawie programowej przedmiotów, jak i o kalendarz. Może okazją jest zbliżający się 3 maja, rocznica wyborów 4 czerwca czy 10 grudnia - Międzynarodowy Dzień Praw Człowieka? Szukanie takich dat potrafi być niezwykle inspirujące i pozwoli Ci nie tylko wyjaśnić podejmowanie danego tematu, ale także wymyślać nowe scenariusze i sposoby uczenia o Konstytucji i prawie. Pytanie „kiedy" to wreszcie pytanie o porę dnia - jeśli masz wybór, uczniowie pracują najlepiej rano - i pytanie o moment na przeprowadzenie danego ćwiczenia. Trudno tu o regułę, ale te bardziej wymagające ćwiczenia potrzebują wypoczętej głowy i odpowiedniej energii - sprawdzą się więc raczej w pierwszej części scenariusza.

● Elementy składowe scenariusza

Jeśli przeczytałeś lub przejrzałeś II część publikacji - scenariusze zajęć - zauważyłeś na pewno, że - zgodnie z zapowiedzią do rozdziału II - zawierają one jedynie ćwiczenia merytoryczne.

Warto jednak pamiętać, że ćwiczenia merytoryczne to nie jedyny element scenariusza pracy z grupą. W zależności od tego, czy grupa, z którą będziesz prowadzić zajęcia o Konstytucji czy prawie Cię zna, czy jej uczestnicy i uczestniczki znają się nawzajem, etapu rozwoju grupy, wreszcie - jej koncentracji tu i teraz - rozważ uwzględnienie w Twojej pracy z nią wybranych poniższych elementów scenariusza.

Każdy z nich realizuje swoje cele i wnosi coś do pracy z grupą. Wydłuża czas trwania zajęć, ale jednocześnie może poprawić efektywność (a więc także sprawność wykonywania) ćwiczeń merytorycznych.

Elementy scenariusza wraz z krótkim opisem ich roli w zajęciach i przykładami ćwiczeń prezentujemy poniżej. Porządek ich prezentacji oddaje kolejność, w jakiej zazwyczaj budują nasze scenariusz zajęć, choć każda osoba prowadząca może mieć tu własne preferencje. Wyjątkiem są energizery, ćwiczenia, które stosujemy na różnych etapach pracy.

Energizery. To elementy warsztatu, które możesz włączać w różnych miejscach, w zależności od potrzeb grupy. Najczęściej służą podniesieniu energii. Mogą jednak także pomagać budowie skupienia, wyciszać, pobudzać kreatywność czy ducha współpracy. Na pewno masz własne pomysły na takie ćwiczenia, oto kilka przykładowych:

Pomysł I. "Wszyscy, którzy...". (cel: podniesienie energii, czas: kilka minut) Uczestnicy siedzą na krzesłach w kręgu. Poproś jedną osobę (najlepiej ochotnika/ochotniczkę), by odstawiła swoje krzesła na bok i weszła do środka kręgu. Osoba w środku wypowiada zdanie: „Zmieniają miejsce wszyscy, którzy tak jak ja... (tu wstawia wybraną przez siebie rzecz, np. lubią czekoladę, jedli dziś śniadanie, są chłopakami itp.)". Osoby, które mają tak samo - zmieniają miejsca. Nie można przesiąść się o krzesło obok zajmowanego. Osoba, dla której zabrakło krzesła staje na środku i wypowiada kolejne zdanie. Przed wdrożeniem ćwiczenia upewnij się, że przestrzeń zabawy jest bezpieczna, a uczniowie i uczennice nie zrobią sobie krzywdy.

Pomysł II. "Kiwające się krzesła". (cel: podniesienie energii, budowanie współpracy, czas: kilka - kilkanaście minut). Poproś, by uczniowie i uczennice stanęli za ustawionymi w kręgu krzesłami. Każdy łapie oparcie swojego krzesła i próbuje ustawić je tylko na tylnych nogach. Daj grupie czas, by spróbowała wyważyć krzesło. W jakiej pozycji utrzymuje się na dwóch tylnych nogach najdłużej? Następnie zadaniem grupy jest zrobić pełny okrąg przemieszczając się za krzesłami tak, by żadne z krzeseł nie przewróciło

się/nie opadło na cztery nogi. Uwaga, w trakcie przemieszczania się jedna osoba może trzymać/dotykać tylko jednego krzesła!

Pomysł III. "Liczenie do…" (cel: wyciszenie, budowanie skupienia). Wszyscy stają w kręgu. Zadaniem grupy jest policzyć wspólnie do jak najwyższej cyfry/liczby. Ktoś zaczyna liczyć, dowolna osoba w kręgu może powiedzieć kolejną cyfrę (potem liczbę). Jeśli jednak daną cyfrę/liczbę zaczną mówić dwie osoby na raz, liczenie zaczyna się od nowa. Nie wolno umówić się na system. Jest to ćwiczenie na uważność, skupienie. Można spróbować zrobić je również w wariancie, w którym uczestnicy i uczestniczki stoją w kręgu odwróceni do siebie plecami (nie widzą się, twarze zwrócone są na zewnątrz kręgu).

Pomysł IV. "Zastosowania papierowego gwoździa". (cel: budowanie skupienia, pobudzenie kreatywności, czas: do 15 minut). Podziel uczestników i uczestniczki na trzy - czteroosobowe grupy. Zadaniem każdej grupy jest wypisanie jak najwięcej zastosowań papierowego gwoździa .

Przedstawianie się. Warto powiedzieć grupie parę słów o sobie, zawsze w kontekście tematu, którym się zajmujesz. Skup się na tych informacjach, które zbudują Twoją pozycję w roli prowadzącego/prowadzącej. Dlaczego to Ty stoisz przed grupą i zachęcasz do poznania prawa i Konstytucji?

Przedstawianie się uczestników i uczestniczek. Ten element warsztatu:

a) pozwala poznać się grupie,

b) daje możliwość poznania grupy Tobie.

W zależności od tego, na czym Ci zależy, możesz przeprowadzić go na kilka sposobów. Oto przykładowe:

Pomysł I. Rozmowy w parach i przedstawianie się wzajemnie na forum (czas: do 5 min. Na rozmowy w parach i około minuty na przedstawienie rozmówcy/rozmówczyni na forum). Dobierz osoby w pary (jeśli liczba osób jest nieparzysta, może być jedna trójka). Poproś, by dowiedziały się wzajemnie od siebie a) jak mają na imię b) czy czytali kiedyś

Konstytucję c) czegoś ciekawego o sobie, o czym są gotowi powiedzieć w tej grupie. Następnie rozmówcy przedstawiają się wzajemnie na forum.

Pomysł II. Imię plus gest. (czas: do 5 - 7 minut) Uczestnicy i uczestniczki stają w kręgu. Każdy/każda po kolei mówi swoje imię i wykonuje jakiś gest (np. machanie ręką, ukłon). Wszyscy pozostali powtarzają imię i gest.

Pomysł III. Imię plus przymiotnik. (czas do 5 - 7 minut). Uczestnicy i uczestniczki stają w kręgu. Każdy/każda po kolei mówi swoje imię oraz określający go/ją jakoś przymiotnik lub rzeczownik zaczynający się na pierwszą literę imienia (np. Maciej marzyciel/marzycielski). Wszyscy pozostali powtarzają chórem imię i przymiotnik/rzeczownik. Jeśli grupa jest mała, każda kolejna osoba powtarza dodatkowo imiona i przymiotniki/rzeczowniki poprzedników przed dodaniem swojego imienia.

Integracja. To element warsztatu, który pozwala uczestnikom zakorzenić się podczas zajęć, poczuć się swobodniej, odważniej ze sobą, ale także z tematem. Może też pełnić rolę energizera (patrz dalej). Tu także, jak podczas przedstawiania się uczestników i uczestniczek, masz szansę na dodatkową diagnozę grupy - dowiedzenie się o niej więcej w kontekście tematu, który im proponujesz. Sposobów integracji jest bardzo wiele - w zależności od czasu, którym dysponujesz i celów, którym ma służyć, oto kilka pomysłów:

Pomysł I. Poznaj sąsiadów (czas - 1,5 minuty). Daj grupie chwilę na poznanie osób siedzących wokół. Zachęć do podania sobie ręki, wymienienia imion, porozmawiania chwilę. Metodę możesz powtarzać także w czasie pracy merytorycznej - przy każdym nowym podziale na grupy.

Pomysł II. Tezy. (czas: kilka - kilkanaście minut). Przygotuj sobie przed zajęciami kilka tez. Mogą, ale nie muszą być one związane z tematem warsztatu. Przykładowe tezy:

a. Optymiści mają w życiu łatwiej niż pesymiści.
b. Jeśli uważam, że prawo jest niesłuszne, mogę się do niego nie stosować.

c. Zakaz używania w szkole komórek przez uczennice i uczniów powinien obowiązywać także nauczycieli i nauczycielki.
d. Lepiej ograniczyć możliwość komentowania tekstów i postów w sieci niż pozwolić ludziom na obrażanie się w Internecie.
e. Każdy obywatel i obywatelka powinien/powinna znać swoją Konstytucję.

Na jednym końcu sali powieś kartkę ze słowem "tak", na drugim - "nie". Czytaj po kolei tezy i zaproś uczestników i uczestniczki do głosowania nogami - w zależności od tego, jak bardzo zgadzają się z daną tezą, wybierają przestrzeń pomiędzy „tak" a „nie". Po głosowaniu nogami możesz poprosić wybrane osoby o uzasadnienie, po uzasadnieniach - pozwolić chętnym zmienić miejsce (może ktoś dał się przekonać padającym argumentom i zmienił zdanie?).

Pomysł III. (czas: do 5 - 10 minut). Poproś uczestników/uczestniczki, by odnaleźli się i stanęli w grupach wg danego kryterium. Przykładowe kryteria:

a. Ulubiony sposób spędzania czasu wolnego.
b. Ulubiony gatunek filmów.
c. Ulubiony posiłek.
d. Ulubiona gra online (może tu powstać grupa niegrających w gry).

Przedstawienie tego, co będzie się działo. Powiedz uczniom i uczennicom, o czym będą warsztaty, na które przyszli/przyszły. Stopień szczegółowości tej informacji zależy od Ciebie, grupy oraz scenariusza (być może nie pozwala on zdradzać na początku, o czym będzie mowa). Możesz poprzestać na bardzo ogólnej informacji ("będziemy rozmawiać o prawie, o Konstytucji"), możesz być bardziej precyzyjny ("spróbujemy dziś przekonać się, czy potrafimy zrozumieć Konstytucję"), możesz przedstawić cele danego scenariusza. Dla zachęty i budowania zaangażowania wspomnij o metodach ("to nie będzie wykład, podczas zajęć wcielicie się w rolę sędziów/będziemy pracować w grupach/będziemy tworzyć prawo itd").

Zebranie oczekiwań i obaw. Włączenie tego elementu ma sens zwłaszcza podczas dłuższych warsztatów (np. jeśli planujesz zrealizować kilka scenariuszy z daną grupą) i tylko wówczas, gdy naprawdę masz w sobie gotowość uwzględnienia odpowiedzi w planie pracy z grupą. Znając oczekiwania i obawy możesz: a) zmodyfikować nieco swój pomysł na zajęcia, by je uwzględnić b) potwierdzić oczekiwania, na które zajęcia mają szansę odpowiedzieć c) powiedzieć wprost, że niektórych oczekiwań tymi zajęciami nie zrealizujesz d) rozwiać obawy, które się pojawią (np. "nie mam dość wiedzy by rozmawiać o Konstytucji") lub zastanowić się z grupą, jak na nie odpowiedzieć (np "inni będą wyśmiewać moje poglądy").

Pomysł na zebranie oczekiwań i obaw: balon oczekiwań i obaw. (czas: do 15 min). Narysuj na tablicy/flipczarcie balon lotniczy. Musi on mieć dwa elementy: czaszę oraz kosz. W czaszy naklej post-it (samoprzylepną kartkę) jednego kolory, w koszu - innego. Poproś uczestników i uczestniczki, by na kartkach, które zaraz rozdasz zapisali swoje oczekiwania i obawy do tych zajęć. Czasza unosi balon - na kartkach koloru, jak kolor kartki w czaszy piszemy swoje oczekiwania (jedno na jednej kartce). W koszu balonu lotniczego zwykle znajduje się balast, który ciągnie balon w dół - na kartce koloru jak ten z czaszy wypisujemy swoje obawy (jedna obawa na jednej kartce). Kto skończył, nakleja swoje kartki w odpowiednich miejscach. Następnie porządkujesz kartki i krótko je omawiasz.

Stworzenie kontraktu/zasad pracy. Zebranie i zapisanie ich oraz uzyskanie na nie zgody każdego uczestnika i uczestniczki ułatwia utrzymanie porządku podczas pracy. Każda osoba, która zgodziła się na zasady staje się ich strażnikiem/strażniczką, każda może się do nich odwołać ("nie przerywaj mi, umówiliśmy się na to"). Gdy jest głośno, nie zwracasz uwagi klasie, bo Tobie to przeszkadza ("będzie cisza czy nie?!"), ale dlatego, że zgodziliśmy się na pewną zasadę ("wiem, że dyskusja jest emocjonująca, ale przypominam, zobaczcie, zasada druga naszego kontraktu - słuchamy się wzajemnie"). Warto, by zasady formułować od strony pozytywnej, nie negatywnej ("jesteśmy uważni", "słuchamy siebie" zamiast "nie przerywamy sobie", "nie rozmawiamy").

Wynika to z ludzkiej natury - łatwiej zaakceptować zasady wyznaczające ramy - ograniczonej, ale zawsze - wolności niż listę zakazów.

Kontrakt możesz wprowadzić na dwa sposoby:

a. Ustalić demokratycznie podczas zajęć ("Wiecie już, co będziemy robić i jak będziemy pracować. Jak myślicie, jakich zasad potrzebujecie, by dobrze nam się razem pracowało?").

b. Zaproponować grupie kilka zapisanych już przed zajęciami zasad, poprosić o zgodę na nie i zapytać, czy potrzebują jeszcze jakiś.

Drugi sposób pozwoli zaoszczędzić Ci sporo czasu. Gotowy kontrakt zawieś w widocznym dla wszystkich miejscu - tak, by każdy mógł się w dowolnym momencie do niego odwołać. Możesz umówić się z grupą, że możecie zmieniać zasady podczas zajęć lub dopisywać nowe, gdy zajdzie taka potrzeba.

Ewaluacja. Ewaluacja służyć może ocenie zajęć, ich poszczególnych elementów, Ciebie jako prowadzącego/prowadzącej. Może być także momentem refleksji uczestników i uczestniczek, pozwalającym im wrócić do najważniejszych momentów warsztatu, utrwalającym rezultaty. Możesz przeprowadzić ją na wiele sposobów, przykładowe podajemy poniżej:

Pomysł I. Rundka. Zaproś siedzących w kręgu uczestników/uczestniczki do podzielenia się tym, co biorą z tych warsztatów. Powiedz, że zależy Ci, by usłyszeć wszystkich.

Pomysł II. SMS. Poproś uczestników/uczestniczki, by wysłały do siebie sms z informacją, czego się nauczyły. Zaznacz, że za chwilę zaprosisz do przeczytania smsów.

Pomysł III. Narysuj na tablicy/flipczarcie dwie tarcze strzelnicze. Pierwszą podpisz "forma", drugą "wiedza". Weź do ręki dwie kredy/flamastry. Zapowiedz, że za chwilę podasz je pierwszym osobom zapraszając do postawienia po jednej kropce w każdej tarczy. W pierwszej (forma) ocenią formę zajęć - im bliżej środka tarczy kropka, tym

zajęcia bardziej się podobały, im dalej - tym mniej. W drugiej tarczy ocenią wiedzę - im bliżej środka kropka, tym więcej się nauczyłem/nauczyłam, im dalej, tym mniej. Poproś, by pierwsze osoby przekazały kredę/flamastry kolejnym. Zaznacz, że ty w czasie pracy grupy nie będziesz patrzeć na tablicę.

Pomysł IV. Rozdaj post-ity lub inne kartki. Poproś, by każda osoba napisała na niej swoją opinię o warsztatach: co się jej podobało? Czego się nauczyła? A może coś by zmieniła w przebiegu zajęć?

● Prawa autorskie

Przy tworzeniu scenariuszy i prowadzeniu zajęć korzystać będziesz często z cudzych materiałów. Jak robić to tak, by nie naruszać praw autorskich i nie narażać się na odpowiedzialność karną?

Jeśli dany materiał (tekst, film, zdjęcie) nie zawiera żadnej informacji o prawach autorskich, musisz założyć, że są one zastrzeżone na rzecz autora. Jako osoba prywatna do ich rozpowszechniania musisz mieć zgodę. Na szczęście jako nauczyciel/nauczycielka pracująca w zamkniętym gronie uczniów i uczennic wolno Ci więcej niż w sytuacji prywatnej. Gwarantuje to instytucja dozwolonego użytku publicznego. Zachęcamy, by zapoznać się z publikacją online Fundacji Centrum Cyfrowe pt. "Dozwolony użytek w edukacji": https://centrumcyfrowe.pl/czytelnia/dozwolony-uzytek-w-edukacji-infografika/. Porządkuje ona sytuacje, w których wolno Ci skorzystać w szkole z cudzej twórczości.

Zachęcamy także do wykorzystywania na zajęciach materiałów na otwartych licencjach. Ich twórcy i twórczynie zgodzili się pod pewnymi warunkami korzystać użytkownikom i użytkowniczkom ze swoich dzieł. Informacje o licencjach oraz pozwalających rozpoznać oznaczone nimi teksty, zdjęcia, filmy i inne materiały symbolach znajdziesz na stronie: www.creativecommons.pl. Licencje Creative Commons to także potencjalny sposób udostępniania innym twoich scenariuszy zajęć.

● Superwizja (koleżeńska)

Tworzenie scenariuszy a następnie wcielanie ich w życie - -prowadzenie zajęć, praca z grupami to sztuka. Nauczycielom i nauczycielkom nie trzeba wyjaśniać, jak ważna i trudna. Zachęcamy, by w jej rozwoju korzystać z superwizji lub superwizji koleżeńskich. Zaproś na swoje warsztaty kolegę lub koleżankę, do którego/której masz zaufanie. Poproś tę osobę, by przyglądała się podczas warsztatów Twojej pracy a następnie dała Ci informację zwrotną. Zachęcamy, zaoferuj takie wsparcie innym. Rekomendujemy, by pracować w modelu nieoceniającej informacji zwrotnej. Jako superwizor/superwizorka nie oceniaj ("podobało mi się", "nie podobało mi się", "to było dobre a to złe"). Zamiast tego powiedz prowadzącemu/prowadzącej zajęcia, jak czułeś/czułaś się w danym momencie ("gdy robiłeś/robiłaś to i to, czułem/czułam się tak i tak", "Twoje chodzenie po sali powodowało u mnie to i to"), jakie zachowania uczniów w związku z działaniami prowadzącego/prowadzącej zaobserwowałeś/zaobserwowałaś ("gdy opowiadałeś/opowiadałaś historię, uczniowie…). Skup się na mocnych stronach osoby prowadzącej (co służyło zajęciom,). Pokaż też elementy, które są jeszcze rozwojowe. Pamiętaj, otrzymywanie informacji zwrotnej to nie moment, by bronić swojego warsztatu, tłumaczyć intencje. Wysłuchaj tego, jak Twoją pracę odebrał superwizor/superwizorka. Weź i zastosuj jego spostrzeżenia lub nie.

Powodzenia na warsztatach!

O Tygodniu Konstytucyjnym i Stowarzyszeniu

Stowarzyszenie im. Prof. Zbigniewa Hołdy powstało w maju 2010 r., w pierwszą rocznicę śmierci Prof. Zbigniewa Hołdy. Zostało założone z inicjatywy grupy prawników, którzy chcą podejmować działania na rzecz poszanowania praworządności, praw człowieka, rozwoju edukacji prawniczej, współdziałania różnych zawodów prawniczych oraz promocji pomocy prawnej pro bono.

Projekt „Tydzień Konstytucyjny" powstał w 2016 roku. Jego celem jest zwrócenie uwagi uczniów na praktyczny wymiar obowiązywania Konstytucji i prawa. Chcemy w przystępny i interesujący sposób pokazać, że problematyka konstytucyjna ma bezpośredni wpływ na codzienne życie każdego z nas. W ramach Tygodnia Konstytucyjnego promujemy świadome obywatelstwo i zachęcamy młodych ludzi do większego zainteresowania się sprawami publicznymi.

„Dlatego tak, jak się prowadzi dzieci szkolne do muzeum czy na koncert, tak samo powinno się przybliżać im prawo. I uczyć, że z natury rzeczy przeznaczone jest ono do funkcjonowania w świecie, który nie jest doskonały. Jak prawo karne, które działa wobec tych, którzy prawo łamią. I trzeba uczyć, że prawo jest po to, żeby żadnej władzy nie przyszło do głowy hulać zanadto."

To słowa Prof. Ewy Łętowskiej, która co roku wspiera Tydzień Konstytucyjny.

Podczas Tygodnia Konstytucyjnego prawnicy (adwokaci, radcowie prawni, aplikanci, sędziowie, pracownicy naukowi, pracownicy organizacji pozarządowych) chodzą do szkół, by spotkać z dziećmi i młodzieżą i porozmawiać na temat znaczenia Konstytucji.

O autorach

Maciej Sopyło – kryminolog, doktorant Instytutu Nauk Prawnych PAN, trener w trakcie certyfikacji na II stopień i członek Stowarzyszenia trenerów Organizacji Pozarządowych STOP, związany ze Stowarzyszeniem „Polis" i Helsińską Fundacją Praw Człowieka.

Marcin Grudzień - medioznawca i socjolog mediów, doktorant Interdyscyplinarnych Studiów Doktoranckich w zakresie Psychologii i Socjologii APS w Warszawie. Certyfikowany trener II stopnia Stowarzyszenia Trenerów Organizacji Pozarządowych STOP i wiceprezes zarządu STOP, związany ze Stowarzyszeniem „Polis".

Razem tworzą markę Kooperatywa Trenerska: www.koooperatywatrenerska.pl www.facebook.com/kooperatywatrenerska - prowadzą zajęcia z zakresu praw człowieka, komunikacji oraz edukacji medialnej i cyfrowej (TIK w edukacji, hejt, mowa nienawiści, seksting, grooming, fake news, wizerunek w sieci) dla nauczycieli i nauczycielek, rodziców, uczniów i uczennic, biznesu. Przygotowują dorosłych, w tym prawników i prawniczki, do pracy z grupami metodami aktywnymi.